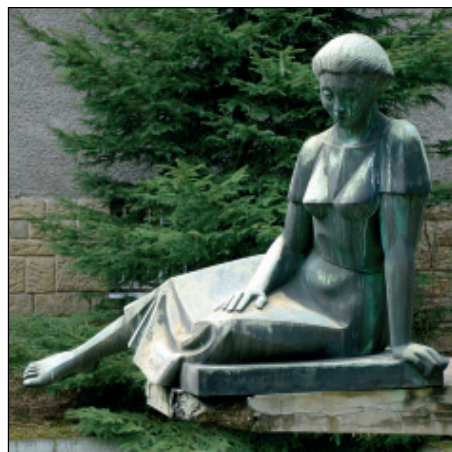

VYBÍRÁME Z OBSAHU

Navštivte vizovický zámek
 Život a dílo R. Hlavici
 Zpracování perleti
 Dožínky na Valašskokloboucku
 Ambrož Špetík
 - sochař našeho kraje
 Historie Fotoklubu "Z" Vsetín
 Valašsko v práci 1949
 ve fotografii
 Thoneti na Slovensku
 Z činnosti ČSOP Salamandr
 Gratulace Ing. M. Zikmundovi
 Alena Zdražilová
 a děti z Malé Jasénky

22

květen
 2009/1

 Valašsko

V L A S T I V Ě D N Á R E V U E

Navštívil

ZÁMEK VE VIZOVICÍCH

Zámek v malebném valašském městečku Vizovice dal vystavět na místě bývalého cisterciáckého kláštera ze 13. století Heřman Hanibal z Blümegenu. Stavbou pověřil architektka Františka Antonína Grimma, který zde v letech 1750 – 1776 vybudoval pozdně barokní zámek s rysy francouzského klasicismu. Za Blümegenů, ve druhé polovině 18. století, byla nejen dokončena stavba zámku a francouzské zahrady, ale i pořízeno vybavení interiérů zámku a byl položen základ rozsáhlé obrazové sbírky. Tu podle možnosti doplňovali Stillfriedové, na které přešlo vlastnictví zámku v první polovině 19. století. Trvale obývaný zámek se dochoval i se svým vybavením až do současnosti. Bohatě vybavené zámecké interiéry jsou zařízeny ve stylu baroka, rokoka a biedermeieru, s množstvím porcelánu různé provenience, řadou různých hodnotných sbírkových předmětů a věcí denní potřeby. Vybavení je většinou původní a ve velmi dobrém stavu. Nejvýznamnějším souborem zámeckého inventáře jsou obrazy, díla především nizozemských a rakouských mistrů.

V levém křídle zámku je umístěna kaple, neobyčejně působivý interiér s plastickou výzdobou mistra moravského sochařství Ondřeje Schweigela. Schweigelovy sochy nalezneme i v zámecké zahradě, architektonicky bezprostředně navazující na průčelí zámku.

Více informací na <http://zamek-viz.hyperlink.cz>

Připravila Jana Pluhařová, kastelánka zámku

Foto Radek Klimeš a zámecký archiv

Pohled na anglickou část zámecké zahrady s rybníkem. Zahrada pochází z 2. pol. 18. století. Dnes se rozkládá na ploše 7 ha a je celoročně volně přístupná veřejnosti.

Francouzské okno s kovanou mříží s výhledem do nádvoří, letní jídelna (prohl. trasa A). Jídelna je vyzdobena 172 čínskými talíři a vybavena dvěma benátskými zrcadly, velkými čínskými vázami, skleněnou soupravou na bowli a pozoruhodnou ruční prací – oboustranně vyšitým ubrusem pocházejícím z Orientu.

Kabinet (prohl. trasa A), vybavený ve stylu rokoka původním nábytkem, sedací soupravou s atlasovými potahy a množstvím cenných obrazů ze zámecké sbírky

Reprezentační sál zámku s výhledem do zámecké zahrady je využíván také k pořádání koncertů vážné hudby a ke svatebním obřadům. Bohatá výzdoba stěn pochází z roku 1757, sedací soubor potažený francouzskými gobelíny je jediný na světě.

Pánský salon s kulečnickem (prohl. trasa A) s původním vybavením a kvalitní obrazovou sbírkou

Chlapecký pokoj (prohl. trasa B), vybavený nábytkem z období biedermeieru, s množstvím rodinných fotografií, školních sešitů, učebních pomůcek a původních dětských stolních her

Pohled na zahradní průčelí zámku se sochami gladiátorů mistra Ondřeje Schweigla

Když jsem před více než deseti lety jako výkonná redaktorka začala připravovat k vydání 1. číslo Valaška, vlastivědné revue, netušila jsem, o kolik nových zážitků a vztahů práce na něm obohatí můj profesionální i soukromý život, s kolika zajímavými a milými lidmi, ať už při osobních setkáních či formou korespondence, mě svede dohromady. Řádky dopisů mnohých z nich zahřejí u srdce ještě i po několika letech archivování v redakčním šanonu.

Specifickou kapitolou redakční práce jsou i pravidelná jednání kolektivu redakční rady časopisu. Pro mne osobně to bývají jedny z nejpříjemnějších pracovních chvil strávených pod zámeckou střechou Muzea regionu Valaško ve Vsetíně. Setkávám se zde s lidmi a dnes už i svými přáteli, kteří dohromady myslí i hovoří stejným jazykem a kteří svými odbornými a tvůrčími schopnostmi dávají vzniknout ojedinělému společnému dílu. Pevný kruh jimi vytvořený kolem redakčního stolu nepropouští dovnitř žádné falešné interpretace a pochlebování, prázdné myšlenky, ani aktuální politickou či společenskou náladou vnucovaná témata. Právě naopak! Ochraňuje a podporuje kvality ověřené časem i místními lidovými tradicemi, nesenými do budoucna podobně tvůrčími nadšenci a dobrovolníky bez ohledu na dobu stále rychlejší ve svých dějinných proměnách. Za to jim patří poděkování vydavatele a uznání Vás – čtenářů.

Hana Jabůrková

VALAŠSKO - vlastivědná revue (historie-příroda-lidé-umění-události)
Vydává Muzeum regionu Valaško ve Vsetíně, přísp. org.
Adresa redakce: Muzeum regionu Valaško ve Vsetíně, Horní nám. 2, 755 01 Vsetín, tel.: 571 411 690, e-mail: jaburkova@muzeumvalassko.cz
Výkonná redaktorka: Mgr. Hana Jabůrková
Grafická úprava: Břetislav Dadák
Redakční rada: Mgr. Daniel Drápala, Ph.D., PhDr. Zdeněk Fišer, PhDr. Tomáš Mikulaščík, Mgr. Petr Odehnal, RNDr. Karel Pavelka, PhDr. Karel Pavliščík, CSc., Eva Urbachová, Mgr. Jiřina Veselská
Fotograf: Milan Ošťádal
Příprava pro tisk: František Valer, Sv. Čecha 656, Kroměříž, tel. 776 597 977
Tisk: tiskárna PRINT Kroměříž
22. číslo vychází 16. května 2009 v nákladu 800 výtisků
Vychází 2x ročně (uzávěrka příštího čísla 30. 10. 2009)
Distribuce: MRV Vsetín - zámek Vsetín a zámek Kinských ve Valašském Meziříčí, Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně, Karlovo muzeum ve Velkých Karlovicích, Památník A. Strnadla v Novém Hrozenkově, vybraná knižkupectví ve Vsetíně, Rožnově pod Radhoštěm, Valašských Kloboukách, Vizovicích (Lípa), Zlíně (Archa), Brně a v Praze (Academia, Václavské nám.)

ISSN 1212-3382, MK ČR E 13226

Za věcný obsah dodaných příspěvků odpovídají autoři. Redakce si vyhrazuje právo v případě potřeby příspěvky krátit. Bez svolení redakce není možno dále veřejně šířit zde publikované materiály ani jejich části.

OBSAH

- 1 Obsah, tiráž, ... (úvodník)
- 2 Miloš Šimurda: V prostoru světa (báseň)
- 3 Čím je pro mne Valaško? (Karel Bogar, Miloš Šimurda)
- 4 Příběh Huslenských. Na cestě k toleranční modlitebně (Jana Tichá)
- 7 První válečné dny v řadách c. a k. armády (Daniel Drápala)
- 9 Jubilejní sirotčinec mistra Jana Husa na Vsetíně (Eva Žárská)
- 12 Osudy lidí v povětrnosti zdivočelého času (Sobotka)
- 14 Život a dílo Rudolfa Hlavici (Jindřich Čeladín)
- 16 Dožínky v proměně času (Eva Románková)
- 20 Zpracování perleti na Valašku (Petr Lidák)
- 22 Moravský botanik Gustav Adolf Řičan (Jana Tkačíková)
- 26 Ambrož Špetík - neprávem opomíjený sochař našeho kraje (Josef Maliva, Olga Mehešová)
- 31 Fotoklub Vsetín se představuje (Jan Hrubý)
- 32 Historie Fotoklubu „Z“ Vsetín (Jan Hrubý)
- 35 Historickým objektivem: Výstava „Valaško v práci“ 1949 (Hana Jabůrková)
- 38 Ohlédnutí za výstavou: Výstava hub v zámku Kinských (Jitka Wolfová)
- 39 Od všeckého trošku:
Požár Valašského Meziříčí roku 1556 (Petr Zajíc)
- 40 Velké Uherce a Thonet (Jiří Uhlíř)
- 42 Potomkovia rodiny Michaela Thoneta a Považská Bystrica (Zdeno Metzker)
- 43 Staré domy (Sobotka)
- 44 Uložení svátkových vajec v obilí (Petr Dostálek)
- 45 „Valašské“ hudební drama? (Petr Drkula)
- 46 Bienále Valmez 2008, Cena Rudolfa Schlattauera (Jitka Skočková)
- 47 Něco málo z historie ochrany přírody a krajiny (Lukáš Spitzer s ČSOP Salamandr)
- 50 Na besedě: Bud' pozdraveno jaro! (Peter Motyka)
- 51 O Valašku na Valašku:
Výběr z nových regionálních publikací (Dalibor Malina)
Obyčeje a lidové tradice na Valašku (Eva Urbachová)
- 52 O Vizovicku v dobách minulých (Jiřina Veselská)
Spisovně po valassky (Hana Jabůrková)
- 53 Vzpomínáme:
Jan Karafiát (Miroslav Záruba podle zápisu Jana Řehánka)
- 54 Vzpomínka na Emanuela Vencle (Daniel Drápala)
- 55 Dvě úmrtí spojená se zámek Kinských (Josef Kramář)
Marie Podešvová 1901 – 1994 (Marie Mikulcová)
- 56 Naši jubilanti:
Malíř Miloš Šimurda (Tomáš Mikulaščík)
- 57 Inženýr Miroslav Zikmund devadesátníkem (Karel Pavliščík)
- 58 Poctivé dílo plodí a korunuje výsledek - rozhovor s vedoucí folklorního souboru Malá Jasénka Ing. Alenou Zdražilovou, nositelkou Ceny města Vsetína za r. 2008 (Hana Jabůrková)
- 60 Z archivních krabic... Dopis na rozloučenou dr. B. Peroutky (Hana Jabůrková)

Obálka:

Navštivte: Státní zámek ve Vizovicích (Jana Pluhařová)

V ateliéru: MgA. Marcela Podzemná (Kamila Valoušková)

Za tajemstvím depozitářů: Ťuhýk menší (*Lanius minor*) a ťuhýk rudohlavý (*Lanius senator*) (Karel Pavelka)

Foto na přední straně obálky: Jan Ovesný: Krmení ptáček; Eva Románková: Děti z Valašku na dožínkách v Lidečku; H + Z v Albánii r. 1959; A. Špetík: Sedící žena, kovová plastika, Vsetín (foto M. Ošťádal); Milan Ošťádal: Splav na Bečvě

Řešení šachové partie z č. 21: Šachová úloha, kterou pro čtenáře časopisu Valaško složil Stanislav Juříček, nenašla svého řešitele. Přihlásil se pouze jeden, který se pokoušel dokonce třikrát, ale nebyl úspěšný.

Jediné řešení je 1. De2 (hrozí Dxe5 mat) a pak na každou obranu jdou maty: 1. – Sxd6 2. Jb6 mat, 1. – exd6 2. Je7 mat, 1. – exf6 2. Jxf6 mat, 1. – Jc5 2. Vxc5 mat, 1. – e4/dxc3 2. Dc4 mat, 1. – Vh5 2. Kxe7 mat.

Odměna tedy zůstává nevyplacena. Snad při jiné příležitosti šachové historie.

V prostoru světa

Miloš Šimurda

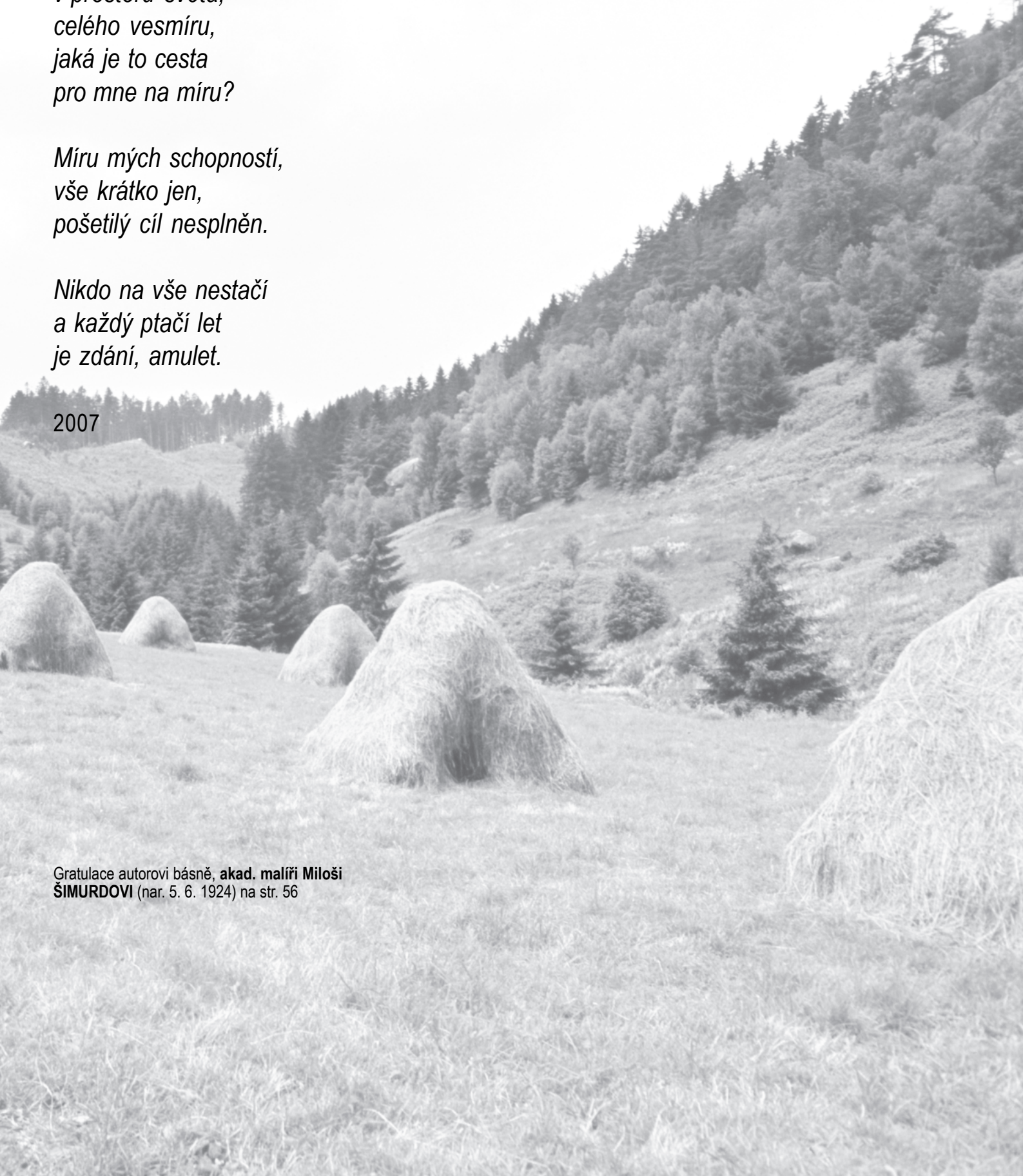
*Znovu pospíchám
a nevím kam
v prostoru světa,
celého vesmíru,
jaká je to cesta
pro mne na míru?*

*Míru mých schopností,
vše krátco jen,
pošetilý cíl nesplněn.*

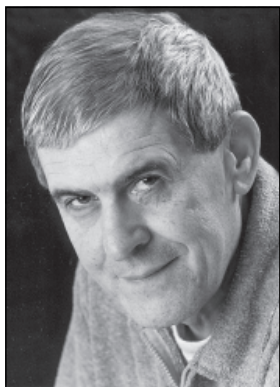
*Nikdo na vše nestačí
a každý ptačí let
je zdání, amulet.*

2007

Gratulace autorovi básně, **akad. malíři Miloši ŠIMURDOVI** (nar. 5. 6. 1924) na str. 56

Čím je pro mne Valašsko?

Karel BOGAR,
teoretik umění, pedagog, muzejník v.v.

Valašsko je můj domov. Jeho hory a doliny, vůně, lidi dobří i ti nedobří, se kterými jsem se setkal, jeho prostor, vytvořený prací generací, je to, co vytvoří hodnotový rámec světa na celý život. Za léta jsem poznal i kousek Evropy a něco z Asie, neznámé a exotické krásy a vzrušující prostředí, ale vše člověk podvědomě porovnává s hodnotami užšího domova.

Někde musí mít člověk kořeny, které tvoří jeho bytost. Vroste do krajiny, do jazyka, práce, kultury, zvyků a mentality lidí, ročních období. Z toho všeho žije, pokud se nechce stát jen jakousi puzzle - figurkou, sestavenou z obecně přístupných a nabízených prototypů, které dnes nabízí politika, reklama, konzum, média a bohužel někdy i škola. Po rozebrání takové lidské skládačky tam nezůstane nic vlastního!

Když se ve škole ptám středoškoláků v politologii, jakou mají národnost, jsou otázkou překvapeni, protože, až na výjimky, nad tím neuvažovali. Něco se o tom učili, ale to už „zapomněli“. Po prvních delších praxích v zahraničí si většinou uvědomí, že někam patří. Že je zcela absurdní představa předávaná školou, politiky i médií, že se dnes „absolutní“ svoboda projevuje možností pohybovat se jako nomádi světem bez potřeby zakotvení, protože je všude hamburger a Coca-Cola.

Proto miluji a považuji za potřebné nejen milovat, ale i obohacovat Valašsko. Kde jinde se má člověk naučit, že národní pospolitosť, kterou si velké státy tak úzkostlivě chrání a handrkují se i v EU o každý centimetr prostoru, svá specifika, vzniká z vědomí sounáležitosti sdíleného všemi jedinci. Základ toho se člověk jaksi učí doma.

Valašsko nám dává spoustu krás do vínku, ale pocit domova také učí – nebo by měl učit vracet, rozmnožovat, obohacovat tradice a dary minulosti.

Můj oblíbený spisovatel Sándor Márai to krásně vyjádřil ve své Zpovědi, když svého hrdinu po poznání celé Evropy vrací domů, protože se jinak než v maďarštině nemůže vyslovit. Malíř Miroslav Adámek, na první pohled zcela moderní, ctil a chápal ve své tvorbě duch Valašska možná více, než malíři starobylých dřevěnic na stránkách. V dnešním složitém světě bez idejí je romanticky chápáný pojem Valašsko, stejně jako národ, málo. Myslím, že jen rodáctví nestačí. Valašsko, stejně jako národ, žije tím, že pro něj něco udělám, že pro něj, jak říká filozof Kohák, „hlasuji“ svou dennodenní prací, svými činy. Valašsko pro mě není jakási folklorní konzerva, ale milovaný kus země, který bych rád obohatil svým drobným přínosem, který zůstane, byť třeba v anonymitě, spojen s dílem mých předchůdců, tetin a strýců, rodičů.

Valašsko, kterým člověk žije, je předpokladem pro to, abych pochopil a ctil jiné kraje, jiné země a třeba si je i zamiloval.

Frydlant nad Ostravicí, leden 2009

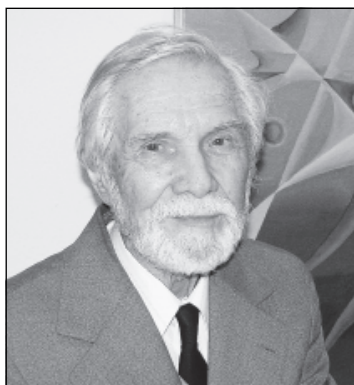

Foto R. Sobotka

Miloš ŠIMURDA, akademický malíř

Čím je pro mě křesťanské vyznání víry, tím je pro mě celý svět – a v něm Valašsko. Vazba k jeho povětrí, kde nalézám pocit zázraku přírody, je vypovězena v mé tvorbě - v obrazech krajiny: horské obzory, doliny se zurčícími potoky, stráně s pasekami, luční nádhra, lesnatá úbočí, rubiska s mladými smrčky, překrásné bučiny v úžasných barevných proměnách v ročním čase, tajuplné lesní interiéry, chalupy se strýci a tetami, svědky minulosti, s jejich dvory, stodolami, seníky, chlěvy. Dnes už většinou jen s ovce. To vše, co odráží osudy pasekářů minulosti. Zůstatky skromnosti i přívětivosti. I kamenné hráze, navršené namáhavou prací pro schopnost políček urodit země, obilí, pohanku k skromnému živobytí celé rodiny. To vše i s vypořádaním životních příběhů, milostných i tragických. A jejich ztvárnění v obrazech.

Odporovaným a odposlouchaným příběhů by bylo na pokračování pro obsažnou knihu. Kniha ze světa Valašska, ale i celého hraničního horského pásma Beskyd a Karpat. V desítkách místních i zeměpisných názvů: Zlatné, Tísňavy, Lušová, Bukoryše, Hřivová, Kameňáky, Rozpité, Vranča, Bobíci, Greguše, Slezáci a mnoho dalších a dalších, které jsem přešel a namaloval. Ve svém díle jsem zveřejnil některé z těchto lokalit namalování jejich příběhů. Zázitky s pasekářem, kterého jsem nazval BU – BU – BU, byly zveřejněny v dávnominulém čísle „Valašska“. Mnoho jiných nosím v paměti.

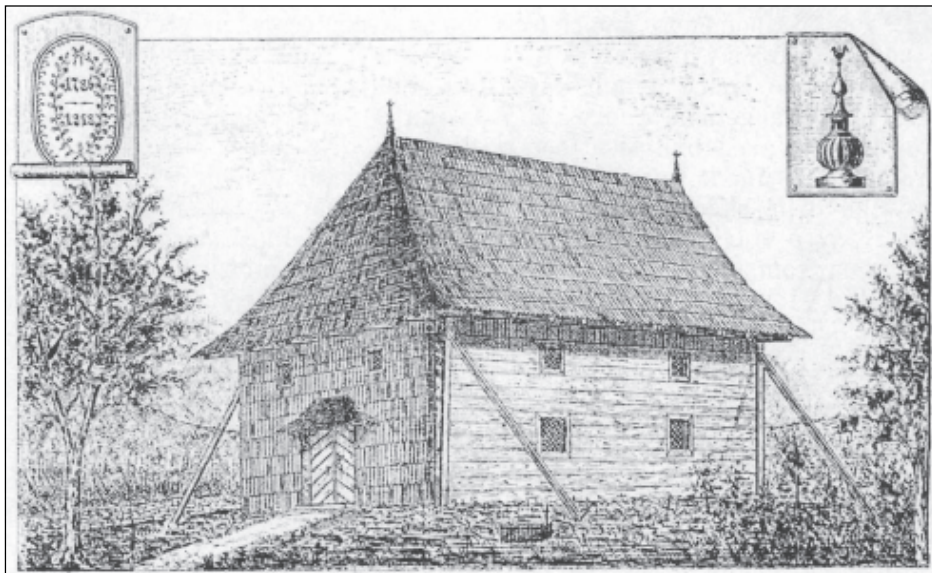
Zajímavé i namalované bylo povídání strýce z doliny Javorníků. Pasekář měl pět synů. Všech pět se během krátkého času oženilo. Neměli na postavení svých vlastních obydlí, a tak všichni bydleli s otcem v jedné chalupě. Z toho plynuly různé problémy a těžkosti, třeba s vařením. Bylo to v dávné době, kdy se vařilo v peci na otevřeném ohni. Mezi ženami vznikaly spory. Otec věc vyřešil svým způsobem. Postavil pět ohnišť, aby každá žena měla své místo na vaření. Od té doby se chalupě říká „U pěti nevěst“. Chalupu s pěti ohništi a pěti nevěstami mám na obraze. I to je můj svět a v něm Valašsko.

V mém povědomí je stále i život mého staříčka, učitele Filipa Šobra. Při malování ve Valašské Bystřici jsem chodil a jezdil kolem horní školy, kde staříček učil. Věděl jsem o tom z vyprávění mé stařenky Šobrové. Staříček nastoupil do školy po učitelce, který se oběsil v nedalekém lese. Staříček ve svém školním bytě nemohl spát, protože tam v noci strašilo. Budilo je silné bouchání. Když už to trvalo delší dobu, nechali panem farárem školu vykropit, vysvětit. Tím byli zbaveni neklidu a strachu. Staříček učil na mnoha místech na Valašsku – v Rožnově na Horních Pasekách, Horní Bečvě, Hrubé Lhotě, na Veselém. S Valaškem mne spojovala ještě další rodinná příbuznost. Byl to můj prastaršíček Antonín Mahaly, revírník na Thonetově velkostatku v obci Hovězí, revíru Hovízky, kde jsem jednou i maloval a nějaký čas i pobýval u strýce Trlici. Sounáležitost s Valaškem je podepřena i mým staříčkem Michalem Šimurdou, rodákem ze Zubří, který byl šafářem na panství hrabat Kinských v Krásné nad Bečvou (dnes Valašské Meziříčí). I Maryčka zuberská, jménem Marie Šobrová (sestřenice mé maminky, rozené Šobrové), vyšíváčka ze Zubří, která založila i zuberské vyšívání a ke které jsme chodili na návštěvy, je součástí mého rodinného povědomí.

Ateliér mám pod Černou horou, která je součástí Radhošťského masivu. Radhošť byl mým klukovským domovem, který jsem často slézával příkrým severním lesním svahem. Hlavně v dobrodružných výpravách k prameni řeky Lubiny. Severní svah je prales. Tajemno posvátného Radhoště je ve mně dodnes. I s radhošťskými jeskyněmi, které jsme objevovali jako skauti.

To všechno je Valašsko. Velký prostor světa i vesmíru a v něm paloučky mého povědomí.

V Bratislavě 14. 2. 2009

Toleranční modlitebna v Huslenkách, kresba Dušana Jurkoviče z roku 1892 Fotoarchiv MRV ve Vsetíně

Příběh Huslenských Na cestě k toleranční modlitebně

Jana Tichá

*„Dům můj dům modlitby slouiti bude“
(Bible králická, Izaiáš 56/7, Matouš 21/13)*

Počátkem roku 1783 přeposílá jeden z mnohých krajských úřadů v habsburském mocnářství své nadřízené instanci – guberniu v Brně žádost nevelkého společenství lidí ze zapadlé horské vesnice o svolení ke stavbě vlastní modlitebny. 24. ledna ji nechali sepsat protestantští obyvatelé valašské obce Hovězí. A tak se v údolí říčky Huslinné (?) počíná naplňovat příběh několika vytrvalých, kteří svým potomkům zajistili možnost navázat na tradice české reformace, na hnutí husitské, církev podobou i Jednotu bratrskou, na církev evangelické augsburského i helvetského vyznání.

V období let 1777–1781 se část obyvatel obce Hovězí, převážně se jednalo právě o poddané z údolí Huslenky a přilehlých údolí, zúčastnila hnutí protestantů, v českých zemích běžně označovaných jako evangelíci, směřujícího i na Valašsku k uzákonění náboženské svobody. Dne 13. října 1781 vyhlásil císař Josef II. Habsburský toleranční patent, který zaručoval všem církvím (být v nestejně míře) rozvíjet náboženskou činnost. Evangelíci v českých zemích tak dosáhli svobody vyznání. Od tohoto data si směli zakládat sbory, a to v případě, že se na daném panství přihlásilo k nekatolickému vyznání alespoň 100 rodin či 500 osob.

Valašsko mělo bohatou protestantskou minulost a pracovalo zde několik významných sborů staré Jednoty bratrské. Huslenské údolí, tehdy část obce Hovězí, se již v 16. století hlásilo k evangelické víře. Právě návaznost na českou reformaci, husity a Jednotu bratrskou se i tady stala nosným prvkem vývoje protestantských církví na Valašsku.

Mnohaletá systematická rekatolizace, která následovala po bitvě na Bílé hoře, přinutila většinu evangelíků k emigraci a ostatní k přetvářce. Z dob pronásledování písemné prameny zmiňují hověžského fojta Macháčka, jenž byl za svou účast na vzpouře Valachů v roce 1621 obžalován a o rok později v Olomouci popraven. V roce 1638 byl Jiří Havrančík z Hovězí v Olomouci „kleštěmi trhan a kolem lámán“.

Hovězí, respektive údolí Huslenky a od něho jihovýchodně odbočující údolí Uherská, příslušející vsetínskému panství, leželo spolu s Valašskomeziříčskem na významné spojnici Slovenska se severní Moravou, Slezskem a východními Čechami. Slovenská exulantská střediska Jednoty bratrské, zejména severní Púchov a Lednice, se starala o své souvěrce na Moravě ještě do počátku osmdesátých let 17. století. A tak Vlárským průsmykem proudily v obou směrech kromě lidí také informace a náboženská literatura. Z roku 1683 máme již zprávu, že zřejmě i v důsledku Thökölyova protihabsburského povstání mohli na Valašsku (Hošťálková, Růžďka) znovu začít působit protestantští kazatelé. Přesto koncem 17. století veškeré naděje na vnější změny náboženských a společenských poměrů uhasínají. Vazby na poměrně silná exulantská centra na Slovensku, odkud přicházela výrazná pomoc, postupně slábnou a neinstituční bratrské sbory začínají ztrácet svůj přímý kontakt se zahraničím. Struktura farností institucionální luterské církve se rozpadla, respektive byla převzata římskokatolickou církví.

Nového povzbuzení se Valachům dostalo až po roce 1707 uzavřením tzv. Altrandstedtské smlouvy mezi švédským králem Karlem XII. a císařem Josefem I. Ta zajistila dodržování podmínek vestfálského míru alespoň pro oblast Slez-

ska. Valašským evangelíkům se tak otevřela nová cesta alespoň k modlitebnám a chrámům na Těšínsku.

Mandáty habsburského císaře Karla VI. proti kacířům z 28. prosince 1725 však opět předznamenal období, které nejen na Valašsku postavilo protestanty plně do role tajných evangelíků. Tady začínají v nejlepší slova smyslu ke slovu přicházet knihy. Snad právě proto se i v Huslenkách zachovalo do dnešních dnů množství vzácných náboženských tisků, nejen kancionálů či biblí, ale i další díla české reformace (viz soubor prvotisků J. A. Komenského, uložený v Muzeu regionu Valašsko ve Vsetíně, aj.). Narůstající obtížnost docházení ke shromážděním s ordinovanými kazateli a ke stolu Páně na Slovensko a Těšínsko dovedla valašské evangelíky sice až k letům pasivní rezistence, ale také k tajnému vysluhování večere Páně bez ordinovaných kněží. Opět silící protireformační snahy daly i zde, v údolí Uherské, vzniknout příběhu památné lípy „U Kretů“ se vším ukrýváním pronásledovaných lidí či zakázaných knih.

Poslední ranou byl pro tajné evangelíky „falešný toleranční patent“ v roce 1777, díky němuž získaly úřady jejich přesné seznamy a přehled o rozsahu podzemní evangelické církve.¹ Na Vsetíně se k evangelictví přihlásilo 933 obyvatel z celkového počtu 1086, včetně purkmistra a 9 radních z 14 členné obecní rady, což po 150 letech represí nikdo nečekal, o čemž svědčí i brzký výsledek vyšetřovací dvorské komise z Vídně a zřízení zvláštního soudu pro náboženské záležitosti. Hovězí, podobně jako mnohé z dalších 60 obcí vsetínského a vizovického panství, které se k evangelictví přihlásily, bylo navíc „stíženo“ posílením katolické misie. V roce 1777 zde římskokatolická církev zřídila za příspěví vrchnosti, tehdy hraběte Illésházyho, místo lokálního kaplana s platem 300 zl. a první katolický farář v Hovězí p. Antonín Březovský byl za získání mnohých duší odměněn od císařovny Marie Terezie 24 dukáty. Snad proto se v samém centru vesnice Hovězí dochovalo jen málo protestantských rodin.²

Následovalo další povstání, jehož se s jinými tajnými evangelíky zúčastnil také zdejší občan Jiří Kret spolu se čtyřmi dalšími „Hověžany“ – Petrem Mikulenčákem, Martinem Šopou, Janem a Pavlem Surými, za což byli zmiňováni po 3 roky drženi ve vězení a nakonec snad vypovězeni do Banátu. Jiří Kret byl navíc za neustálé převádění evangelických kazatelů ze Slovenska lesními stezkami odsouzen k nuceným pracím v uherských dolech. Všichni se mohli vrátit až po vydání tolerančního patentu.

Připomeňme si však, že toleranční patent nepředstavoval žádný manifest náboženské svobody. Zajišťoval jen trpění s mnoha omezeními, tzn. vědomí, že člověk nemá být stíhán pro své nekatolické vyznání (tj. popraven, fyzicky týrán, poslán do vyhnanství apod.). Ačkoliv z hlediska občanského práva všechny osoby formálně zrovnoprávnili, byli valašští evangelíci nuceni stále žít s vědomím druhořadé existence, ztráty svobody rozhodování a podřízení se kontrole římskokatolické církve a státu.

Z obav z nadšeného přijetí i takto deformované svobody se mnozí duchovní i světské činitele přiklonili k realizaci projektu „vynášení – nevynášení“, tzn. vynášení směrem mezinárodním, pro Evropu, a nevyhlášení směrem k těm, pro něž byl vydán, k vlastnímu obyvatelstvu. To vše způsobilo, že po

vyhlášení tolerančního patentu se na celé Moravě přihlásilo k „katolickému vyznání“ pouze 37 tisíc osob v 25 sborech (12 tisíc k augsburskému vyznání v 10 sborech, 25 tisíc k helvetskému vyznání v 15 sborech), přičemž o desetiletí dříve – v roce 1777 hovoříme až o 15 tisících tajných evangeliků jen v 60 valašských obcích.³

Při pohledu na pomyslnou mapu tzv. tolerančních sborů je třeba mít tedy na paměti, že nevypovídají tak zcela přesně o tom, v kterých oblastech se po 150 letech represí protestanti zachovali, ale spíše o možnostech, kde se lidé měli šanci vůbec o existenci tolerančního patentu včas dozvědět. Po 31. prosinci 1782 končila neodvolatelně možnost přihlásek. Později nezbyvalo než absolvovat martyrium tzv. šestinedělního cvičení (prodlužovaného často i na dlouhá léta), jehož výsledek byl často nejistý.

V době toleranční se k církvi evangelické přihlásila v obci Hovězí asi třetina obyvatelstva, tj. asi 70 rodin (v roce 1790 - 3185 obyvatel, 307 domů). Protože si nemohli postavit vlastní chrám, stali se příslušníky evangelického sboru ve Vsetíně. Náboženské poměry Hovězí jsou tak v minulosti více méně totožné s poměry vsetínskými. Vsetínský farní sbor ještě v roce 1783 zahrnoval vedle samotného Vsetína a již zmiňovaného Hovězí Halenkov, Jablůnku, Janovou, Jasenku, Kateřinice, Leskovec, Ratiboř, Rokynici a Ústí.

Když pak v letech 1784–1786 nastaly ve vsetínském sboru rozpory mezi směrem augsburským a helvetským, které vyústily ve zřízení dvou samostatných farností, došlo i k rozdělení na Hovězí, kde se dvě třetiny (70-80 č.p.) stávajících evangeliků přihlásily k vyznání augsburskému a jedna třetina k helvetskému (30-40 č.p.). Většinou se tedy stali příslušníky vsetínského tzv. dolního sboru. Přesto všechno byly v Hovězí společně z obou stran konány přípravy ke stavbě chrámu, který byl dostavěn na Kneblově gruntě v Huslenkách roku 1786.

Z pozdějších let však z korespondence jednoho z významných představitelů valašského předtollerančního protestantismu, presbytera vsetínského dolního sboru Jakuba Olšáka vyplývá, že také jako písař horního sboru psal reformovaným z tzv. horních dědin Hovězí a Halenkov ostře zahrocenou petici proti sboru dolnímu, aby jim tento sbor dovolil v huslenském filiálním kostele konat bohoslužby. Je s podivem, že se zde vzájemná sborová řevnivost tak vyhrtila, neboť se dá obecně konstatovat, že 150 let protireformace i na Vsetínsku smazalo předbělohorskou luterskou vyhraněnost valašského evangelictví. Ačkoliv zdejší protestanti byli povětšinou i nadále pod vlivem náboženské svobody ve Slezsku a Uhrách odchovávaní převážně Lutherovým katechismem, bylo jim skutečné luterství stejně vzdáleno jako skutečné kalvínství. Na luterství vadilo předtollerančnímu valašskému evangelictví obřadnictví, na kalvínství institucionalismus.

O výstavbě samotné modlitebny z doby toleranční nemáme mnoho zpráv. Ani v Hovězí ani na Vsetíně nebyla psána kronika, data matriční i pro Hovězí byla vedena v matrikách vsetínských. Jedinými konkrétními záznamy jsou data 1786 a 1818 na pamětní desce zavěšené v původním kostele na stropě, dnes uchovávané ve sbírkovém fondu Muzea regionu Valašsko ve Vsetíně. Ještě na přelomu 19. a 20. století zaznamenal farář Gustav Adolf Ričan mezi místními evangeliky pověst o možné výstavbě modlitebny hned u řeky

Bečvy „Na Darebni“, kam se původně snad začalo navážet i dřevo. Na odpor se tehdy ale postavil katolický majitel gruntu (pozdější Riesova hospoda, dnes restaurace „Pod Černým“), a tak se stavba začala realizovat na odlehlejší pozemku Kneblově v huslenském údolí.⁴ Naopak z návštěvy mladého architekta Dušana Jurkoviče v Huslenkách v roce 1892 se nám dochoval dobový záznam vyprávění, že budova byla vystavěna původně jako sýpka ještě v časech předtollerančních a v následných letech sloužila jako modlitebna zejména stoupencům Jednoty bratrské. Sám Jurkovič považuje tuto domněnku za pravděpodobnou pro ... *odlehlost místa a sešlost dřeva i na místech, jež zlobě času nebyly příliš vstave-ny*...⁵

Vraťme se nyní opět k roku 1786, kdy se tedy s největší pravděpodobností začalo se stavbou na Kneblově pozemku v osadě Huslinná, na návrší v otevřeném poli, známém pod označením „Na Pletáčkách“. Byť i výstavba roubených venkovských kostelů podléhala módním vlivům slohové architektury, tyto **tzv. toleranční evangelické kostely**, respektive modlitebny, iniciovaly převážně kazatelé přicházející v 80. letech 18. století ze Slovenska, tedy z Uher. Využívali architektonických vzorů tamějších **artikulárních kostelů**, pro jejichž stavbu byla stanovena přísná kritéria. Musely stát mimo hranice měst či obcí, na stavbu nesmělo být použito kamene ani železa, často ani v podobě hřebíků, kostely nesměly mít věže ani zvony, vchod nesměl být situován přímo z ulice.⁶ Nakolik tak tomu bylo i v našem případě, zůstává otázkou, když právě v Uhrách nalezneme věhlasná střediska zejména reformovaných...

Toleranční patent císaře Josefa II. byl v definování stavebních podmínek daleko benevolentnější: ...*Co se týče modlitebny, nařizujeme výslovně, aby kde toho ještě není, taková modlitebna neměla žádného zvonění, žádných zvonů, věží ani veřejného vchodu z ulice, jenž by představoval chrám, jinak však mohou ji vystavět z jakékoliv hmoty chtějí, též posluhování jejich svátostmi a vykonávání služeb Božích jak v místě samém, tak přenášením jich nemocným v přináležejících filiálkách, potom veřejné pohřby s průvodem jejich duchovního mají býti úplně dovoleny*.⁷ Užití levných stavebních materiálů, druhotné využívání dřeva z „buraček“, minimální zastoupení kamene a kovu bylo v našich podmínkách dáno tedy spíše nepříznivou ekonomickou situací horských obcí.

Jednoduchá halová konstrukce s valbovou střechou, absence věže se zvony, užití levných stavebních materiálů a samotné umístění na okraji vesnice i tak reprezentovalo sakrální architekturu, jejíž realizace byla omezena řadou zákazů. Zmiňovaná špatná ekonomická situace místních sborů se promítala často do „podomácky“ vyráběného vybavení, včetně kazatelny, pavlačí a lavic po obou stranách hlavního vchodu. Poněkud zdobeněji byly zřejmě vyvedeny pouze ty přední – napravo pod pavlačí pro kněze, levé pro další hodnostáře církevní. Ostatní lavice si s největší pravděpodobností vyráběla podle vzoru prvních každá rodina sama pro sebe. Z obdobné situace z Velké (Hrubé) Lhoty víme, že muži sedávali převážně v patře, na kruchtě, kde byly na stěnách ve velké míře zastoupeny věšáky na klobouky.⁸ Aby stavba naplnila všechny podmínky tolerančního patentu, vypadala jako běžná budova a neutilovalo se pro ni označení kostel, nýbrž modlitebna.

Ačkoliv i lidové sakrální stavitelství s příchodem baroka reaguje intenzivněji na podněty přijímané ze slohové architektury, v odlehlejších částech habsburské monarchie se i nadále u dřevěných kostelů setkáváme více méně s archaickými jednolodními typy s pravoúhlým či polygonálním závěrem. Etnické prvky jsou u dřevěných kostelů druhotné, hlavní zřetel je kladen na konfesijní požadavky.

Interiér modlitebny luterské (augsburské) církve zachovával převážně podélnou dispozici s oltářem (zde scházejícím) a stolem Páně na užší straně proti vchodu, což spíše odpovídalo luterskému pojetí tzv. svátostného prostoru v popředí kostela. Na rozdíl od katolických chrámů, jejichž architektonický plán většinou představoval bohatě zdobenou symbolickou cestu od smrti k věčnému životu – k oltáři jako znaku života Kristova, protestantské modlitebny dávají přednost charakteru auditoria, často prostého, minimálně zdobeného. Více než na oltář se pozornost soustředila na kazatelnu a stůl Páně jako symbol, že středem bohoslužebných shromáždění trpěné církve byla kázání s výkladem Písma a večere Páně pod obojí způsobou. Na stole bychom spatřili Písmo svaté – Bibli, upozorňující na základ v kázání, a kalich jako znamení obecenství při svátosti eucharistie. Odkazy na čtení Písma bychom pravděpodobně našli i v citátech z Bible kralické, vyvedených ozdobným písmem na zavěšených tabulích či přímo na stěnách.

O samotném životě církevním nám záznamy taktéž scházejí. Bohoslužby se zde konaly každou třetí neděli v měsíci a svátosti přijížděl vysluhovat vsetínský duchovní. I tak se před vykonáním funkce pastora musela napřed zaplatit štola katolickému faráři. Katolické církvi museli evangeličtí církevníci odvádět také poplatky robotní a obilní, stejně jako věřící katoličtí. Kromě platu svého duchovního tak přispívali huslenští protestanti na plat katolického faráře. Bohoslužebná shromáždění se však i zde mohla odbývat za účasti pouze neordinovaných kazatelů. To znamená zpěv, modlitby a čtení Písma. Luterská tradice na Vsetínsku využívala klasické zpívané luterské liturgie Jiřího Třanovského. Pokud šlo o kázání, někteří předčítali je stroze a přesně předčítali ze sbírek (např. Amdtova postila), jiní k nim a ke čtením Písma připojovali vlastní komentář. Pohřební obřady

Pamětní deska pocházející z původní huslenské modlitebny, deponovaná v Muzeu regionu Valašsko ve Vsetíně

Ondřej Oblúk se svými druhy ve zbrani v roce 1915

rodinný archiv B. Valtrové

První válečné dny v řadách c. a k. armády

Daniel Drápala

Úterý 28. července 1914 mohlo být pro řadu lidí na Valašsku zcela běžným pracovním dnem uprostřed léta – nebýt však stále houstnoucí atmosféry, nejistoty a tísnivých obav z budoucna. Už celý měsíc uplynul od osudných výstřelů v Sarajevu, jimž padl za oběť následník trůnu František Ferdinand d'Este a jeho choť Žofie. S každou novou zprávou přicházející do východomoravských vesnic a měst bohužel jen narůstalo přesvědčení, že se v dalších dnech a týdnech přesune řešení složitých mezinárodních sporů z roviny diplomatické na válečná bojiště.

Neklidné očekávání budoucího se zrcadlí i v noticce Josefa Dobiáše, tehdy učitele ve Lhotě u Vsetína, prožívajícího v těchto dnech teprve první dny nedávno uzavřeného manželského svazku: „Čemé hrozivé chmury stahovaly se nad Evropou, den ode dne zvyšovalo se napětí v očekávání, že bude vypovězena válka Srbsku. Byl to smutný čas úzkostné nejistoty, vysilující nervosy; duši drásala smutná předtucha blížícího se hrozného neštěstí, jež mělo zkusiti celé lidstvo a zničiti štěstí našeho mladého manželství. A nečekali jsme dlouho!“¹

Jak se brzy ukázalo, závěr července a první srpnové dny brzy nabraly zcela jiný spád, než ještě před několika týdny mohl kdokoli na Valašsku očekávat. 28. července 1914 vyhlásilo Rakousko-Uhersko válku Srbsku, 31. července následovala generální mobilizace a již následující den mohlo obyvatelstvo číst text vylepené mobilizační vyhlášky *Mým národům...*

Pro stovky a tisíce mužů se začal v důsledku těchto neradostných událostí ubírat jejich život na další týdny, měsíce i roky zcela novým směrem. První ročníky povolovaných mužů musely bez prodlení opustit své rodiny, zaměstnání, záliby a místo nich je čekal výcvik v zázemí a následné nasa-

zení na frontová bojiště, kde rakousko-uherská armáda střídavě vítězila i prohrávala. Potřeba nových posil, které by vystřídaly padlé a zraněné vojáky, přiváděla pak v následujících měsících do aktivní služby (většinou s malým nadšením, nejednou i nedobrovolně) stále nové a nové muže.

Pocity a zážitky českých vojáků na obou stranách fronty přineslo v poslední době již několik edičních počinů (ať již v podobě samostatných publikací, tak i časopiseckých příspěvků).² Nejsou to ovšem jen dojmy z bojišť I. světové války, které nacházíme ve vzpomínkách a zápiscích přírodních účastníků bojů. Nalezneme zde též popisy dnů předcházejících odjezdu na frontu. Tento „prolog“ jejich nové životní periody pro nás může ukrývat neméně zajímavé postřehy a informace. Příběhy a události z prvních chvil strávených v řadách rakousko-uherské armády sice postrádají sugestivnost svědectví z frontového bojiště, přesto i ony bývají nabitы emocemi. Jsou pro nás zajímavou sondou, která nám může v mnohém napovědět, s jakými pocity odcházeli povolání muži do armády i jak se sžívali s novým prostředím, výcvikem a přípravami k odjezdu na frontu. Během několika málo okamžiků vlastně ztratili veškeré životní jistoty. Stěží se jim vyhybaly i chmurné vize z vlastního neradostného konce v zablácených pláních vzdálených na hony jejich domovům. Vzpomínky na první chvíle v řadách armády tak mnohdy odhalují nitro těchto mužů, jejich myšlenkové pochody i to, do jaké míry byli schopni vyrovnat se s nově nastalou situací.

Jedním z mužů, kteří nám zachovali svědectví o vlastních prožitcích z konce léta a počátku podzimu 1914, byl i Ondřej Oblúk. Čtenářům revue Valašsko není tento muž neznámý, neboť již v roce 2004 se mohli seznámit s jeho vzpomínkami na dobu, kterou strávil na přelomu první a

druhé dekady 20. století jako učeň, tvariš a posléze i dělník ve Vídni.³ Tentokrát však zastihne Ondřeje Oblúka ve chvíli, kdy se po několika letech jeho vídeňský pobyt nedobrovolně chýlí ke svému konci.

Navzdory několikaletému Oblúkově pobytu ve Vídni jej jeho domovská příslušnost stále vázala k Rožnovu, odkud se v roce 1907 vydal vstříc novému vzdělání. Stejně jako celá řada jeho vrstevníků a krajanů z Rožnovska byl tak i on brzy povolán ke kroměřížskému 3. zeměbranceckému pluku. Po výcviku v Kroměříži a Maloměřicích byl nejprve nasazen v bojích na srbské, posléze v roce 1915 na italské frontě, kde setrval až do sklonku války. Zde byl také povýšen do hodnosti desátníka.

Vraťme se ale do roku 1914, abychom mohli prostřednictvím Oblúkovy svědectví poznat, co vše čekalo mladé muže při jejich přechodu z civilního života do reality vojenské služby.

„... byla vyhlášena všeobecná mobilisace branných sil Rakousko-uherské armády a ulicemi sídelního města táhly opět davy demonstrantů, provolávající pravý opak toho, zač demonstrovaly před několika málo měsíci, t.j. vlebící armádu i její vůdce, žádající smrt pro Jihoslovany. To vše se ovšem počalo utvářet nepřiznivě i na obyvatel slovanské národnosti na území města bydlících. Okamžitě pozbyla cenu soudružská vzájemnost pracujících, na místo nastoupila národnostní nenávisť a šovinismus. Však také již v srpnu po vypuknutí války jsme byli my, mladí lidé, předvoláni před odvodní cizineckou komisí ve Vídni, ve většině případu odvedeni a za několik dní jsem se i já loučil se všemi. Všim, co mě k tomuto městu po několik let poutalo, a s malým, černým, dřevěným kufříkem jsem se vracel na Moravu, aby u třetího pěšího pluku v Kroměříži nastoupil vojenskou službu a byl vycvičen k tomu, aby se stal vhodnou potravou pro děla, která v té době hřměla na všech frontách Rakousko-uherské říše.

S přáteli a svým děvčetem jsem se těžko loučil, zato v podniku to šlo všechno hladce – s podotknutím, že za dva či tři měsíce se vrátím, jelikož bude po válce. A nechali si i moji pracovní knížku a část nevyužívané mzdy, kteréžto věci tam

Ondřej Oblúk

rodinný archiv B. Valtrové

Truppenkörper: <i>F.R.3.</i>		Ort: <i>Rožnau</i>	
Charge: <i>Geführer</i>		Pol. Bezirk (Komitat): <i>Wald-Moson-Torok</i>	
Name: <i>Obluk Andreas</i>		Land: <i>Maehren</i>	
Religion: <i>r.k.</i>		Geburtsort: <i>36</i>	
Assistentjahr: <i>1914</i>		Geburtsland: <i>36</i>	
Grundbuch (Vormerkung) Blatt-Nr.		Geburtsjahr: <i>1893</i>	
Geimpft gegen: Blattern: <i>2/11</i> Typhus: <i>13/11 1914</i> Cholera: <i>23/11 1914</i>		Vom Ableben ist zu verständigigen: <i>Josef Obluk</i> <i>Rožnau</i> <i>Stamm-Paschky</i>	
Anmerkung:		Verständigt am:	

Identifikační listek Ondřeje Obluka 1915

rodiňný archiv B. Valtrové

zůstaly již natrvalo, neb jsem neměl již žádný zájem ani příležitost, aby si je vyzvedl.

Hned po příjezdu do Kroměříže jsme byli vystrojeni a byly sestaveny čtyři a rot, které po krátkém výcviku byly odesílány na srbskou a ruskou frontu k doplnění polních praporů, které tam již od prvních dnů po vypuknutí války stály v těžkých bojích a měly velké ztráty. Ještě v prvních dnech po nastoupení vojenské služby jsem si vyžádal povolení, aby mohl navštívit rodiče a sourozence v Rožnově, což mi bylo na jeden den povoleno.

Po návratu k útvaru do Kroměříže jsme byli po rotách rozestřeni k výcviku do určitých míst a já jsem se svojí rotou přemístil do Maloměřic u Brna, kde nám rakouský důstojníci a zupáci počali po svém osvědčeném způsobu vtloukat do hlavy základní pravidla o kázni a služebních předpisech rakouské armády. Instruktory byli vesměs délesloužící aktivní vojáci a od prvního dne nám dávali počítovat svou neobmezenou moc a, ať to již bylo v kasárnách neb na cvičišti, od rána do večera na nás pršely šťavnaté nadávky, jaké si jen vojenská mluvnice dovedla vymyslet. Na cvičišti se chodilo denně mimo neděle a svátků, dopoledne i odpoledne a za každého počasí. Aby nám lépe chutnala vojenská kuchyně, bylo třeba po celé dny a týdny cvičit rojně, přískoky a jiné bojové sestavy a když se to některému důstojníkovi zpočátku nelíbilo, tak si zavelel dvacetkrát nebo i vícekrát za sebou: „K zemi a vztyk!“ při čemž se někteří instruktoři velmi dobře bavili – bylo-li nepříznivé počasí a hodně mokro a bláta. Že nám po takové drezůře nebylo při návratu do kasáren do zpěvu, to si dovede snadno každý představit. To však nevedlo velitele roty neb čtyři, aby nenařídil zpívat do pochodu a když jsme zarytí mlčeli, tu dal povel čelem vzad a šli jsme zpátky na cvičišti, kde se ještě pokračovalo ve výchově k hrdinství rakouského vojáka, pro boj s nepřitelem.

Musím zde podotknout, že velení ke všem cvikům bylo německé, zatím co mladí vojáci povětšinou ani slova německého neznali. Celá náhradní rota se skládala z jednoho odvodního ročníku, takže to byli dvacetiletí mladí lidé, zvyklí na svůj

domov a svou práci, takže vojenská kázeň a drsná drezura se jich velmi bolestně dotýkala. Já byl po této stránce ve velké výhodě, neb od devíti let jsem byl zvyklý na cizí lidi, byl jsem zvyklý poslušnosti i kázni, jelikož jsem již znal dobře německy, tak až na ty nadávky a hrubosti jsem ten vojenský život snášel celkem hladce.

Nepamatuji se, že by během několikátýdenního výcviku se některý s instruktorů ke mě nějak zvlášť hrubě zachoval. Snad instinktivně vycítovali převahu mého intelektu a raději mne obcházeli. Stav jedné náhradní roty v době války činil 240–250 mužů, tak bylo vždy pro špatný rozmar najít předmět, kde se mohl vybit. Snad každá armáda na světě takové drsné instruktory pro výcvik svých vojáků potřebuje a takoví důstojníci a poddůstojníci i v době války se snaží svá místa v bezpečném zázemí si udržeti, jelikož to jinak bývají lidé zbabělí.

Tento náš výcvik trval asi deset neděl, načež jednoho krásného dne každý z nás obdržel úplně novou výstroj a výzbroj a z náhradní roty se během několika hodin stala t.zv. marschkumpanie, určená k doplnění prořídilých řad našeho pluku na frontě. Náš pluk č. 3 se skládal ze čtyř praporů, a ty byly ihned po vypuknutí války poslány na ruskou frontu, kdežto první prapor, který [se] již v době míru nacházel v Baňa Luce v Srbsku, byl nasazen na srbské frontě. Naše marschkumpanie byla určena k doplnění tohoto praporu, jelikož z předpovídané procházky rakouské armády srbským územím nebylo nic a z počátečních úspěchů se staly trvalé neúspěchy a nakonec zmatený ústup rakouských vojsk z tak těžce dobytého území.

A v této době, nějaký týden před vánocemi 1914, opouštěla naše rota Brno, aby v nákladních vozech, na kterých bylo vyznačeno: „Pro 8 koní neb 42

mužů“, spěchala na srbskou frontu, aby se pokusila zastavit ústup rakouské a postup srbské armády. Náš odchod na frontu se samozřejmě neobešel bez obvyklých slavnostních obřadů, mezi které náležela defilérka a proslov vojenského velitele města Brna a pak svěcení našich zbraní brněnským biskupem, který nezapomněl pronést přání, abychom těmito zbraněmi pobili hodně nepřátel. Nevím, jestli si uvědomil, že má před sebou 250 mladých mužů, kteří byli snad vesměs od malička vedeni k lásce k bližnímu a v duchu křesťanském. Desatero Božích přikázání znal z nich každý ještě ze školy nazpaměť a teď sám světic biskup římské církve je nabádá, aby jednali proti pátému přikázání Božímu a zabíjeli nevinné lidi, povětšinou také křesťany, kteří se ničím neprovinili. Byl jsem v té době příliš mladý, neměl jsem čas o této věci příliš uvažovat, ale sémé pochybností bylo zaseto, dalšími událostmi se pochybnosti zvětšovaly tak, že nakonec jsem přestal věřit v jakoukoliv spravedlnost, jak božskou tak i lidskou.

Když se náš transport rozjížděl z brněnského nádraží, hrála kapela, která nás na nádraží doprovázela, rakouskou státní hymnu, no a dav mával a provolával slávu rakouské armádě, k čemuž jsme zůstávali neteční, jelikož naši drazí doma nic netušili, že odjíždíme, abychom někde v daleké cizině umírali za rod Habsburgů, který nás již po staletí ovládá a tiskne. Kam náš transport směřuje, to bylo pro nás, obyčejné vojáky, vojenským tajemstvím a teprve podle nádraží v Maďarsku jsme zjistili, že směřujeme k jihovýchodu. Důstojníci měli svůj zvláštní vůz a tak jsme je ani neznali, ale brzy jsme zjistili, že mezi nimi není ani jeden z těch, kteří nas v Brně proháněli po cvičišti a kasárnách. To již asi dostali pod svou pravomoc další nešťastníky určené jako potravu pro děla. Během jízdy jsme necítili žádný nedostatek, neb v každém nádraží, kde vlak zastavil, jsme byli podělováni jídlem, nápoji i cigaretami a tak cesta ubíhala za zpěvu českých písní.⁴⁴

Cestou na frontu bohužel vzpomínky Ondřeje Obluka na první dny a týdny jeho vojenské služby končí. Svě zážitky z dětství a mládí totiž začal sepisovat až na samém sklonku svého života, který trávil v Rožnově pod Radhoštěm. Ztráta manželky a posléze i vlastní těžká nemoc jej vedly na počátku sedmdesátých let k sepsání autobiografických vzpomínek, v nichž hodlal zachytit celý svůj život: „Když jsem se dožil věku 78 let, rozhodl jsem se, že by bylo záhodno, aby bylo zaznamenáno z větší části to, co jsem v tomto období svého života prožíval, zvláště s přihlédnutím k okolnostem, že nejen já ale i celý náš národ a lidstvo všech světadílů prožívalo v tomto období dalekosáhlé změny, plné otřesů, válek, sociálních,

Výcvik vojáků rakousko-uherské armády (dobový tisk)

hospodářských a technických proměn, které měly vliv na každého člověka, který toto období s sebou prožíval. V těchto mojí pamětech uvádím události odehrávající se kolem mne, počínajíc 7 rokem mého života t. j. od r. 1900 až do r. 1970, pokud mi utkvěly zvláště v paměti, příp. se o nich zachovaly písemné záznamy...“ Ve svém rukopise⁵ detailně popsal své dětství i dospívání ve Vídni. Ze zážitků válečné doby se mu však podařilo zachytit již jen výcvik v Kroměříži a Maloměřicích a následný odjezd přes Uhry na srbskou frontu. Zaznamenání dalších vzpomínek zabránila pisatelova smrt v důsledku zhoubné leukémie. Ondřej Oblúk zemřel 18. září 1971.

Ačkoliv nám chybí autentické vzpomínky Ondřeje Oblúka na vlastní účast v bojových operacích na srbské i italské frontě, přece jen máme kromě několika fotografií k dispozici ještě jeden historický doklad, který nám symbolicky uzavírá tuto kapitolu Oblúkovy života – na rozdíl od mnoha jeho druhů ve zbrani pro něj válka skončila přece jen šťastně. Koncem roku 1918 obdržel jeho otec Ctěný Pán Josef Oblúk v Rožnově pod Radhoštěm dopisnici, která informovala o šťastném návratu jeho syna z italského bojiště zpět do vlasti:

Drazí Rodiče a všeci domácí!

Se srdečným pozdravem a mnohými vzpomínkami vám sděluji, že jsem se šťastně navrátil do Vlasti. Nacházím se v M. Ostravě. Toužím iž po shledání s vámi, ale nevím ještě kdy budu moci přijet. Zdraví a líbá vas všechny Ondřej.

Des. Oblúk Ondřej

8. Domobr. Prapor I. Rota M. Ostrava

Opětovné shledání s rodinou i známými tak již bylo v dohledu. Radost z návratu a především zachování života i zdraví dostatečně vyvážily veškeré strádání, utrpení i obavy, které v posledních letech jistě byly každodenní součástí života nejen Ondřeje, ale i jeho příbuzných doma.⁶

POZNÁMKY

¹ DOBIÁŠ, J.: *Ve světové válce*. Rukopis, v soukromém vlastnictví.

² ŠIMURDA, V.: *Obrázky a vzpomínky Československého vojska na Rusi 1914–1920*. Zúbrí 2004. JABŮRKOVÁ, H.: „Dá-li Bůh a navrátím se, budu moci vypravovat...“ *Z deníku českého vojáka na frontách 1. světové války*. Valašsko, vlastivědná revue 13, 2004, s. 13–17. DRÁPALA, D.: *Dopis z války*. Valašsko, vlastivědná revue č. 21, 2008, s. 11–13.

³ DRÁPALA, D.: *Babylon na Dunaji. Vídeň na počátku 20. století v zápiscích Ondřeje Oblúka*. Valašsko, vlastivědná revue č. 13, 2004, s. 5–8.

⁴ Ediční zásahy byly vedeny snahou v maximální možné míře zachovat autenticitu textu i osobitost vyjadřování pisatele, doplněna tak byla chybějící interpunkce, také délky samohlásek, nemají-li povahu ojedinělé odchylky od pravidel pravopisu, ale pokud vykazují specifickou jazykovou povahu pisatele, byly zachovány v původním znění.

⁵ Rukopis autobiografie Ondřeje Oblúka má podobu vázaného linkovaného nestránkovaného sešitu. V současnosti je v držení pisatelovy vnučky Blanky Valtrové, v kopii a přepisu (pořizováním autorem této edice) také v archivu rukopisů Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm.

⁶ Za spolupráci, poskytnutí písemných i obrazových materiálů i další informace děkuji vnučce Ondřeje Oblúka paní Blance Valtrové a její dceři Ing. Haně Zákravské.

Budova vsetínského sirotčince č. p. 781 na Rybníkách

archiv autorky

Jubilejní sirotčinec mistra Jana Husa na Vsetíně

Eva Žárská

Červenec roku 1915 - druhý rok první světové války, strašlivého konfliktu, jehož rozsah a počet obětí svět do té doby nepoznal. Na všech frontách byly sváděny těžké boje. Přibývalo padlých, raněných, vdov a sirotků. Nebývalé byly i ztráty ekonomické, zásobování a hmotná situace obyvatel rakousko-uherského mocnářství se silně zhoršila. Zvláště na hornatém, málo úrodném a průmyslově se teprve rozvíjejícím Valašsku byly dopady velmi tvrdé a nouzi trpěla většina obyvatelstva.

Přes tyto silně nepříznivé okolnosti se valašští evangelíci rozhodli, že důstojným způsobem připomenou pětisté výročí upálení mistra Jana Husa (6. července 1415). Dnes si sotva dokážeme představit, jak nesnadné to bylo ve válečné době předsevzetí. Postačí připomenout, jakou bouří nevole a odporu o deset let později v r. 1925 vyvolal svou účastí na Husových slavnostech prezident T.G. Masaryk. Dokonce si tím silně zkomplikoval volbu na další prezidentské období. Díky prozíravosti a vyjednávacím schopnostem tehdejšího předsedy lidové strany mons. Šrámka se podařilo celou situaci uklidnit.

Nepřízeň a zjevnou nevělu úřadů se přece jen podařilo překonat a vzpomínkovou slavnost uskutečnit. O jejím průběhu a dalších událostech se dovídáme ze zápisků přímé účastnice a pro další osudy sirotčince důležité osoby Marie Volkové.

Slavnost bylo povoleno uskutečnit pouze v uzavřeném prostoru. Proto byl zvolen Vsetín se dvěma evangelickými kostely (tzv. dolní s věží a. v. a horní bez věže h. v., nyní oba Českobratrská církev evangelická). Kapacita obou kostelů byla silně překročena a lidé prostor vyplnili do

posledního místečka. Ke členům horního i dolního sboru přibýlo množství hostů z blíзка i z daleka. V kronice města Vsetína je zaznamenáno, že účast byla přímo manifestační. Hlavním řečníkem byl historik prof. ThDr. Kamil Bednář a řada dalších významných osobností. Radost byla nesmírná a shromáždění nabito energií, dle přítomných Duchem sv. Odpoledne slavnost pokračovala a u mnohých vyvolala touhu uctít památku mistra Jana Husa něčím trvalejším než jen proslov. Byl vznesen návrh postavit mistru Janovi (dále MJH) pomník na místě, kde by se jistě dobře vyjímal, přímo pod kostelem, kde nyní stojí pomník T. G. M., nebo vybudovat síň, která by nesla mistrovo jméno. Nakonec však byl jednohlasně přijat moudrý návrh tehdejšího seniora a. v. Gustava Winklera, který sloužil jako farář na dolním sboru, aby byl na Vsetíně vybudován sirotčinec MJH.

Neprodloužte započaly práce na skutečném chvályhodném a náročném záměru. Jako nejschůdnější se jevila možnost zakoupit pozemky a upravit budovu bývalého Strauchova zahradnictví č. p. 781 na Rybníkách. Podmínkou bylo složit minimálně 62 tisíc korun. Jak píše Volková píše, 50 nebo 100 Kč byly tehdy velké peníze. Největší částku věnovala fa Thonet – 3000 Kč. Pozoruhodné a ocenění hodné je, že na tuto veskrze křesťanskou akci přispěli vysokými částkami i židovští podnikatelé: majitel sklárny Reich 1500 Kč a firma Kohn 2500 Kč. Sto a padesátikorunovými částkami přispívali i vsetínští obchodníci bez rozdílu vyznání. Trvalo však celé dva roky, než se na darech, které na chudém a váleku zbědovaném Valašsku často nepřesáhly 5 korun, sešlo 42000 Kč. Aby zamezili odprodeji jiným zájemcům, roz-

„Velká rodina“ ze sirotčince

hodli se manželé Winklerovi, že veškeré své úspory vloží jako půjčku.

Na podzim r. 1917 bylo konečně možno zahradnictví zakoupit. Nutné stavební úpravy a zajišťování vnitřního vybavení přinesly další problémy, zejména finančního rázu. Stát tehdy tyto akce nijak nedotoval, ba naopak, jak pí Volková píše: „snažil se vymačkat z našich lidí poslední válečnou půjčku. Za takovýchto okolností už bylo věru těžko sirotčinec slušně vybavit. Ale s pomocí Boží se i to podařilo. Nábytek se sešel z různých domácností. Peřiny, jaké kdo měl a nepotřeboval, kuchyňské nádobí díky uskromnění různých hospodyněk. Hospodářské nářadí skoro žádné. Zahradníci potřebovali jen motyky, hrábě, rýče a konve na zalévání. Toho bylo dost.“ Z živého inventáře zůstal pes Stela, sirotek po původních majitelích.

Dům dělila dlouhá chodba, která později sloužila jako šatna. Kromě kuchyně zde bylo pět pokojů, podkrovní pokojík a komora. Celý dům byl podsklepen. K domu patřila stodola, kůlna na dřevo a hospodářské nářadí, stáj pro 3-4 ks hovězího dobytka, kurník a chlívek pro vepře. Kromě 4 skleníků a 12 pařenišť byly k dispozici i 2 ha dosti zanedbaných polí.

Ještě než mohli být přijati první chovanci, bylo třeba zajistit prostředky na zahájení provozu. Na tom měla velký podíl naše milá kronikářka a lidová básnička M. Volková – tehdy 17 letá, která od svých 12 let žila jako sirotek na dolní faře. Ve svých vzpomínkách uvádí, že na jaře řezník p. Koller navozil koňskou mrvu, kterou bylo třeba rozložit do všech 12 pařenišť a dobře ušlapat. „Dnes se mi ani nechce věřit, že jsem to všechno dokázala, ba ještě jsem si přitom zpívala šlapák: A já sama, pořád sama, tancuju tu už od rána. Potom budu muset klečet, neb na bobku pěkně dřepět, než se to tu nasadí a naseje, pak okope, zaleje a vypleje. Ó já, ó já. No, vydržela jsem víc než to. Pole byla zamořena pýrem, ... ale nakonec jsme se ho přece zbavili.“ Těžkou jílovitou půdou bylo třeba rozmělnovat, proto vděčně vzpomíná na dobrovolnice, které pomáhaly: paní Černotíkovou z Jasenky, paní Srněnskou, pí Košutovou z Trávníků, Běťákovou, Kyselou, Živočkou klempířovou z Jasenky. Velmi vydatně přispěla i její sestřenice Štěpánka Kotřlová, která přes velké zdravotní postižení (vysychání míchy) pěstovala květiny a zeleninu, z jejichž prodeje získali peníze, kterých na provoz stále ještě nebylo dost. Na polích se pěstovaly převážně brambory a zelí. Toho roku se urodilo mimořádně mnoho zelí. Paní seniorová Winklerová vyprosila na

obchodnicích sudy a škopky, všechno zelí sama i našlapala, takže z prodeje bylo možno zakoupit ložní prádlo, dobytek, drůbež a jiné věci nezbytné pro provoz. Často se po celodenní vyčerpávající práci navracely až o jedenácté hodině večer. Oba evangelické sbory pořádaly bazary a čajové večírky, kde se prodávaly různé výrobky a ruční práce. Výtěžek byl

rovněž věnován sirotčinci.

Konečně byl v r. 1919 sirotčinec předán svému účelu. Prvým hospodářem byl p. Miloš Kříž, později majitel zahradnictví. Prvou opatrovníci dětí byla paní Hlavenková, vdova se třemi dětmi z Vizovicka. Brzy přibýly další děti a sirotčinec byl plně obsazen. Tolik strážníků již nebylo možno uživit pouze z produktů vlastního hospodářství. V nejvyšší nouzi pak paní Hlavenková odjela požádat o pomoc své známé na Prusinovicko a Holešovsko a přivezla odtud plné kufry poživatin, hlavně mouku a sádlo. Obraceli se samozřejmě i na bližší okolí a obyvatelé chudých valašských kotárů dokázali z toho mála, které jim zbývalo, oddělit pro ještě ubožejší. Dětem bylo v sirotčinci přece jen lépe, než když by některé musely následovat své většinou ovdovělé matky do služeb na Hané, kde často spávaly ve chlévě a snášely ústrky někdy necitelných sedláků. V sirotčinci se vytvořilo rodinné prostředí a většina dětí dlouhá léta, ba celoživotně udržovala vzájemné přátelství i citila upřímnou vděčnost k obětavému personálu.

V průběhu let docházelo k různým změnám. V r. 1921 se stal správcem sirotčince bývalý církevní rada ve Vídni, far. Viktor Opočenský, který tímto způsobem naplňoval v rodném městě svůj odpočinek. V této době byl sirotčinec vyznamenán Okresní péčí o mládež za vzorné vedení.

Po odchodu seniora Winklera byl v r. 1924 na dolní sbor povolán ze Slovenska far. J. Porubjak (jehož vnuk, divadelní režisér, je i v českých zemích obecně známý, zejména z období sametové revoluce). Po svém předchůdci se stal i správcem sirotčince až do r. 1944. Děti ze sirotčince ho velmi milovaly, a když slyšely, jak ho vlastní děti oslovují „otčeko“, přijaly toto oslovení za své. V tomto období se podařilo, i díky státní subvenci, vylepšit vybavení sirotčince tak, že se vyrovnal státním dětským domovům. Novou hospodyní se stala A. Vašíňová

z Chocně a starost o hospodářství převzala R. Macháčová z Hovízek. Po odchodu p. Kříže bylo zahradnictví zrušeno a pronajato 8 měřic polí, které sousedily se sirotčincem. Okresní péče o mládež požadovala, aby v sirotčinci byla nejméně jedna erudovaná vychovatelka. Ta však neměla pochopení pro vedení hospodářství, bez kterého domov nemohl existovat, neboť žil výlučně z vlastní zemědělské produkce a darů členů církve.

Když sl. Vašíňová ze sirotčince odešla, ujala se po naléhavých prosbách pí Winklerové, tehdy už vdovy, funkce hospodářky M. Volková. Rozhodovala se velmi těžce. Po více než dvouletém pobytu na Hané a pětiletém v Jiráskově kraji žila již šest let v rodině Františka Dobeše, autora sedmisvazkového díla „Kniha o Sřtřeži“ a majitele cenné sbírky obrazů předních českých malířů, ve Val. Meziříčí. Zde se cítila a byla přijímána spíše jako člen rodiny než jako služebná. Prostředí bylo laskavé a kultivované, v létě zde pobývali malíři a jiné zajímavé osobnosti.

Popisuje, jak své rozhodování v modlitbách předkládala Bohu a v Bibli opakovaně otvírala oddíly, které ji k přijetí této životní výzvy vybízely. „A tak 2. března 1935 jsem se octla v sirotčinci MJH. Ano, v sirotčinci mezi sobě rovnými, mezi sirotky, těmi nejchudšími a neopuštěnějšími, jako jsem byla vždy já sama... Za 14 dnů se mi zdálo, že do sirotčince patřím už odjakživa a že jsem tu už dávno měla být.“

Aby bylo dost jídla pro děti, byly pronajaty další 4 měřice polí, takže jich celkem bylo 22. Neměl je však kdo zorat. Naučila se tedy i se svou pomocnicí Rozárkou orat s kravkami. Dále byla chována 4 prasátka, z jejichž prodeje se pořizovalo pro děti oblečení, 20 až 25 slepic a nějaké kachny.

K nejmavějším oddílům patří popis velkých obav a úzkosti, když v r. 1938 hrozilo uhybnutí jedné z krav - Květule po porodu mrtvého telete: „Po tři měsíce již byl sirotčinec bez mléka, neboť všechny krávy byly březí. Nepomáhaly všechny možné rady a veterinář konstatoval, že je nutná porážka, aby alespoň maso bylo možno zužitkovat. Těch pět minut od doktora Seidla na horní náměstí jsem se usilovně modlíla říkajíc, a možná i nahlas: Pane Bože, smiluj se nad námi a dej, než přijdu domů, aby Květula vstala. To jsem opakovala s pláčem, že jsem ani na oči neviděla, až jsem na nějakého muže nalitla. Ten mi vynadal, zdali jsem slepá, ale když viděl, že pláču, ptal se, co mi je, ale já ho už neposlouchala. Na věži právě bilo 11 hod. dopoledne a ze mne ten smutek jakoby spadl. Bylo mi

Dospělí chovanci na oslavě 60. narozenin M. Volkové

Opatrovnice Marie Volková s Oluškou Kopáčkovou z Babí u Náchoda, 1930

pojednou veseleji. Pak jsem běžela jako s větrem o závod domů. A hle, hned v zatáčce jsem viděla, že mně chlapci jdou naproti a každý chtěl být první, aby mi hlásil tu radostnou zprávu. ... I Rozárka mně přišla naproti, a plna radosti po hovězsky vypráví (tam se tou dobou obálkovalo, místo I se řeklo v): „Šla sem sa podívat do chlěva, akorat tluklo na věži 11 hod., a představte si, Květula stojí na zadních nohách... tož sem sa zapřela... a Květula vyskočila. Tož sem si pravila, ani ta tetička nemosela desi chodit.“ Tu jsem ji zase já vyprávěla, co jsem dělala cestou ... Rozárka měla už i oběd hotový, ale než jsme zasedli všichni k obědu, ještě napřed na kolenou vroucně, a myslím, že i děti cítily tu milost Boží, děkovali jsme...“

Až do r. 1940, kdy okupační úřady veřejné sbírky zakázaly, bylo vlastní hospodaření doplňováno osobními sbírkami. M. Volková je konávala po skončení polních prací: „Vzala jsem kabát s hlubokými kapsami, na záda ruksak, do rukou tašky a sběrací listiny. Nejdříve Ústí, Leskovec a část Polanky a Janová. Pak počínaje Lhotou k Liptálu, Jasenné, Ublo, Lutoninu a Bratřejovu až do Vízovic. To byla nejnamáhavější práce, jakou jsem kdy konala. Mnohé dveře domů i srdce uzamčena. Někde slušná omluva, ... jinde do tašky nasypali okřín bramborů nebo měrku mouky, pšenice či ječmene, kde tyto plodiny neměli, našli jednu, dvě, nebo i 10 Kč, to ale jen zřídka Byla však i místa, kde si nechali vyprávět o dětech, o práci mezi nimi, ... stařenka, která si šla k sousedům vypůjčit korunu, aby přece jen něco dala – to mě vzpružilo Ne, opravdová láska na našem milém Valašsku ještě nevymřela. Před samými Vánocemi jsme konali sbírky po Vsetíně, což bylo už radostnější.“

Na Štědrý den bývala k obědu pouze krupičná kaše. V rohu pracovny stával ozdobený stromek s množstvím svíček. Dárků nebyvalo mnoho a byly především praktické, protože peněz nebylo nazbyt. Na štědrovečerní hostinu přicházely některé maminky „ze služeb“, aby se potěšily s dětmi, přicházeli i bývalí chovanci. Jedna z nich, Drahuška Kovářová, provdaná Němečková z Brna, pravidelně po celý rok střádala peníze, aby všem dětem i personálu mohla koupit dárky. Na co však dlouhá léta a až dosud žijící pamětníci nejraději vzpomínají,

bylo radostné ovzduší. Dlouho předem děti nacvičovaly písně, scénky, učily se básně, jejichž autorkou byla nejčastěji jejich milovaná M. Volková. Poznávaly tak pravý smysl Vánoc ve zjevení Boží lásky lidem.

V listopadu 1940 jeden chovanec rozdělal ve stodole ohniček. Požár zničil nejen budovu, ale veškeré uskladněné seno a slámu. Odpovědným pracovníkům přibýly velké starosti. Kdyby bylo nutno odprodat dobytek, pro děti by nebylo možno zajistit dostatek jídla. Vyskytly se i návrhy zrušit sirotčinec, stejně jsou s ním jen starosti. Nakonec získali převahu ti, kteří odmítli opustit dílo vybudované s nesmírnou námahou a obětavostí a pro únosný život a budoucnost zde umístěných dětí v daných podmínkách naprosto nenahraditelné. Pro zákaz konat veřejné sbírky byla v evangelických kostelích v rámci ohlášek osvětlena těžká situace sirotčince. „A byla to opět firma Thonet, ježto darovala většinu dřeva na stavbu. Pan Příbyl, nájemce Bubelovy pily, nějaké dřevo přidal a bylo po starosti. Teď zbývalo jen platit řemeslníky a to si vzal na starost zase br. Volčík a p. stavitel Lukáš ... a ze všech okolních sborů nám navozili více slámy a sena, než nám shořelo. ... Ví Pán, co potřebujeme. My musíme jen prosit, věřit a děkovat.“

Přídělové hospodářství přinášelo denně další problémy. Nebylo možno získat legálně dostatek materiálu na oblečení pro děti. Po „otěckovi Porubjakovi“ se stal novým správcem far. Vl. Jerie. On i jeho paní pomáhali ze všech sil doplnit nutné vybavení kuchyně nebo sehnat „na černo“ látky, ze kterých obětavé sestry obou sborů ušily nezbytné oblečení a pomáhaly s opravami obnošeného.

„Ještě dále nás tlačila můra okupace. Úřady nebraly ohled na náš sirotčinec... a bezohledně nařizovaly dodávky masa, vajec, mléka, obilí, sena i slámy. Denně jsem musela docházet na úřady a různými intrikami se z těchto dodávek vytáčet. Na radu tehdejší vrchní instruktorky D. D. paní Řehulkové z Brna i já se odvážila a lhala jako všichni ostatní. Bůh mi odpusť, nebylo to pro mne. Odváděli jsme jen mléko, kterého jsme měli dostatek, a asi 3q zemáků a 3 q sena. To byl opravdu jen zlomek z předepsané dávky. Tou dobou jsem vedla dvojce účetnictví. Pro úřady za bílé mléko a pro správu sirotčince ještě za černé mléko.“

Největší problémy a strach nastaly v období heydrichiády. Nelze se divit, že se pak nájemce vsetínského mlýna bál semlít něco mouky navíc, což dříve dělal. „Když jsme jednou navečer vezly na vozičku s pomocnicí ze mlýna krupici a mouku přikryté peřinou, zastavila nás německá hlídka ... tu jsem opět lhala, když třesoucím se hlasem jsem vysvětlovala, že jsme po jedné zemřelé paní dostali pro náš sirotčinec peřinu. Hlídka zabořila prst do peřiny a zavolala „vajtr“. Tu jsme si oddychly a jely úprkem domů.“ Když byla nouze nejvyšší, naložily jsme si s pomocnicí Milkou zrní do ruksaků na záda a odnesly tajně v noci sešrotovat k Olšákům na Tataláky. Později opět v noci přijel někdejší chovanec z ratibořského mlýna. Naložil pytle se zrním a druhého dne dovezl se slovy: „Tak tetičko, už nemusíte v noci s Milkou na Tataláky. A my byly přesvědčeny, že to nikdo neví.“

Když někdy mouka došla, vařili pšenici politou „černým máslem“ a sypanou cukrem. Děti pak k jídlu svolávali „na pi, pi, pi“ a hodně se přitom nasávali. Vařenou pšenici měly děti raději než kroupy s mlékem, které bývaly často k večeři. Když nebylo chleba, pekli ráno na plotně placky z vařených brambor. Pomaštěné, oslazené nebo s tvarohem

je děti milovaly. Tak díky obětavosti, statečnosti a vynalézavosti personálu děti nikdy netrpěly hladem. Měly vždy dostatek mléka, tvarohu i brambor a válku přečkaly v dobré fyzické kondici, což potvrdil i lékař z dětské poradny, kam děti chodily na povinné kontroly.

Při častějších náletech ke konci války se ukrývali ve sklepech, kde instalovali kamínka i několik postelí. A když jednou poblíž na Bobrkách spadlo několik bomb, vyděšené pečovatelské a plačící děti uklidnila M. Volková četbou 91. Žalmu.

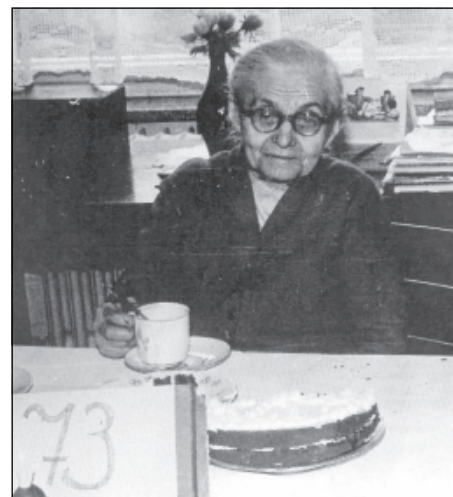
S koncem války došlo postupně k ukončení činnosti jubilejního sirotčince MJH na Vsetíně. Budova z r. 1906 vyžadovala již nutně celkovou opravu a nevyhovovala zvyšujícím se nárokům kladeným na takovéto zařízení. Českobratrské církvi evangelické byly nabídnuty budovy po německé Diakonii v Sobotíně a v květnu 1946 tam byli chovanci i s personálem přestěhováni. Po únoru 1948 byla komunistickou vládou péče o děti církvím odňata, fakticky zakázána.

Objekty sirotčince MJH byly zbourány v r. 1960. Ještě několik let zůstaly v novém sídlišti zachovány dva stromy – osika a klen – jako památka na dílo velké obětavosti a lásky.

S velkou vděčností vzpomínají dosud žijící chovanci na svůj pobyt v sirotčinci. Některé jsem měla možnost poznat. Nepostřehla jsem u nich citovou deprivaci, tak častou u dětí z ústavů. Cítili zájem, lásku a obětavost naprosté většiny personálu i dobrovolných pomocníků. V sirotčinci MJH získali dobrý základ pro život a mohli založit vlastní dobře fungující rodiny. Narozeniny pí Volkové byly příležitostí, aby se sešli a děkovali. Pouze v krátkém období těsně po I. světové válce bylo v domově až 30 chovanců. Trvale maximálně 15, s věkovým rozdílem od 2 do 15 let – taková větší valašská rodina. Od starších dětí se zcela samozřejmě očekávala pomoc při péči o mladší. Všechny děti poznaly a vstoupily si, že nezbytnou podmínkou pro život je práce. Děvčata pomáhala hlavně v domácnosti a starala se o drůbež. Chlapci zase při polních pracích a pasení dobytka. Vedení domova dbalo pečlivě i o mravní a duchovní výchovu svěřených dětí. Nejen z nutnosti, ale po pečlivém uvážení se v domově uplatňovaly metody, k nimž se při ústavní výchově dětí dospělo daleko později.

Podle záznamů Marie Volkové (1. 11. 1901-1984)

Z archivu rodin Činčurovy a Kovářovy

Paní M. Volková v r. 1974

Osudy lidí v povětrnosti zdivočelého času

Richard Sobotka

Toto jsou příběhy dvou rodin, jsou kruté a odehrály se tak dávno, že už snad ani nemohou být pravdivé.

Půvabný obrázek vlčích máků Josefíny Herzogové, židovské lékařky, přetrval až do současnosti, po malířce nezůstala ani stopa. Foto Richard Sobotka

Příběh obrázku

Podzim se valil za okny plnou silou. Kapky deště stékaly po okenních tabulkách a bubnovaly na oprýskaný a zkorodovaný plech parapetu. Až příliš časný podvečer zalehl svou černí ulice, jen pouliční světla matně pableskovala v neklidných kalužích a prosvěťovala provazce vody, valící se v černotě odkudsi z nadzemského chlíve.

Uvnitř pokoje paní Heleny Chlebovské však bylo vlídné a útulno.

Seděli jsme u stolu. Odložené noviny, šálek stydnoucí kávy, dioptrické brýle. Hořící cigareta. A vzpomínky.

Vzpomínky na čas, který minul tak dávno, a přece zanechal svědectví, nechtěně, jaksi mimoděk, jako by na tom příběhu vlastně ani příliš nezáleželo, když kosti těch lidí dávno ztrouchnivěly a zem se slehla na propadlých hrobech. Vlastně se ani neví, kde ty kosti leží, vždyť ani těch hrobů není.

Svědectví, které čas přece vydal, má podobu nevelkého obrázku.

Je to obrázek vlčích máků, pastel, lehce tónované barvy, rozměr 22 na 22 centimetrů. Zlacený rámeček, léty už trochu ošuntělý.

Obrázek byl namalován v roce 1939 v Ostravě židovskou lékařkou Josefínou Herzogovou.

Na prahu třetího tisíciletí vlastnila obrázek vlčích máků paní Helena Chlebovská, která v té době žila v Rožnově od Radhoštěm.

„Tenkrát v devětatřicátém mi bylo snad pět roků,“ vzpomínala paní Helena Chlebovská. „Josefína Herzogová, říkali jsme jí důvěrně Jožka, byla lékařkou a vedle své lékařské praxe také výborně malovala. Herzogovi měli v Ostravě řadu dobrých židovských přátel, co čtrnáct dnů se pravidelně scházeli. Ale neuzavírali se. K nám tito velmi vzdělání, nesmírně příjemní, jemní a korektní lidé chodili i mimo tyto klubové dny.“

Herzogovi měli jediné dítě, syna Petra, narodil se někdy v roce 1929.

Ještě před vypuknutím války, a ještě předtím, než začaly dramatické odsuny židovských občanů do koncentračních táborů, přijela k Herzogovým na návštěvu jejich tetička z Francie. Když se po nějakém čase vracela domů, rozhodla se vzít malého Petra na prázdniny k sobě do Francie. Tím, jak se zanedlouho ukázalo, mu zachránila život.

Signály o zhoršující se situaci přicházely stále častěji a stále intenzivněji, ale Herzogovi jakoby je nebrali na vědomí. Ani přes varování přátel, ať emigrují, dokud je čas, ani přes očividné události těsně před válkou i po jejím vypuknutí nevěnovali poplašným zvěstem zvláštní pozornost.

Dnes je pro nás jejich tehdejší jednání nepochopitelné, ale oni věřili, že v Masarykově a Benešově republice máme vyspělou demokracii, cítili se v Československu bezpečně. V Ostravě měli svůj domov. Nevěřili, že by se jim něco zlého mohlo stát.

Nežili v této víře sami. Podobné to bylo i s dr. Kemplerem, lázeňským lékařem v tehdy proslulých klimatických lázních v Rožnově pod Radhoštěm. Ani on nedbal varování přátel. Přece byl jednoho dne nejprve přinucen opustit svou vilku a přestěhovat se do méně kvalitního bytu. Pak musel nosit oděv s našitou židovskou hvězdou. I přesto až do poslední chvíle nevěřil, že by situace mohla dospět až do krajnosti. Co horšího, než to nedůstojné ponižování by se mu ještě mohlo stát? Jednoho dne musela celá rodina nastoupit do transportu. Tím jejich příběh skončil, jako by se po nich země slehla, už je nikdy nikdo nespátlil.

Podobné to bylo i s Herzogovými z Ostravy. Přinutili je nastoupit do transportního vlaku, odvezli neznámo kam. Kde a jak skončili, nevím. Oba zahynuli v kterémsi koncentračním táboře. Už se nevrátili.

Petr, syn Herzogových, měl větší štěstí. Spolu s francouzskou tetou pobývali za války v Anglii. Přežili nálety na Londýn. Dnes už nelze zjistit, jestli se po válce vrátili do Francie, nebo se odstěhovali do Ameriky.“

Helena Chlebovská

Foto Richard Sobotka

Obrázek namalovaný jemnými pastelovými barvami připomíná přívětivé, ale už hodně vzdálené léto. Ve spodní části je signován šifrou dvou spojených písmen JH, což jsou počáteční písmena jména lékařky a malíčky Josefíny Herzogové. Na zadní straně obrázku je obyčejnou tužkou napsáno: *Věnováno paní Tábořské. J. Herzogová. 1939.*

„Tábořská byla moje babička,“ upřesnila paní Helena Chlebovská. A dodala: „Mám ten obrázek vlčích máků strašně ráda. Je to vlastně jediná věc, která po rodině Herzogových zůstala.“

Dodejme, že také paní Marie Chlebovská před několika lety odešla do míst, snad lepších, než tady na zemi, ale bez návratu.

Hanička Finková (nahoře) a její nejlepší kamarádka Libuše Kociánová (provdaná Hložánková) v r. 1928 u kamenů v parčíku před Lázeňským domem v Rožnově p. R. archiv L. Hložánkové

Tragédie rodiny Finkovy

Na počátku našeho příběhu byla malá černobílá fotografie o velikosti 4 x 4 centimetry, jaké se pořizovaly v meziválečném období tolik oblíbeným fotoaparátem, důvěrně nazývaným „boxík“. Na snímku zhotoveném na podzim roku 1928 jsou dvě dívky, nejlepší kamarádky, Libuše Kociánová a Hanička Finková. Snímek byl pořízen v Rožnově pod Radhoštěm, u velkých kamenů v parčíku před tehdy Lázeňským – dnes Společenským domem. Na pozadí je dobře patrná budova někdejší měšťanské školy, dnes Základní umělecké školy.

„Můj bratr Vojta Kocián vystudoval přírodní vědy, promoval v roce 1928, potom přednášel v Praze,“ zavzpomínala po více jak třech čtvrtích století někdejší dívka z fotografie Libuše Kociánová, dnes emeritní učitelka Libuše Hložánková. „Tehdy nám Vojta, coby mladý vědec, o těch kamenech zasvěceně vyprávěl, tak jsme se na ně šly s Haničkou Finkovou podívat. Mým malým fotoaparátem boxíkem nás u nich vyfotografovala Drahuška Chvapilová.“

Na snímku patnáctileté slečny, věrné kamarádky, jsou oblečeny do stejných dlouhých kabátů s kožešinovým límcem. Dokonce mají i stejný účes, vlasy hezky upraveny na pěšinku, ten nosí někdejší dívka z fotografie Libuše Kociánová, provdaná jako Hložánková, podnes.

Žádná z obou dívek nemohla tehdy ani tušit, jak dramatické proměny je o pouhých několika letech později čekají. Ani to, jak odlišné se jejich osudy budou odvíjet.

Wilhelm Fink (druhý zleva) na jedné z posledních dobových fotografií

Archiv Libuše Hložánkové

Libuše Kociánová vystudovala učitelský ústav a stala se učitelkou. Provádala se a přijala příjmení Hložánková, má děti, vnoučata a pravnoučata. I ve vysokém věku se zajímá o dění kolem sebe, je Sokolkou a pravidelně cvičí. Nezapomíná na staré přátele.

Nezapomíná ani na někdejší časy. Stále vzpomíná na svou nejlepší přítelkyni Haničku Finkovou.

Osud Haničky Finkové se odvíjel v docela jiných peripetiích, ostatně jako osud celé rodiny Finkových. V čase pořízení snímku usmívajících se dívek před Lázeňským domem nikdo netušil, jak kariéra úspěšného úředníka a ředitele rožnovské textilní továrny, i jeho rodiny, nabere zanedlouho dramatický obrat.

Někdy od roku 1907 zastával Wilhelm Fink místo správce a později ředitele továrny na výrobu pleteného zboží Leo Brilla v Rožnově pod Radhoštěm. V té době obýval s rodinou vilu se zahrádkou poblíž továrny. Celá rodina žila spokojeně až do roku 1926, kdy výlet za nákupem tabáku do Nového Jičína skončil tragicky. Tehdy starší z obou dcer, třináctiletá Käthe, zahynula po nešťastném pádu z korby malého nákladáčku. Z Nového Jičína byla nebohá Käthe převezena do Rožnova pod Radhoštěm a pohřbena na městském hřbitově, kde nechal Wilhelm Fink zbudovat rodinnou hrobku. Tam byla Käthe 9. dubna 1926 pochována. V hlavách hrobky, kde původně měla po dlouhých letech spokojeného života spočívat celá familie Finkových, nechal Wilhelm Fink vztýčit jehlan z černého mramoru a vyryt do něj nápis:

Rodina Finkova

Käthe

* 27. 6. 1912 † 7. 4. 1926

„Finkovi i přesto, že byli Židé, nelpěli na židovských tradicích a značně se společensky emancipovali,“ uvedla paní Daniela Srbová, která pátrala po osudu této rodiny. „Proto jim přišlo zcela přirozené pochovat svou dceru na interkonfesionálním městském hřbitově, ostatně nebyl daleko od jejich domova, ani od továrny.“

V roce 1938 se nad rodinou Finkových začala stahovat mračna. Wilhelm Fink si však nepřipouštěl vážnější obavy. Ani krátce před vypuknutím druhé světové války neměl starost o osud svůj a osud své rodiny. Přátele ho varovali, radili a vybízeli, aby s rodinou odcestoval do bezpečí, ale Wilhelm Fink pokaždé jen mávl rukou: „Co nám se moci stát?“ říkal špatnou češtinou. „My Sokol a Čech!“

Čas neúprosně plynul, hrnul se jako balvan, který vše drtí.

„V roce 1938 byl tehdy už jedenasedmdesátiletý Wilhelm Fink, ředitel pletářské továrny, náhle poslán na delší zdravotní dovolenou,“ pokračovala ve vzpomínkách paní Daniela Srbová. „Kde a jak dlouho na ní pobýval není jasné, ale brzy po návratu domů zjistil bezvýchodnost situace.“

Dramatický spád událostí nakonec vehnal Wilhelma Finka do naprostého zoufalství. Údajně se v Pivovarské ulici vrhl do vody uměle vybudovaného koryta strouhy, která protékala Rožnovem a napájela sodovkárnu, pohnána mlýn, sytila papírnu, pivovar, a přestože v ní bylo vody jen po kolena, utopil se.

„Wilhelm Fink zvolil dobrovolný odchod ze života, ostatně jako v té době mnoho židovských občanů,“ upřesnila Daniela Srbová. „Podrobnější okolnosti jeho smrti, datum i místo však zůstávají podnes v temnotách. I to, kde byl pohřben. Snad do rodinné hrobky, dnes zarostlé šípovým keřem, ale možná v ní ostává malá Käthy sama a Wilhelm Fink je pohřben neznámo kde.“

Po Wilhelmu Finkovi zůstala vdova Bedřiška Finková a dospělá dcera, učitelka Hana. Pod tlakem řady protektorátních a rasových nařízení zvolily únik z očí veřejnosti. V tichosti si pronajaly v té době neobývaný domek čp. 781 na Horních Pasekách, místní části Rožnova pod Radhoštěm, který patřil manželům Fojtikovým. Tam žily skrytě a izolovaně v nesmírných úzkostech, co s nimi bude.“

„Ještě před tímto odchodem přišla Hanička za mnou,“ zavzpomínala Haniččina nejlepší kamarádka Libuše Kociánová, dnes více než osmdesátiletá emeritní učitelka Hložánková. „Nehledeji mne, řekla mi tenkrát bez dalšího vysvětlování. Vůbec nic o mně nevíš, měla bys z toho potíže. Odešla, nepodařilo se mi zjistit kam, ani kde bydlela. Jen to, že Haničku ukryli známí do bezpečí jednoho domu na Horních Pasekách. Až později jsem se doslechla, že zemřela, ale nevím, kde je pohřbena.“

„Strach a nejčernější obavy z dalšího osudu podlomily šestadvacetileté Haně, učitelce řečí, zdraví,“ pokračovala Daniela Srbová ve svém svědectví. „Koncem června 1942 zemřela v domku na Horních Pasekách na tuberkulózu. Její smrt, zdá se, prozradila úkryt obou žen. Zoufalá a zcela opuštěná vdova Bedřiška Finková byla nucena písemně požádat Okresní úřad o povolení zúčastnit se pohřbu své dcery. Ano, pohřbít ji mohla, ale zrušné norimberské zákony nedopřály Haně Finkové spočinout vedle sestry v rodinné hrobce na městském hřbitově v Rožnově, musela být pohřbena na židovském hřbitově ve Valašském Meziříčí-Krásné.“

Na předvolání k deportaci do Terezína, necelé tři měsíce po smrti své dcery, nastoupila vdova Bedřiška Finková v Ostravě do transportního vlaku. Ten dorazil do Terezína 18. září 1942. Už 22. září 1942 ji další transport dopravil do vyhlazovacího tábora v Malém Trostinci. Zde její stopa končí.

Bedřiška Finková nemá hrob nikde. Připomínají ji jen tři řádky v Terezínské pamětní knize. A jméno na památníku obětí světových válek v rožnovském parku, tam však mohlo být její jméno doplněno až po roce 1990.“

Na pomníku rodinné hrobky rodiny Finkovy na rožnovském, dnes už starém hřbitově je uvedeno jen jméno Käthe, starší z obou dcer Finkových. Její předčasná smrt vlastně pro ni znamenala určité štěstí, že se nedožila tragického zániku celé rodiny. Dnes nikdo neví, zda pod příkrovem z břecťanu a pod rozsochatým keřem planého šípku leží Käthe sama, nebo jsou v hrobce snad uloženy také pozůstatky jejího otce Wilhelma Finka. Není známo, kde skončil popel její matky Bedřišky Finkové.

Takto byl osud jedné rodiny povětrností zdivočelého času rozmetán. Jenom černý kámen vypovídá o jejím tragickém osudu.

V rozměrné hrobce rodiny Finkových na starém rožnovském hřbitově nakonec zůstala tragicky zesnulá Käthy Finková s největší pravděpodobností sama. Foto Richard Sobotka

Emeritní učitelce Libuši Hložánkové zbyly na někdejší přítelkyni Haničku Finkovou už jen vzpomínky. Foto Richard Sobotka

Rudolf Hlavica (stojící) a akademický malíř František Hlavica (sedící) na promenádě v lázních Luhačovice
Fotoarchiv Muzea regionu Valašsko ve Vsetíně

Život a dílo Rudolfa Hlavici

Jindřich Čeladín

O sochaři Rudolfu Hlavici zatím nevyšla žádná větší biografie. V roce 1999 byla ve Vsetíně vydána knížka Hlavicové, která mapuje osudy tří bratrů, tří známých osobností uměleckého života nejen na Vsetínsku. Avšak životu nejmladšího z bratrů Rudolfa se výše zmiňovaná publikace věnuje poněkud okrajově. Život Rudolfa Hlavici je spojen prakticky s celou Moravou, ve které prožil většinu svého plodného života.

Rudolf Hlavica se narodil 5. dubna 1897 ve Vsetíně v umělecky velmi nadané rodině. Jeho otec František, jenž pocházel z Kelče, byl ve Vsetíně, kde si založil svoji dílnu, známým řezbářem. Se svou ženou Annou přivedli na svět celkem sedm dětí, pět chlapců a dvě děvčata (jeden chlapec zemřel ještě v kojeneckém věku). Celkem tři bratři Hlavicovi se stali významnými výtvarnými umělci. Nejstarší a nejznámější byl František, který vystudoval v Praze Akademii u profesora Hanuše Schwaigra a později se stal velice slavným malířem. Portrétoval například T. G. Masaryka, jeho dceru Olgu, Petra Bezruče a další známé osobnosti. Především ve 30. a 40. letech ilustroval řadu knih. Je nutné poznamenat, že František Hlavica finančně podporoval své bratry především v počátcích jejich uměleckých kariér. Další ze známých bratrů byl Emil Hlavica, který byl nejen malířem, ale také vynikajícím sochařem. Společně s bratrem Rudolfem tvořili drobné žánrové plastiky v bílé glazované keramice. Známé jsou i jeho portrétní busty T. G. Masaryka či Leoše Janáčka. František i Emil Hlavicové zemřeli již v roce 1952. Rudolf své bratry přežil o více než 19 let.

Život Rudolfa Hlavici byl především v první polovině 20. století velice dobrodružný. Zprvu se vyučil řezbářem u svého otce stejně jako bratři František a Emil. Zde pracoval až do jara roku 1917, kdy musel narukovat na vojnu. V srpnu 1917 byl zajat na Soči a stal se italským legionářem. V Itálii v Padově se setkal na vojenské přehlídce s Masarykem, Benešem a Štefáníkem, které později zpodobnil do bust. O Vánocích roku 1918 byl již v nově vytvořené Československé

republice, avšak byl ještě nucen zúčastnit se bojů o Slovensko. Po návratu domů založil s bratrem Emilem ve Vsetíně firmu na výrobu dřevěných hraček. Rudolf s Emilem doufali, že jim otec František přepustí řezbářskou dílnu, kterou chtěli zvelebit, avšak ten s tím nesouhlasil. Možná i proto se v roce 1923 Rudolf rozhodl odejít do Užhorodu, kde strávil jeden rok jako řezbář v místní továrně na nábytek. Po návratu domů do Vsetína opět pracoval u otce v řezbářské dílně. V roce 1926 se rozhodl odejít do Prahy, kde získal místo u firmy Stöhrs továrny na nábytek a dekorativní předměty. Zároveň se zde přihlásil ke studiu na Všeobecné škole uměleckých řemesel, kterou dokončil v roce 1929, a následně v letech 1929 až 1932 absolvoval Umělecko-průmyslovou školu v Praze, obor modelování a řezbářství pod vedením profesora Štěpána Zálesáka.

Rudolfu Hlavici se nepodařilo najít v Praze pro sebe vhodný ateliér, proto se rozhodl vrátit zpět na rodnou Moravu. Nejdříve pomáhal bratru Františkovi při přestavbě vyhořelé chaty Kohůtky v pohoří Javorníků, kterou bratři Hlavicové dokončili s přispěním architekta Dušana Jurkoviče v roce 1932. Rudolf Hlavica svůj rodný kraj opravdu miloval, což můžeme vidět i z jeho tvorby, ale byl též nadšeným turistou. Byl například zvolen vůbec prvním předsedou klubu turistů ve Vsetíně. Chata Kohůtka pak naneštěstí opět vyhořela v červnu 1945.

Dne 1. července 1933 nastoupil Rudolf Hlavica jako modelér do kovolitecké umělecké dílny v blanenských železárnách, jež od roku 1927 patřily koncernu Českomoravská-Kolben-Daněk,

a. s. Společně s ním nastoupil i Antonín Šamla, který v podniku pracoval téměř do své smrti v roce 1969. Hospodářská krize z roku 1929 nepříznivě ovlivnila produkci umělecké litiny, jejíž prodej musel být dokonce dotován, aby mohla být vůbec konkurenceschopná na trzích. Dokonce se uvažovalo o úplném zrušení dílny pro uměleckou litinu. Naštěstí se tak nestalo, dlouholetý modelér blanenských železáren Julius Krill (1869–1950) byl pensionován a do podniku nastoupili dva mladí výše jmenovaní umělci. Rudolf Hlavica byl pověřen především návrhy zábradlí, váz, zahradních vodotrysků, drobných plaket a plastik. Jeho tvorbě se budu věnovat podrobněji v dalších odstavcích. V blanenských železárnách zůstal pouze do konce roku 1934, kdy z podniku odešel. V Blansku se nejspíše seznámil s Františkem Pexiderem, zakladatelem továrny na šamotová kamna a keramiku v Letovicích, pro kterého již jako svobodný umělec navrhoval drobné keramické sošky.

Po odchodu z Blanska se stal na jeden rok profesorem na gymnáziu v Košicích. Od roku 1936 se usadil v Brně, kde se naplno věnoval svobodnému povolání. Na zakázku navrhoval různé reliéfy, plakety, drobnou, ale i monumentální plastiku. V roce 1941 se oženil s Hildegardou Kubelkovou, se kterou měli čtyři děti. Byl také členem svazu výtvarných umělců v Brně, ze kterého koncem padesátých let pro politické názory vystoupil. Rudolf Hlavica zemřel v Brně 3. června 1971.

Sochařské dílo Rudolfa Hlavici je velice rozmanité, počínaje monumentálními pomníky a malými plaketkami konče. Rudolf Hlavica, na rozdíl od svých dvou bratrů, svá díla předem nekreslil ani neskicoval. Můžeme zde ocitovat závěrečný posudek profesora Zálesáka z Umělecko-průmyslové školy. „*Pan Rudolf Hlavica jevil při zvláštním nadání vždy velikou snahu při studiu figury a ornamentu. V brzkou osvojil si nevšední zručnost a praktickou pohotovost při provádění prací v materiálu a vynikal při samostatných pracích komposičních. Kromě toho vykazoval po celý čas svého studia i ve všech předmětech theoretických a pomocných neobyčejnou pilnost, porozumění a svědomitost.*“ Ve sbírkách Muzea Blansko se dochovalo několik jeho děl, která byla v letech 1933 až 1935 odlita v blanenských železárnách. Mezi nejkurioznější můžeme zmínit litinovou plas-

Vánoční strom

Foto archiv autora

Elektra Foto Muzeum Komenského v Přerově

tiku tanku LT-34, který v té době vyráběla pražská ČKD. Plastika tanku údajně sloužila jako reprezentativní dar Českomoravské-Kolben-Daněk. Další plastikou je soška v kubistickém stylu nazvaná **Otrávený psík**. Mezi jeho drobnější práce, které vytvořil pro blanenské železářny, jsou litinové plakety **Matka s dítětem**, **Vánoční strom**, **Mohyla míru** a **Výstava Bezručova kraje ve Frýdku**. Poslední zmiňovaná plaketa z roku 1935 byla odlita již po Hlavicově odchodu z podniku a byla vyrobena pravděpodobně na zakázku města Frýdku. V katalogích umělecké litiny ČKD Blansko ze 30. let 20. století můžeme nalézt několik Hlavicových děl, především je to osmáctikilová zahradní váza s dekorem ve stylu art deco a stopadesátikilový zahradní vodotrysk.

Po odchodu z blanenských železáren vytvořil Rudolf Hlavica nejspíše svá nejlepší díla. V roce 1935 získal zakázku na nadživotní bustu generála Štefánika. Práce na bustě probíhala za velice ztížených podmínek na chatě Kohútka, avšak dílo nakonec zdárně dokončil. Sádrový odlitek byl pak převezen do Prahy k firmě Franta Anýž, kde byl odlit do bronzu. Busta byla poté umístěna v obci Zarečie u Púchova, ovšem Rudolf Hlavica nebyl na slavnostní odhalení pozván a bustu spatřil poprvé až po 35 letech. Další své skvělé dílo vytvořil opět ve spolupráci s Frantou Anýžem. V roce 1936 se konala v Přerově Středomoravská výstava, na které měla být součástí tematizované výzdoby pavilónu Středomoravských elektráren bronzová socha. Byli osloveni sochaři Rudolf Hlavica a Julius Pelikán. Soutěž vyhrál Rudolf Hlavica s plastikou ženského aktu v životní velikosti ve stylu pozdního art deco nazvanou **Elektra** nebo **Ex oriente lux**, lidově přezdívanou **Světluška**. Firma Franta Anýž odlila ještě deset kusů zmenšenin. Po skončení výstavy získala sochu Moravská ornitologická stanice.

Ve stylu art deco vytvořil také sošku **Dívka s laní**. Toto dílo v bílé glazované keramice bylo vytvořeno ve druhé polovině 30. let 20. století ve spolupráci s letovickou firmou Pexider. Veřejná obchodní společnost František Pexider a spol., továrna na šamotová kamna a keramiku se sídlem v Letovicích, byla založena v roce 1928. Kromě keramických kachlí a kamen vyráběla také uměleckou keramiku. František Pexider navázal

spolupráci s mnoha tehdejšími významnými moravskými umělci, jako byli František Hofava, František Úprka, Antonín Šamla a právě oba bratři Hlavicové Emil a Rudolf. Díky této spolupráci se umělecká tvorba Rudolfa Hlavici dostala do mnoha domácností po celém Československu, neboť sošky podle jeho návrhů byly produkovány v mnoha kusech, především na přelomu 30. a 40. let 20. století. V své tvorbě se zaměřil, podobně jako jeho bratr Emil, především na témata čerpající z rustikálního prostředí, zvláště ze svého rodného Valašska. Sošky jako **Ogar a děvčice**, **Husopaska**, **Sekáč**, **Bača** a další jsou toho jasným důkazem. Avšak ani jeho portrétní tvorba nejen v bílé glazované keramice nebyla opomenuta, zde si můžeme připomenout busty Edvarda Beneše, Leoše Janáčka nebo Antonína Dvořáka. Spolupráce s firmou Pexider skončila po druhé světové válce, kdy byl podnik vyvlastněn. Je zajímavé, že Rudolf i Emil k 1. lednu 1948 dlužili firmě Pexider 48 583 a 11 535 korun. Byl to nejspíše dluh za odebrané sošky, za které nezaplatili.

Rudolf Hlavica jako vyučený řezbář neměl potíže ani s prací se dřevem. V expozici vsetinského

Dívka s laní

Foto archiv autora

muzea, kde se nachází Pamětní síň bratří Hlavců, můžeme spatřit plastiku **Slovenská rodina** z roku 1946. Ve Vsetíně se také nachází největší dílo Rudolfa Hlavici, a to **Památník osvobození** z roku 1947, jemuž věnují bronzové sousedí ruských vojáků s až asijskými rysy. Toto monumentální dílo ho více svádělo k popisnému realismu. Z pozdní tvorby Rudolfa Hlavici si stojí za to připomenout jeho žulovou Pamětní desku obětem okupace ve foyeru Lékařské fakulty Masarykovy univerzity v Brně. Komise k zhotovení desky oslovila nejdříve sochaře Vincence Makovského, Miloše Lamla a nakonec Jaroslava Grunta. Žádný z nich však pro zaneprázdnění nabídku nepřijal, teprve Rudolf Hlavica se ujal tohoto úkolu. Podle jeho návrhu byla pamětní deska zhotovena v Kamenických závodech komunálního podniku Lomy a pískovny města Brna a slavnostně odhalena za účasti pozůstalých 6. května 1950 při oslavách 5. výročí osvobození republiky. Nakonec je potřeba zmínit ještě reliéfy a plakety, které v roce 1951 vytvořil pro budovu Slévarenského spolku v Brně.

Tvorba Rudolfa Hlavici po roce 1948 zatím není zcela zmapována, avšak jistě bude předmětem dalšího bádání.

Slovenská rodina

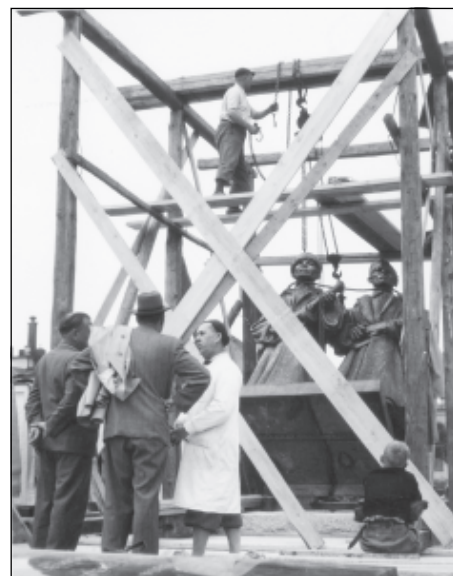
Foto archiv autora

PRAMENY

Archiv Muzea regionu Valašsko ve Vsetíně, osobní složka Rudolfa Hlavici
Muzeum regionu Valašsko ve Vsetíně, sbírkový předmět UH 670
Muzeum Blansko, sbírkový předmět M 132, M 218, M 315, M 411, M 640, M 748, M 2170
Moravský zemský archiv Brno, F. Pexider a spol., H 188, inv. č. 18

LITERATURA

Grolich, Vratislav: *Výtvarní umělci v historii blanenské umělecké litiny*. In: Regionální sborník okresu Blansko, Blansko 1986, s. 27-37
Grolich, Vratislav: *Blanenská umělecká litina*. Brno 1991.
Hlobil, Ivo: *Rudolf Hlavica - sochař, legionář a československý vlastenec. Co o sobě vyprávěl na sklonku života...*. In: Vlastivědný věstník moravský, č. 2, ročník LV, Brno 2003, s. 155-164.
Rokytová, Jana (red.): *Hlavicové*. Vsetín 1999.
http://www.encyklopedie.brna.cz/home-mmb/?acc=profil_objektu&load=30

Rudolf Hlavica při práci na Památníku osvobození ve Vsetíně Foto Velíšek, archiv Muzea regionu Valašsko ve Vsetíně

Dožínky ve Študlově

Foto k článku E. Románková, 2008, archiv VMP v Rožnově p/R

Dožínky v proměně času

Eva Románková

Období sklizně je časem těžké námahy na poli – práce se však stává svátkem a její dokončení následuje zasloužená oslava a poděkování. Poděkování Bohu za to, že člověk přečká další zimu s dostatkem jídla. Tak tomu bylo dříve a je tomu tak i nyní, ačkoliv si kupujeme chleba v supermarketu a vůbec nepřemýšlíme o tom, kde se vlastně vzal, kdo jej vyrobil a kolik lidských i technických sil a času bylo potřeba, aby se malé zrníčko dostalo na náš stůl jako voňavé pečivo.

I když dnes většinu polních prací obstarají za člověka stroje, oslava dožíněk má stále své místo v životě zemědělců, byť v mnohem skromnější podobě než v minulosti, a nikdy ji neztratila ani v řadě venkovských obcí. Dožínkové slavnosti přitom zaznamenaly v průběhu posledních sta let velké změny jak ve svém průběhu, tak v samotném významu obyčejů. Změna funkce z obřadní na převážně společenskou se vážala k rozpadu drobného hospodaření a k zániku velkých statků, kde býval konec žní slaven nejokázaleji.

Tento příspěvek svým obsahem navazuje na článek Lubomíra Piperka otištěný ve Valašsku před devíti lety¹. Jeho cílem je seznámit čtenáře s tím, v jakých podobách existují dožínkové slavnosti v současnosti, a na několika příkladech přiblížit jejich průběh. Čtenář si tak bude moci sám udělat obrázek o tom, do jaké míry se tato tradice změnila. Shromážděné informace pocházejí z terénních výzkumů zaměřených na sociální a duchovní kulturu Valašska, uskutečněných v roce 2008 Valašským muzeem v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm jako součást projektu nazvaného *Muzeum v přírodě a lidová kultura v nových formách prezentace kulturního dědictví* a financovaného Norským grantem. Část výzkumu byla realizována v roce 2007 v rámci Programu rektora na podporu tvůrčí činnosti studentů Masarykovy univerzity v Brně. Poznatky byly posbírány v terénu díky vstřícné spolupráci obecních úřadů, účastníků a organizátorů dožínkových slavností v jednotlivých obcích a pamětníků.

Jak uvádí Lubomír Piperek, okázalost dožínkové slavnosti nejdou inspirovala lid, aby ji reprodukoval při slavnostních příležitostech, jako byly korunovace Leopolda II. a Františka I. v

letech 1791 a 1792 nebo Národopisná výstava československá v roce 1895². Již v 18. a 19. století bylo zvykem slavit kromě individuálních dožíněk na jednotlivých hospodářstvích také dožínky „panské“ a „obecní“³. Na tuto tradici navázaly v meziválečném období spolky, na Valašsku to byla např. Katolická omladina, o čemž svědčí písemný a fotografický materiál uložený v archivech, muzeích a na obecních úřadech. Dožínky přijaly do svého repertoáru také mnohé folklorní soubory a dostaly se do programů řady národopisných slavností po celé Moravě. Tak je tomu dodnes, ačkoliv forma, jakou jsou žňové a dožínkové obyčejy zpodobňovány, se jistě za půl století proměnila.

Jak bylo řečeno, práci ženců a žnic vytlačily efektivní stroje, hospodáře nahradili po roce 1948 předstodové jednotných zemědělských družstev. V době socialismu byly dožínky přeměněny k obrazu aktuálních politických potřeb a byly udržovány uměle v podobě družstevních oslav, průvodů s alegorickými vozy a vyzdobenými kombajny a traktory. Celé toto dění mělo vytvořit dojem spokojených družstevních rolníků pevně spjatých s lidovou tradicí, kterou dobová ideologie dokázala obrátit využit. Vše vrcholilo slavnostním předáváním věnců a kytic předstodům JZD a místním národních výborů. Ani po roce 1989 zemědělci nepřestali oslavovat konec sklizně, ač jsou tyto oslavy mnohem skromnější a omezují se většinou jen na společné odpolední posezení a zábavu po ukončení žňových prací. V některých zemědělských společnostech, jako je např. Agrofyto v Lidečku, dodnes konec sklizně doprovází předání dožínkové kytice nebo věnce vedoucímu podniku. V dnešním Valašském zemědělském a obchod-

ním družstvu Zašová agronomové až do roku 2001 přinášeli předstodovi věnec, často i s vínem:

*Neseme Ti, předsedo, dožínkový věnec,
žitečko, pšenici, ječmen i oves.
Plán je sice splněný,
ale to je málo,
ještě větší výnosy by si družstvo prálo.
Věříme, že žízalky nám půdu zúrodní,
výživa se podaří na lepší úrovni,
družstevníci že si budou svojí práce vážit,
u svěřených úkolů budou se víc snažit.
Přejeme Ti pevně zdraví,
úsměv na tváři,
dílo, které s námi začneš,
ať se vždycky podaří.*

Tak jako všechno ostatní, i tradice musí dnes pružně reagovat na aktuální ekonomickou situaci. Snížení celkového objemu produkce obilovin vedlo některé valašské zemědělské společnosti zaměřené na chov skotu ke značnému omezení pěstování obilí. Není-li co sklízet, není ani důvod k oslavě, a tak dožatá mizí i z míst, kde ještě nedávno měla své pevné místo ve společenském dění v zemědělských podnicích.

V postsocialistickém období se dožínková tradice začala ubírat také jiným směrem. Po delší odmlce se do venkovských komunit navrátila ve své meziválečné a poválečné kolektivní formě, následující současný trend obnovy starých zvyků v rámci regionálního a lokálního kulturního rozvoje. Na jedné straně zůstala živá v souborovém zpracování, jak je tomu například v Nedašově a ve Valašské Bystřici, na druhé straně se dožatá pořádá jako obecní nebo farní slavnost, jejímiž organizátory bývají sbory dobrovolných hasičů, kulturní komise při obecních úřadech nebo různá místní kulturní sdružení. Tak je tomu především na jižním Valašsku – v Lidečku, Horní Lidči, Střelné, Valašské Polance, Lačnově či Študlově. S jedinečným způsobem slavení konce sklizně se setkáváme ve Francově Lhotě, kde slavnost nemá folklorní ráz, ale zároveň není ani obecní záležitostí. Při našem malém exkurzu současnými formami ukončení sklizně navštívíme Študlov, kde se jednou za dva roky pořádají obecní dožínky, farní dožínky

Zástupci chasy s dožínkovou korunou, Študlov

Poslední přípravy, Lidečko

v Lidečku konané jednou za tři roky a akci s názvem *Chléb náš vezdejší*, kterou každoročně zajišťuje Valašská nadace ve Francově Lhotě.

Už sme všeccko požali, ostalo strnisko....

Dožínky ve většině jihovalašských obcí vypadají podobně – účastní se jich celá obec i návštěvníci z širokého okolí. Mají obdobný průběh a také cíl: vyjádřit díky Bohu za úrodu toho roku, sfouknout prach z truhlice poznání našich předků, oprášit staré zvyky, písně a tance a v neposlední řadě se pobavit, prožít den společně. I přes řadu shod dýchá akce v každé z těchto vesnic zcela jedinečnou atmosférou, která závisí především na způsobu organizace a celkovém programu oslavy, značný vliv na to, jak se vydaří, má pochopitelně také počasí.

Ve Študlově byly dožínky obnoveny v roce 2000 na základě vzpomínek a zápisků pamětníků a souboru dožínkových písní zaznamenaných v padesátých letech 20. století Karlem Vetterlem u místních obyvatel Františky Vypuštěkové (nar. 1905) a Františka Vaňka (nar. 1897), a také v okolních obcích. Navazovaly na tradici, jejíž kontinuita byla přerušena v roce 1974, kdy se sloučila okolní zemědělská družstva. Od té doby probíhaly dožínky centrálně v jedné ze šesti obcí hospodařících ve společném družstvu Nové Valašsko. Program býval již tehdy secvičený, podobně, jak je tomu dnes. V současné době pořádá dožínky místní dechová hudba Študlovjanka a tzv. „dožínkový výbor“. Slavnost připravují a účastní se jí občané Študlova, kteří jsou většinou aktivně zapojeni do činnosti některého z místních spolků. K obohacení kulturního programu si v roce 2008 přizvali folklorní soubor z partnerské obce Mestečko na Slovensku, který předvedl na závěr programu pásmo žatevních písní a tanců s předáním dožínkového věnce hospodáři. Organizace dožínkové slavnosti je velmi náročná na čas a konali se každoročně, mohla by občanům zevšednět. Proto se ve Študlově pořádá jednou za dva roky, stejně jako masopust.

Program se začíná nacvičovat dva měsíce dopředu, hlavní přípravy však vypuknou až bezprostředně před akcí. Velká pozornost je věnována především folklorní stránce obřadu. Výběr písní se podřizuje vymyšlenému scénáři – nápěvy se kombinují a libovolně obměňují, aby se neopakovaly⁴ a program tak nezjednotvářel. Některé písně pocházející ze starých zápisků měly spíše národní a vlastenecký nádech a zpívaly se ve spisovné češtině. Tyto písně do současného repertoáru zařazeny nejsou. Pokud se některá sloka dožínkové písně nehodí, vynechá se, spí-

sovné výrazy se často převádějí do dialektu. Naopak některé sloky si autoři sami vymýšlejí. Cílem je vtisknout celému projevu „valašský ráz“. Písně jsou prokládány promluvami a vinši hospodáři.

Lidečko slaví dožínky společně s Horní Lidčí a Střelnou, se kterými tvoří jednu farnost. Obce se po roce střídají v pořádání tzv. farních dožíněk. Ačkoliv organizaci akce má na starosti vždy jedna z vesnic, obyvatelé nebo alespoň zástupci obou dalších se oslav každoročně účastní. Vzájemně si vypomáhají i co se týká kulturního programu. Organizaci dožíněk se věnuje Společenský klub a kulturní komise při obecním úřadu, na jejich provedení se podílejí občané, mládež, farnost, místní dechová hudba Lidečanka a

Ukázka mlácení obilí na parní mlátičce, Študlov

dětský folklorní soubor Valášek. Dožínková slavnost se do své současné podoby vyvíjela od roku 1990. Přerušení dožínkové tradice se datuje přibližně do šedesátých let, kdy akci zajišťovali dobrovolní hasiči. Při obnově se vycházelo ze starých materiálů pocházejících právě z tohoto období, mimo jiné také z materiálů po ochotnickém divadelním spolku, které si autoři scénáře přizpůsobili svým potřebám – podobně jako ve Študlově.

Základními body dožínkové oslavy společnými pro většinu jihovalašských vesnic je průvod s dožínkovým věncem, děkovaná mše nebo alespoň požehnání dožínkového věnce a folklorní vystoupení. V některých obcích probíhá kromě hudebně-tanečního pásma také „dožínání pole“ - ukázka tradičního způsobu sklizně.

Oslava začíná průvodem, v němž nemůže chybět vyzdobený koňský povoz, ve Študlově také nazdobená zemědělská technika (traktory, kombajny aj.), a pochopitelně ani hudba, většinou je to dechovka⁵. Průvod vede krojovaná „chasa“ – mládež, která zosobňuje dřívější žence a žnice. Chasa nosí v průvodu omašlené „lepáky“ (obilní kosy) a srpy, k jejichž ozdobení se ve Študlově používají pestré barevné krepové papíry, obilné klasy a papírové květiny. Stejným způsobem se zdobí i zemědělské stroje. V Lidečku je výzdoba barevně sjednocená, používají se pouze barvy trikolóry, které symbolizují příslušnost k českému státu.

Nejvýraznějším estetickým prvkem je stejně jako v minulosti dožínkový věnec. V této oblasti se vyskytuje kromě kruhového věnce také dožínková „koruna“. Jedná se o drátěnou konstrukci

Děti pohrabávají klasy, Francova Lhota

opletenou obilím a ozdobenou papírovými, sušenými nebo živými květy, případně stuhou. Korunu nosí zavěšenou na tyči v průvodu mladý pár. Zatímco ve Študlově se obilí z koruny za nějakou dobu po dožínkách zkrmí, jako tomu bývalo dříve (obilí z věnce se dávalo slepicím, aby dobře nesly, kravám, aby hodně dojily...⁶), v Lidečku, protože se jedná o Boží dar posvěcený v kostele, se spalují klasy z dožínkových věnců po roce v ohni, jelikož ten je podle lidové představy čistý.

Lidečko - chasa

Klíčovými postavami dožíněk jsou gazda a gazdění. Tak, jako chasa reprezentuje žence, gazda s gazdění představují osoby hospodáře a hospodyně. Ve Študlově chodívají za gazdu a gazdění zpravidla starší občané, v Lidečku je to Ludmila Mužíkovská – jednatelka místní zemědělské společnosti, se svým manželem. Tuto funkci zdědila po rodičích, kteří takto „gazdovali“ v šedesátých letech. Mužíkovští také sami na svátek sv. Anny ručně žnou obilí, které se používá na přípravu dožínkových věnců a korun používaných při obřadu.

Ve Študlově jedou gazda s gazdění na voze v průvodu z výchozího stanoviště až do kostela a dále ke kulturnímu domu, kde se odehrává odpolední program. V Lidečku si chasa svého hospodáře vyzvedává doma. K jeho domu přichází písní:

*Pochválen buď Ježíš Kristus,
přicházíme k vám,
tento věnec dožínkový darujeme vám.
Vy ho z lásky přijměte a za nás se nestyděte,
dávám Pán Bůh požehnání na tomto světě...⁷*

Děkovná polní mše svatá, Francova Lhota

U gazdy čeká chasu pohoštění v podobě vdolečků a slivovice. Chasa si zde zazpívá a zatančí a společně s gazdy pokračuje k motorestu u Čertových skal, kde se odehrává další program.

Nahlédneme-li krátce do minulosti, zjistíme, že před padesáti lety si v Lidečku průvod pro gazdu chořoval s velkou slávou – účastníci se jej hasiči s prapory a s vlajkou, často i na koních, a dechovka. Gazda s gazdénou měli pro žence jako odměnu připravenou domácí griotku, slivovici a pro děti čokoládu. Z gazdova domu se průvod odebral na bohoslužbu do kostela, po mši se další taneční program odehrával na hřišti, za špatného počasí v kulturním domě.

Proti minulosti se nedílnou součástí dožínek stalo požehnání věnce a úrody v kostele, případně děkovná mše svatá. V Lidečku i ve Študlově bývala ze začátku tato mše už dopoledne, zatímco zbytek oslav probíhal až po obědě. V loňském roce se však poprvé študlovský průvod v kostele zastavil až odpoledne, cestou ke kulturnímu domu. V Lidečku byla uspořádána polní mše na tanečním kole pod Čertovými skalami.

Podle pamětníků ze Študlova se v den dožínek skutečně dožínal malý kousek pole v blízkosti místa konání dožínkové oslavy. Dnes už tomu tak není. V Lidečku naopak vznikl nápad předvést dožínání na poli v roce 2005. V minulosti to nebyvalo zvykem, jelikož v polovině dvacátého století měl téměř každý svou záhumenku a kosil obilí ručně, nebyl proto důvod tuto aktivitu ukazovat. Dnes se dosedá poličko právě proto, že mladí lidé se s ručním sečením obilí už jinak nemají možnost setkat.

Po slavnostní bohoslužbě, při které gazda s gazdénou odevzdají knězi věnec a starostové všech tří obcí farnosti zase dožínkové koruny, a kde jsou posvěceny také dary z veškeré úrody (ovoce, zelenina, zrn, mák, ořechy, bochník chleba, koláče, láhev slivovice, atd.), se průvod přesune na blízké pole. Tam se zpívá, děti tancují, muži sečou obilí a ženy ho svazují povřísky do snopů a stavějí do panáků. Na poli se objeví také dožínkový věnec, který přinese svobodná dívka. Bývalo zvykem, že se ženci při těžké námaze museli vydatně posilnit. Proto i lidečská chasa žádá po práci o výslužku:

*Gazdo náš, gazdo náš, veselý žnice máš
a to všecko proto, že je dobře chováš.
Gazdo náš, gazdo náš,*

*chystaj nám aldamáš,
chystaj nám ho z lásky,
sbírali sme klásky.
Gazdénko v rubáčku,
chystaj nám koláček,
jakových, takových,
jen hodně trnkových.
Gazdénko v šorečku,
dajte nám vdoleček,
jakových, takových,
jen hodně makových.*

*Všecko sme požali,
aj ty úvratiska,
včil budem propíjat
gazdovy gatiska.
Co sme sa našli,
snopů navázali,
na tom vašem poli,
až nás hlava bolí.*

Odměny se chasy dostane

– gazda jim podá džbán piva, gazdénka nakrájí chléb a rozdělí jej chasy a dětem spolu s kysaným zelím a domácím sýrem.

Takzvaná „dožatá“ – předání věnce hospodáři, následuje až po vystoupení dětí zpět na tanečním kole. Věnec předává nejstarší pár z chasy. Gazda na oplátku poděkuje žencům za odvedenou práci:

*My vám pěkně děkujeme a dobrými hospodáři
býtí slibujeme.*

*A v té práci do skonání, ať nás Pán Bůh všeho
zlého chrání
a dá nám svaté požehnání...*

S písní *Pojďme domů, večer je se chasa loučí* a nastává taneční zábava při dechovce.

Ve Študlově má oslava trochu jiný charakter. Probíhá na prostranství před kulturním domem a celá je pojata formou pásma dožínkových písní. Stalo se zvykem, že si Študlovjané zvou na pomoc také folklorní soubor Klobučan z Valašských Klobouk. Začíná se pracovními písněmi:

*Ej, slnečko svítilo, to sa nám líbilo,
ej, dyž sa do Zubáckých na trávu chodilo...*

*Co sem sa našla, snopů navázala,
na študlovském poli, až ňa hlava bolí.
Co sem sa našla ověska zralého,
abych já dostala šohaja švarného.*

Po nich následuje pomyslný odchod z pole a příchod na gazdův dvůr s písněmi, v nichž chasa žádá hospodáře o přijetí a hospodyní o výslužku:

*Tá gazdova brána
pěkně malovaná,
kterak do ní vejdu,
dyž su zašubraná.
Ty gazdůj domečku,
stojíš na kopečku,
stojíš na rovině
v samém rozmarýně...*

Zasloužená odměna po práci, Francova Lhota

*Hospodyňko naša, otvíraj nám vrata,
neseme ti věnec ze samého zlata.
Hospodyňko naša, otvíraj nám dveři,
nech sa podíváme, co máme k večeri.
Máme-li k večeri kyselú polévku,
tož my ti utečem, půjdeme do šenku.
Na stole je misa a na misi vdolky,
a v komoře stoji bečica gořalky.*

Jakmile hospodář chasu přijme, přicházejí na řadu vinše a píseň *Pochválen buď Ježíš Kristus*. Pár, který byl vybrán, aby po celou dobu nosil korunu, ji nyní předává hospodáři, načež se chasy dostane poděkování a výslužky v podobě vdolečků a slivovice. Později na účinkující čeká také guláš.

*Co sa nám slúbilo, to sa nám mosí dat,
kdyby měl gazda náš štyry voly prodat.
Štyry voly prodat a koně darmo dat,
co sa nám slúbilo, to sa nám mosí dat.*

Vystoupení se uzavírá tanečním sólem pro hospodáře, které se volně přemění ve společnou zábavu. Než se chasa definitivně rozloučí, předvede ještě ukázkou mlácení obilí cepy. Zpestřením odpoledne je pro diváky také ukáзка mlácení obilí na staré pamí mlátičce a tombola o ceny pojící se k zemědělství (jednou z cen byl kdysi např. živý beran, kterého si výherkyně musela sama chytit ve vypuštěné hasičské nádrži). Ve Študlově je také zvykem vyhlašovat soutěž o nejlepší a nejzajímavější vyzdobený zemědělský stroj s benzinovým a dieselovým motorem.

Chléb náš vezdejší...

Vztah člověka k tradici má stovky podob. Zatímco jeden spatřuje význam v uchování formy, jiný se snaží naplnit její původní obsah. Ať už jsou pohnutky jakékoliv, síla tradice je nezměrná a pro život současného venkovského člověka stále v mnoha ohledech nepostradatelná. Na příkladu Študlova a Lidečka jsme viděli, jak dožínková tradice funguje na kolektivní, obecní úrovni. Do oslav se zde aktivně zapojuje téměř celá obec, lidé každého věku od nejmladších dětí až po nejstarší občany. Cílem je pozvednout se alespoň na jediný den nad všední každodennost, oslavit novou úrodu, poděkovat Stvořiteli za dary země a zároveň se sejit a společně se pobavit, sdílet spolu hodnoty, které se přenášejí po mnoho generací. Ve Francově Lhotě nalezneme jiný obrázek. Žně a oslava jejich dokončení je zde jen malou částí dlouhého procesu, který uvedla do života místní organizace s názvem Valašská nadace a jenž byl výstižně pojmenován *Od zmička ke chlebičku...* aneb *Chléb náš vezdejší...*

Dožínková slavnost jako taková byla v obci dávno zapomenutou minulostí. Od druhé světové války si na ni pamětníci nevzpomínají, s jistotou lze říci pouze tolik, že několikrát proběhla za socialismu v JZD. Tehdy se nechal při žních kousek pole nesklizený, družstevníci toto obilí posekali lepákem a upletli z něj dožínkový věnec. Ten potom zanesli předsedovi družstva. Večer se konala venkovní dožínková zábava.

Když Valašská nadace začala uvažovat o zivení některých původních zemědělských technologií, stanovila si za cíl ukázat dětem, jak vzniká chléb – nejzákladnější potravinu, kterou každý člověk pokládá za naprostou samozřejmost. Ve vzpomínkách pamětníků i v kterémkoliv beletristickém vyprávění z oblasti Valašska se lze dočíst o tom, jak byl chléb v tomto kraji vzácný a jak tvrdě museli lidé pracovat, aby jej získali. Dříve přirozené vědomosti o tradičním zemědělství a pěstování plodin, které mělo každé vesnické dítě, se postupem času vytratily. Dnes většina dětí vůbec netuší, jakým procesem musí obilí projít, než se pečivo dostane člověku na stůl. Základní myšlenkou bylo nechat děti, aby celý proces nejen sledovaly, ale aby se jej samy aktivně zúčastnily. Všechny práce se dělaly ručně, jak bylo ve Francově Lhotě běžné ještě ve druhé polovině 20. století a jak o tom psal např. František Moravčík: „Dříve se konaly všechny práce v poli i hospodářství jen ručně. K této namáhavé a vysilující práci bylo potřeba mnoho dětských rukou a na Valašsku se pravo, že „má-li grunt prospívat, musí mít nájmenší pět dětek“. Děti byly považovány nejen za „boží požehnání“, ale ceněny především jako levné pracovní síly, a proto bývalo ve valašských chalupách vždy povíce dětí, které již odmalicka byly k práci přidržovány.“⁶

Valašská nadace za účelem naučit děti vypěstovat obilí na mouku pronajala pole patřící rodině kardinála Štěpána Trochty – tzv. Trochtovo pole. Skrze spojení s osobností tohoto rodáka, jehož si Valašská nadace určila za svého patrona, byl projektu vtisknut silný duchovní podtext, který ještě více podtrhla přítomnost místního kněze. O obilí se po celou sezónu starají žáci druhé třídy, kteří mají další rok jít k prvnímu svatému přijímání.

Nejdříve si děti na jaře do připraveného pole ručně z rozsévky zasévají obilí a kněz žehná budoucí úrodu. Babičky dětí hned první rok, kdy se tato akce konala, do atmosféry vonící starými časy přispěly svým vyprávěním a vzpomínkami a při letním kosení obilí už byly zcela vtaženy do dění.

Žně neprobíhají pouze symbolicky. Začínají společnou modlitbou a účastní se jich kromě dětí mnoho místních žen a mužů. Muži lepákem pokosí celé pole, do sečení se zapojuje i kněz lhotské a lidečské farnosti P. Anton Kasan. Také při této polní práci děti vydatně pomáhají – sbírají obilí, učí se od svých babiček a maminek chystat povísla a vázat snopy a pohrabují zapomenuté klásky. Nezpívá se, ani netančí, jen pracuje. Když je práce hotová, přichází na řadu oslava dožatí. Ta se od vzniku akce před pěti lety značně proměnila. Zatímco dříve probíhaly oslavy velmi skromně, v roce 2008 byla poprvé uspořádána slavnostní polní mše svatá přímo na Trochtově poli. Zúčastnilo se jí kromě dětí a jejich rodin také mnoho obyvatel Francovy Lhoty. Během mše byly knězi odevzdány tři dožínkové věnečky uvitě z obilí a ozdobené sušenými kvítky a šípky. Děti pokládaly před oltář v slaměných ošátkách také ovoce a zeleninu z čerstvé úrody – jablka, švestky, hroz-

nové víno, brambory, česnek... Bohoslužba byla ukončena požehnáním a občerstvením pro všechny zúčastněné v podobě koláčů, vdolečků a vína.

Další fází projektu *Chléb náš vezdejší* je vymlácení obilí. To se dosud mlátilo na jediné funkční staré elektrické mlátiče v obci u Antonína Filáka, narozeného v roce 1914. Obilí mlátí dospělí, děti se dívají a pomáhají. Vymláčené zrno se nasype do malých pytlů tak, aby je děti unesly, a v dřevěné chalupě „u hrnčíře“ čeká na semletí. Obilí se mele ve starém dřevěném válcovém mlýně ve Slopném. Děti doprovázejí svá zrníčka i do mlýna a než se začne mlít, zazpívají pro mlynáře mlynářskou písničku. Opět se na procesu podílejí, sypou zrno do násypného koše a mohou pozorovat, jak do moučnice padá hladce semletá mouka. Celé dětské snažení je odměněno o něco později vůní chleba čerstvě vytaženého ze staré chlebové pece v dřevěnici ve Valašských Kloboukách, kterou vlastní ekologická organizace Kosénka. „Odbornice“ na pečení chleba z Kosénky předem zadělají těsto a nechají ho vykynout, samotného pečení se účastní jak děti, tak kněz, který chleba požehná. Každý si pak kousek odnese domů. Zbylou mouku si děti odvázejí do Bílé Vody, kde se nalézá pekárna hostií a lázeňských oplatků. Zde jim zaměstnanci hostiárny upečou hostie k prvnímu svatému přijímání. A právě u prvního přijímání se završuje celoroční dětská snaha vypěstovat si z malého zrníčka boží dar – chléb a hostii. *Chléb náš vezdejší* se letos bude konat pošesté, což dokazuje, že zdánlivě neobyčejnější hodnoty, které současný člověk bere jako samozřejmost, se mohou změnit v téměř obřadní činnost, již je věnována minimálně stejná pozornost jako v minulosti.

Novodobá oslava konce žní se v mnoha směrech liší od té původní. Obřadní i ryze praktická funkce vymáhání odměny za odvedenou práci byla nahrazena především významem společenským. Dožínky jsou dnes na mnoha místech Valašska chápány jako jeden z vrcholů výročního obyčejového cyklu. Zdá se, že čím více konzumní a přetechizovaný se stává náš svět, tím více z něj hledá venkovský člověk únik skrze obnovu lokálních a regionálních tradic. Oprašuje je, prohlubuje a často také přeměňuje ke svým vlastním potřebám. Ačkoliv dnes již není v přímém kontaktu s procesem setí a sklizně obilí, přece cítí nutnost s vděčností přijmout dar, který mu byl svěřen, a nadále uchovávat duchovní hodnoty, které s sebou tento dar přináší.

Sečení obilí lepákem, Francova Lhota

ný průvod se sešel k bohoslužbě v kostele, kde se na závěr mše zpívala státní hymna *Kde domov můj*. Odpolední program se však již nekonal z obavy, že by oslavy dožínky byly zaměněny za vítání sovětských vojáků.

6 Zíbrt, Č.: c.d., s. 404.

7 Písne nebo jejich úryvky jsou uvedeny tak, jak byly zaznamenány během terénního výzkumu.

8 Moravčík, F.: *Výžinkář*. Naše Valašsko 14, 1951, s. 70.

LITERATURA

Brouček, S., Jeřábek, R., et al.: *Lidová kultura. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*. Svazek 1. Praha: Mladá fronta, 2007.

Brouček, S., Jeřábek, R., et al.: *Lidová kultura. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*. Svazek 2. Praha: Mladá fronta, 2007.

Mičková, Z., Románková, E.: *Farní dožínky v Lidečce*. Rukopis. Rožnov pod Radhoštěm, 2008. Uloženo ve Valašském muzeu v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, inv.č. R 616.

Moravčík, F.: *Výžinkář*. Naše Valašsko 14, 1951, s. 70-71.

Piperek, L.: *Dožínky*. Valašsko 4, 2000, s. 4-6.

Románková, E.: *Výroční obyčejový cyklus v životě současné vesnice na jihu Valašska (na příkladu obci Francova Lhota a Valašská Senice)*. Brno 2008. Diplomová práce na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně v Ústavu evropské etnologie. Vedoucí práce doc. PhDr. Martina Pavlicová, CSc.

Románková E.: *Dožínky ve Študlově*. Rukopis. Rožnov pod Radhoštěm, 2008. Uloženo ve Valašském muzeu v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, inv.č. R 617.

Tomeš, J.: *Masopustní, jarní a letní obyčeje na moravském Valašsku*. Strážnice: Ústav lidového umění, 1972.

Václavěk, M.: *Moravské Valašsko*. Vsetín, 1894.

Vetterl, K. a Jelínková, Z.: *Lidové písně a tance z Valašskokloboucka I.*, 1955.

Vetterl, K. a Jelínková, Z.: *Lidové písně a tance z Valašskokloboucka II.*, 1960.

Zíbrt, Č.: *Veselé chvíle v životě lidu českého*. Praha: Vyšehrad, 2006.

Zdobené lepáky a hrábě, Študlov

POZNÁMKY

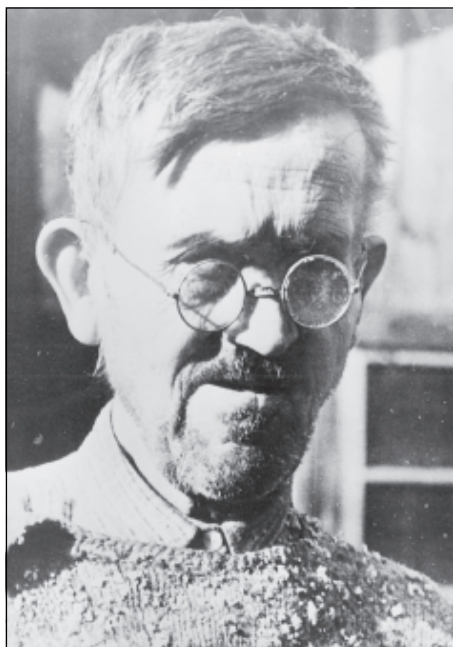
1 Piperek, L.: *Dožínky*. Valašsko 4, 2000, s. 4-6.

2 Tamtéž.

3 Zíbrt, Č.: *Veselé chvíle v životě lidu českého*. Praha: Vyšehrad, 2006, s. 383.

4 Řada různých dožínkových písní má stejný nápěv.

5 Pamětníci uvádějí, že pamětihodné byly dožínky roku 1968, kdy v den oslav projížděly obcí tanky. Krojova-

Jakub Tkadleček z Nového Hrozenkova, výrobce perleťových kotulí Foto archiv MRV Vsetín

Zpracování perleti na Valašsku

Výroba perleťových spinek v Novém Hrozenkově¹

Petr Lidák

Perleť lákala odedávna člověka svou přirozenou krásou opalizujícího lesku. K její oblíbě přispívalo i to, že je snadno opracovatelná, ale zároveň pevná a poměrně trvanlivá. Tato vlastnost je dána jejím chemickým složením – uhlíkatý vápenatý (Ca OH) s menší příměsí organických látek (končinu).

Zdrojem perleti jsou lastury a ulity mořských a sladkovodních měkkýšů vytvářejících perly. Klasickými nalezišti pak pobřeží vody Rudého moře, Perského zálivu, Indie a přilehlých ostrovů, Indonésie, Austrálie, Polynésie a Střední Ameriky. Mezi nejznámější druhy patří Iris s krásným opálovým leskem, Trokas, získaný z kuželovitých ulit vytvářených plžem z rodu Trochus, dále Burgas z ulit plžů rodu Turbo. Zvláště ceněná je bílá perleť škeblí Makassar, dosahující průměru až 25 cm.²

V českých zemích se perleť začala využívat od druhé poloviny 19. století ve dvou účelových kategoriích – v ozdobnictví a na výrobu knoflíků. Všeobecný rozvoj perleťářství v Evropě způsobil jak rozvíjející se zámořský vývoz, tak i začínající módnost a oblíbenost perleti v oboru uměleckého řemesla. Jeho počátky můžeme hledat v 18. století ve Francii, odkud se postupně šířilo do Vídně a Prahy. Jako každá novinka bylo zpracování perleti zprvu značně primitivní, změna nastala s rozvojem práce na soustruhu.

Hlavními středisky výroby perleťových knoflíků se u nás staly Žirovnice, Přelouč a Kraslice.³ Kromě těchto oblastí se zpracování perleti rozšířilo i na Valašsko, kde se tento materiál uplatnil převážně v lidovém šperkařství. Z různých druhů perleti zhotovovali místní výrobci zvaní náturisté zejména v oblasti Horního Vsacka perleťové spinky – spinky, v současnosti známé spíše jako kotule. Pojem kotula měl však původně jiný význam. Označovaly se jím mosazné ozdoby na koňských postrojích. K záměně názvu spinka a kotula došlo pravděpodobně na Rožnovsku. Spinky sloužily a dodnes se používají k sepnutí rozparku na nádrech mužských krojových košil a ženských rukávců. Helena Johnová je ve své studii označila za jednu z našich nejkrásnějších lidových šperků.⁴ Že měla spinka především dekoraci účel, potvrdil již zakladatel muzea ve Valašském Meziříčí Eduard Domlivil, který napsal: „Valaši bývali lidem otužilým, ani dobou zimní krku a prsou si nezahalovali. Košula bývala rozhalena. Límec – obojek se zavazoval leda jen tkanicí, neb býval sepnat dvěma špendlíky. Spíše tudíž na ozdabu než pro sepnutí košule zapínala se tato prostřed prsou sponou, spinadlem čili kotulou. Byla z perleti vykroužena v podobě terče velikostí rozličné.“⁵

Spinka plnila i ryze praktickou funkci. Dříve se šily mužské soukenné kalhoty – nohavice bez kapes. Ty nahrazovala dvojí část plátna, která byla vyšívána, spinala spinkou, aby se nemohla otvírat. Za projev obecné nepořádnosti byla považována v pozdějších letech i skutečnost, pokud muž chodil s rozhalenou košilí bez spinky. Říkalo se o něm, že chodí „rozplaháný“. Stejnou praktickou a estetickou funkci měla spinka u žen a svobodných dívek, které ji nosily připnutou na nádrech rukávců výše, než muži na vyšíváných valašských košilích. Bohatí sedláci v Novém Hrozenkově nosili ještě v dírkách vyvrtaných na okraji kotulí stříbrné mince, trvale zavěšené na stříbrných řetízích. Takovou kotuli měl i Josef Ország – Vranecký st. a byl s ní i pohřben.⁶

Jako krojový šperk se spinky používaly všeobecně od druhé poloviny 19. století výhradně na jihovýchodním Valašsku, Vsacku a v přilehlé slovenské části Javorníků a Bílých Karpat, na území okresu Považská Bystrica. I v současnosti si je někteří muži a ženy připínají ke kroji a používají je jako vhodný zdobný doplněk.

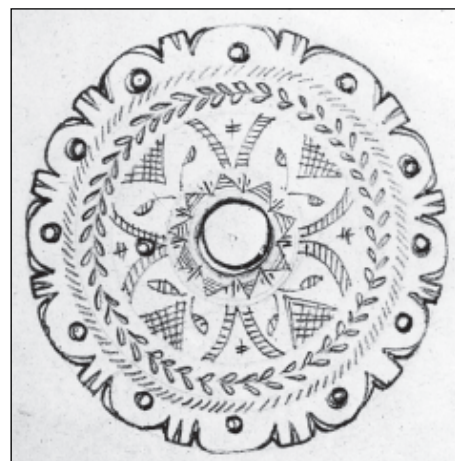
Mužské kotule bývaly jen kruhové, o průměru 5 – 6 cm. Ženské spinky byly menší a ojediněle mohly mít i tvar stylizovaných stromových listů. Uprostřed spinky je soustředný kruhový otvor s jedinou mosaznou otáčivou jehlicí. Rytá výzdoba na kotuli je v souladu s výšivkami valašských mužských košil – jednoduchý geometrizovaný ornament, který je doplněn rozvilinovitými rostlinnými prvky. Často se vyskytují kombinace motivů větviček, tulipánů, klasů a krokviček. Okraj bývá vyrobroušen do obloučků, které se střídají se zoubky. K nejkrásnějším patří kotule vyrobené z opalizující perleti lastur Makassar, které se dovažely až z Austrálie. Materiál byl velmi vzácný, proto se kotule vytvářely za studena i ze stříbrných rakouských mincí. Po roce 1918 skláři z Karoliny hutí vyráběli spinky z modrého nebo červeného skla a zdobili je brusem. Za druhé světové války se hlavně na slovenské straně Javorníků vyráběly i spinky z hliníku, které stejně jako ty stříbrné na vzduchu černaly a nemohly tak konkurovat opalizující kráse perleti. Za povšim-

nutí stojí skutečnost, že v tomto období se v Novém Hrozenkově objevilo několik perleťových spinek, které byly zdobeny velmi jemnou filigránskou řezbou. Přinesli si je s sebou naši vojáci, kteří bojovali s anglickou armádou v Palestině. Naskytá se otázka, zda se první spinky nedostaly na Valašsko s poutníky, putujícími ze Svaté země. Stejným způsobem se k nám dostaly např. sošky, kropenky, obrázky apod. I tak si mohli lidé vysvětlovat původ tohoto orientálního materiálu v našich končinách.

Centrem výroby perleťových spinek na Valašsku bylo dle E. Domlivila výhradně Horní Vsacko. Jejich výroba však byla i v této oblasti zcela ojedinělá. Kotule zhotovovali jen zruční samouci – náturisté v rámci podomácké výroby. Perleť používali nejprve fajkáři, kteří tímto materiálem vykládali – vybíjeli dřevěné dýmky a také topůrka obušků – valašek. Tento způsob využití perleti se nejvíce rozvinul v obci Velká (Hrubá) Lhota u Valašského Meziříčí. Místní obyvatelé si techniku osvojili od Jana Mikloše, jehož otec se na Hrubou Lhotu přistěhoval r. 1797 z uherského Miškovce. Jako první vyřezával z perleti malé kousky ve tvaru čtverečků, kosočtverečků a koleček, které poté vsazoval do výdlabů dřevěných dýmek a rukojetí obušků. Pracovat s perletí naučil i své známé – Martina Lacinu, Maška Randýska, Ondru Hlaváče a Jana Zvonaře.⁷ Posledním tradičním lidovým výrobcem upomínkových předmětů byl na Hrubé Lhotě Josef Randýsek (1882 – 1955). Mimo dřevěné plastiky, zdobené antropomorfními a zoomorfními prvky, vyráběl i perleti vybíjené valašky.⁸

Příkladem spojení perleťářství a dýmkařství byl Martin Tkadleček (1842 – 1905), rolník z Nového Hrozenkova, jehož práce byly pravděpodobně vystaveny i na Národopisné výstavě v Praze 1895, kde „řezby v perleti a perleti vykládané předměty budily všeobecný obdiv.“⁹

Stejně jako mnozí rolníci, jimž pouhé hospodaření na půdě nemohlo zabezpečit potřeby početných rodin, snažil se i Martin Tkadleček najít doplňkový zdroj obživy. Z jalovcových kořenů vyráběl dýmky, které vybíjel perleti. Jeho výrobky byly zřejmě velmi žádané, Joža Ország – Vranecký ml. ve své studii uvádí, že fajfky někdy ani nestačil vyrábět a odebíral hotové od Františka Hlaváče z Hrubé Lhoty, které pak pouze zdobil intarsí z perleti a vbižením drátků.¹⁰ Martina Tkadlečka při výrobě dýmek zachytil na akvarelu v r. 1886 malíř Adolf Liebscher. Jeho pokračovatelem

Kresba perleťové kotule z Nového Hrozenkova, podle které vyráběli pracovníci ŮLUV v Žirovnici. Valašské muzeum v přírodě, archiv ŮLUV, ev. č. 5126

byl nejstarší syn Jakub, rovněž talentovaný samouk, který proslul právě výrobou perleťových kotulí.

Jakub Tkadleček (1. 5. 1883 – 20. 1. 1970) pocházel z 12 dětí, sám vlastní neměl, ale tři vyživil. Bydlel v domě č.p. 236 na kraji údolí Vranečka, v němž dříve bývala noclehárna, obchod, hospoda a naposled i trafika. V roce 1914 musel narukovat jako voják c. k. armády, kde skončil v hodnosti četaře, později se dostal do zajetí na ruské frontě.

V šedesáti letech ho postihla osobní katastrofa. Při bourání starého domu se na něj zřítilo zdívo, následkem toho byla těžká fraktura lebky, ztráta jednoho oka a trvalé znetvoření obličeje. Jen díky své vitalitě, životnímu optimismu a svým schopnostem se s tím dokázal vyrovnat. Jakub byl manuálně a technicky nesmírně nadaný a zručný. Ač nevyučen, byl člověk devatera řemesel. Většinu života trávil ve své malé dílně v blízkosti bydlíště, na břehu potoka Vranče. Z jeho šikovných rukou vycházely nejrůznější předměty – dýmky, brousky z přírodního kamene, mosorové solníčky a čerpáky, kosiska, hrábě, dřevěné vidle, medoměty s dužinami, kombinovanými z barevných dřev švestky a jasanu. Po zbouření dílny strouhal i šindele.¹¹ K jeho nejcenějším výrobkům však patří kotule, které zhotovoval nejen z perleti, ale také je vytepával ze starých rakouských pětikorun a během II. světové války vyráběl i umělohmotné, které odebíral architekt Budil z Prahy a prodával je jako upomínkové předměty.

Nejvhodnějším materiálem byly lastury perlořodky, které se daly koupit u obchodníků s galanterním zbožím ve větších městech, někdy se na spinky upravovaly i velké perleťové knoflíky. Jakubovi dodával perleť bohatý sedlák a národopisný pracovník Josef Ország Vranecký st., který ji dovážel z Prahy. Někdy si ji opatřili i sami zákazníci.

Z větší škeble zhotovil 5–6 spinek. Jejich počet závisel na jakosti perleti a zakřivení mušle. Nejlepší perleť byla bílá, někdy však pracoval z krásně lesklé, slabě nazlátlé suroviny.

Lastury nejprve máčel ve vodě, řezal lupenkou pilkou, ručně obrušoval na potřebný tvar a sílu, polotovar hladil smrkovým papírem a dobrou pemzou. Kruhový otvor uprostřed narýsoval kružítkem – „roztěčkou“ a pak vyřízl. Dírký o průměru 2–3 mm po obvodu i kolem středu vyvrtal malým kopinatým vrtákem, upnutým do dřevěného kolovrátku tzv. „krutáku“. Později používal již malou stolní vrtačku – „bormašinu“. Ornamet si vyznačil pomocí inkoustové tužky. Samotnou výzdobu prováděl tradiční technikou gravírování ručním trojhranným rydlem, zabroušeným „na pohanku“. Poté kotule vařil v roztoku kyseliny solné, omýval v mýdlové vodě a konečně leštil. Naposled připevnil zapínací jehlici.¹² Často k tomuto účelu používal obyčejný kovový špendlík, podle kterého můžeme jeho výrobky snadno určit.

Tímto způsobem vyrobil několik set kusů spinek, které se rozběhly po republice a dostaly až do zahraničí. Mnohé z nich jsou uloženy v národopisných sbírkách našich muzeí v Praze, Brně, Rožnově pod Radhoštěm, Valašském Meziříčí a Vsetíně. Svého času jimi vyzdobil i celou novohrozenkovskou kapelu.

Podle dokumentačního materiálu, který shromáždili pracovníci ULUVu v 60. letech minulého

století na Valašsku a zejména přímo v Novém Hrozenkově, se kotule ještě několik let vyráběly v jihočeské Žirovnici. Ač se tomu nevěnoval, přesto techniku výroby znal velmi dobře i Josef Ország – Vranecký ml. Měl k tomu i potřebné nářadí.¹³

Ani dnes se nevytratila zručnost lidí a výroba perleťových kotulí našla pokračování v osobě Petra Mužíka, jehož rodové kořeny nás zavádí opět do Nového Hrozenkova. Petr Mužík se narodil v roce 1978 ve Vsetíně Anně Mužíkové – Michalčákové, je tedy vnukem hrozenkovského řezbáře Josefa Michalčáka. Od roku 2006 žije se svou rodinou ve Velkých Karlovicích. Kotule začal vyrábět před několika lety jako ozdobné součástky ke krojům, které zhotovuje maminka jeho ženy Vladimíra Hrubešová. „*Zákazníci si žádali i krojové doplňky, a tak jsem mimo kotulí začal šít i krpce a vyrábět mužské vybíjené opasky.*“ Dalo by se říci, že Petr Mužík je dnes jediným výrobcem samoukem v tomto zaniklém oboru lidové tvorby. Dle publikované práce J. Orla si osvojil výrobní postup.¹⁴ Jen ruční rydla občas nahradí malou frézou. Inspiraci nachází jak v tradičních motivech Tkadlečkových kotulí a výrobků ULUVu, tak také vytváří různé kombinace vlastních vzorů. Z krásně opalizující mušle vyřeže lupenkou pilkou kruhový tvar o průměru 55–60 mm. Poté si obyčejnou tužkou předkreslí vzory, které vyběrou ručním rydlem nebo frézou. Otvor uprostřed udělá pomocí vrtačky. V nejsilnějším místě ještě provrtá díрку pro zapínací jehlici. Nakonec použije slabý roztok kyseliny solné, která odstraní zbytky nečistot, a kotule je hotové. Využívá i odpadový materiál, ze kterého hotoví velké zapínací jehlice.

Zásluhou Petra Mužíka výroba perleťových kotulí nezanikla a pokud se bude i nadále nosit valašský kroj, byť jen při slavnostních příležitostech, uchová si tento krásný šperk svou tradiční estetickou funkci a nezůstane zapomenut v muzejních sbírkách.

POZNÁMKY

1 Příspěvek je dílčím výstupem grantového projektu č. DB06PO1RNK001 MK ČR s názvem Tradice řemeslné a rukodělné výroby na Valašsku a Těšínsku – identifikace, dokumentace a prezentace, řešeného Valašským muzeem v přírodě.

2 Orlíček, Z.: O perleti a perleťářství. Umění a řemesla 1961, s. 153.

3 Výroba knoflíků dosáhla v těchto oblastech vrcholu v 80.–90. letech 19. století. Jen v Žirovnici bylo tehdy kolem 60 dílen, v nichž pracovalo 600 mistrů a dělníků. Knoflíky se vyvážely zejména do Rakouska, některé zásilky putovaly až do Ameriky. Srov. Tománek, A. – Šetlík, B.: Příspěvky k dějinám perleťářství v zemích rakouských. Zprávy Waldesova muzea knoflíků II, 1917, s. 36–42.

4 Johnová, H.: Lidové šperky československé. Věci a lidé V, 1953, s. 326.

5 Domlupil, E.: Knoflíky a spony moravských Valachů. Zprávy Waldesova muzea III, 1918, s. 48.

6 Orel, J.: Perleťové spony k valašskému kroji. Valašsko 1966, s. 38.

7 Více: Domlupil, E.: Pojednání o domácích výrobcích lidu valašského. Dýmky a obučky perleti vybíjené. In: Sborník muzejní společnosti ve Valašském Meziříčí III, 1899, s. 62–65.

8 Více: Baláš, E.: Valašský lidový umělec Josef Randýsek. Český lid 51, 1964, s. 61–62.

9 In: Národopisná výstava československá, Praha 1895, s. 266.

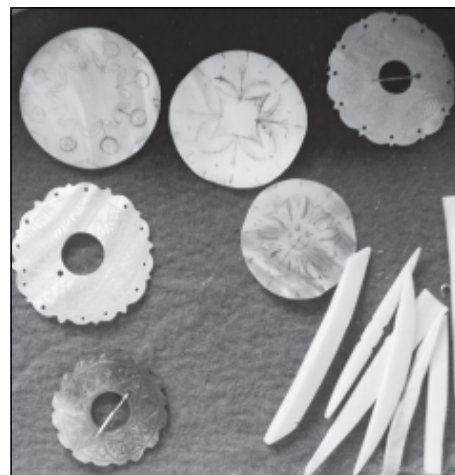
Perleťová kotula (vyrábil P. Mužík)

Foto archiv autora

Polotovary s předkresleným vzorem z dílny P. Mužíka

Foto archiv autora

Polotovary i hotové výrobky P. Mužíka

Foto archiv autora

10 Ország-Vranecký ml., J.: Dýmkařství na východní Moravě. Rožnov pod Radhoštěm 1972, s. 32.

11 Ország – Vranecký ml., J.: Valašsko ztratilo lidového umělce. Nové Valašsko 20, č. 5, 1970.

12 Srov. Ország – Vranecký ml., J.: Výroba perleťových spinek v Novém Hrozenkově. Archiv Valašského muzea v přírodě, rukopis, inv. č. R 116.

13 Josef Ország – Vranecký ml. (1913–1977), původním povoláním učitel, ale především sběratel a dokumentátor hnotné a duchovní lidové kultury. Proslul výrobou hudebních nástrojů, jako byly kobzy, píšťaly, koncovky, ochlebký. Od r. 1967 byl zaměstnán jako odborný pracovník ve Valašském muzeu v přírodě, kde se zabýval řemeslnou výrobou.

14 Orel, J.: Perleťové spony k valašskému kroji. Valašsko 1966, s. 38–41.

Gustav Adolf Říčan (1867 – 1939) archiv MRV Vsetín

Moravský botanik Gustav Adolf Říčan

Jana Tkačíková

Letos uplyne 70 let od úmrtí významného moravského botanika Gustava Adolfa Říčana (1867-1939). Tento florista dokázal ve svém volném čase nashromáždit velké množství údajů o květeně Valašska a to takovým způsobem, že dodnes slouží jako nejdůležitější pramen pro poznání květeny v regionu Vsetínska. Připomeňme si proto ve zkratce jeho přínos botanickému bádání. Šířeji bylo toto téma zpracováno formou výstavy s názvem „Gustav Říčan a jeho botanická sbírka“, která probíhala od 13. července do 17. září 2006 v zámku Kinských ve Valašském Meziříčí.

G. A. Říčan se narodil 21. července 1867 v Borové u Přibyslavi (dnešní Havlíčkova Borová) jako syn rolníka a barvíře. Studoval teologii nejprve ve Vídni a následně i v německých městech Rostock a Erlangen. Poté byl krátkou dobu vikářem v Opatovicích a Hodslavicích. Od roku 1894 se stal vikářem a následně od roku 1896 prvním farářem v Hovězí (dnešní Huslenky). V roce 1897 se v Černilově oženil s Adélou Bohdankou Lány a měli spolu 6 dětí: Gustav Adolf I. (*1898), Rudolf Karel (*1899), Karel Martin (*1902), Adéla Říčanová – Popelářová (*1906), Vilma Říčanová – Šimurdová (*1908) a Gustav Adolf II. (*1912). V letech 1902-1904 působil v Hradci Králové jako farář sboru českokobratrské církve evangelické a správce tamního Lutherova ústavu. S výjimkou těchto dvou let strávených v Hradci Králové Gustav Říčan zůstal farářem sboru ČCE v Hovězí až do roku 1933, kdy odešel do výslužby. Už jako penzista bydlel nejprve ve Valašském Meziříčí, potom se přestěhoval na Vsetín, kde 6. července 1939 zemřel.

U autobiografických dat i u dat botanických spojovaných s Gustavem Říčanem se objevuje pouze obec Hovězí. Ve skutečnosti působil Gustav Říčan jak na území dnešního Hovězí, tak v dnešních Huslenkách (kde se také jako v jediné obci v celém údolí od Janové po Velké Karlovice dodnes nachází sbor českokobratrské církve evangelické). K rozdělení Hovězí a osamostatnění obce Huslenky došlo až v roce 1949.

Gustav Říčan nebyl místním rodákem, ale na Valašsku prožil většinu svého života a valašská krajina mu učarovala natolik, že jejímu studiu věnoval velkou část svého volného času. Významných výsledků dosáhl při studiu místní květeny. Což potvrzuje i zmínka v rodinné kronice rodiny Lányů: „Byl horlivým přírodovědcem vysoké odborné úrovně a zvláště se věnoval valašskému rostlinopisu. V tomto oboru byl také literárně činný a v odborných kruzích velmi vážen.“ (Lány 1946).

Počátky zkoumání přírody

V době příchodu Gustava Říčana do Hovězí v roce 1894 už bylo Valašsko botanikům známé. Podobně jako na většině území Moravy se zde začal botanický průzkum intenzivněji rozvíjet právě v průběhu druhé poloviny 19. století. Tehdejšími botaniky byli vedle univerzitních profesorů často také učitelé nebo duchovní, kteří se vedle svých povolání věnovali i regionálnímu botanizování. Přírodovědné zaměření Gustava Říčana bylo široké, a tak zpočátku tvořil sbírku entomologickou, především se zaměřil na brouky a motýly, a to jak domácí, tak cizokrajné. Z této doby se zachovalo přibližně 20 krabic brouků a motýlů. Jedinci ovšem nejsou přesně lokalizováni. Přesto se dá očekávat, že většina sběrů pochází z okolí Huslenek. Věnoval se také geologii a vytvořil sbírku hornin vsetínského okresu nazvanou Horniny okresu Vsackého. Část entomologických sbírek a celá geologická sbírka jsou uloženy v muzeu ve Valašském Meziříčí. Současně s geologií a entomologií se Gustav Říčan věnoval i botanice, která v průběhu dalších let v jeho přírodovědném zájmu zcela převážila. Hlavní období intenzivního botanizování spadá do dvacátých a třicátých let 20. století. V té době již více než 20 let působil

v Hovězí-Huslenkách a byl dobře seznámen s okolní krajinou. Navázal na práci svých předchůdců, kteří již valašskou květenou zkoumali. Byl to brněnský gymnaziální profesor Eduard Formánek, který dvakrát v letech 1883 a 1885 navštívil oblast Vsetínska a výsledky publikoval v česky psané Květeně Moravy a rakouského Slezska (1887, 1892). Dále to byl vsetínský botanik Jan Bubela (1855-1889) a rajnochovický farář František Gogela (1854-1922), který působil hlavně v severní části Vsetínska, v Hostýnských vrších a Moravskoslezských Beskydech. Gustav Říčan si opatřil nejen publikace svých předchůdců, ale opakovaně prostudoval celý tzv. Valašský herbář Františka Gogely, který byl uložen ve sbírkách Musejní společnosti ve Valašském Meziříčí (nyní je součástí botanických sbírek muzea ve Valašském Meziříčí). Využil tak maximum z informačního materiálu, který měl ve své době k dispozici, aktualizoval jej a přispěl novými objevy. Sám Gustav Říčan podotýká v úvodní části svého souhrnného díla Květena okresu vsetínského a valašskomeziříčského (1936): „... od doby nálezu zaznamenaných v Květeně Formánkově uplynulo již 50-70 let a od toho času se staly úplné změny s mnohými lokalitami, bukové lesy byly vysázeny smrkem, kterým i mnohé suché pastviny a stráně byly zalesněny, mnohé vlhčiny byly odvodněny, mnohé louky byly přeměněny v pole. Těmito změnami se vysvětluje, že některé dřívější nálezy nemohou být nyní potvrzeny, za to zase možno nyní uvést mnohé lokality a rostlinné druhy, jež dříve ušly pozorování.“

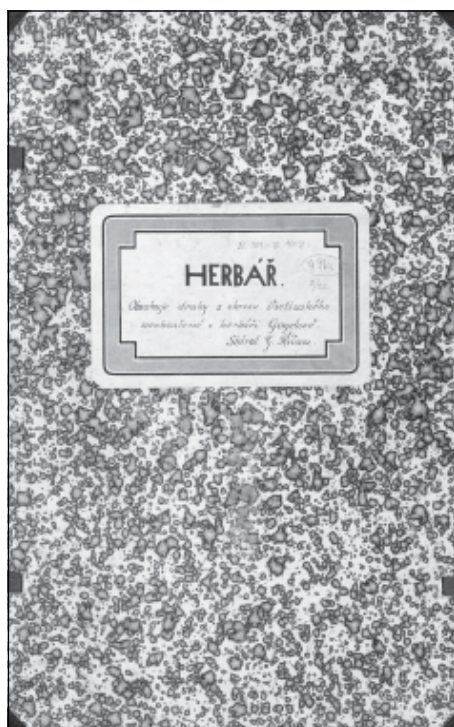
Herbáře a centurie

Během pilného botanizování v terénu Gustav Říčan nejen zapisoval různé druhy rostlin, ale rostliny také sbíral, sušil je a lisoval. Tak vytvořil velké množství herbářů, které se dochovaly dodnes. V botanických sbírkách valašskomeziříčského muzea jsou uloženy 3 herbáře Gustava Říčana. Herbář označený jako svazek 1. obsahuje druhy z okresu vsetínského neobsažené v herbáři Gogelově. Gustav Říčan v něm dokladuje teplo-milné druhy z nejbližšího okolí Vsetína a Hovězí a také druhy horské z oblasti Velkých Karlovic a javornického hřebene. Dalším herbářovým svaz-

Odlesněný hřeben Javorníků s rozsáhlými horskými loukami ve 20. letech 20. století

Foto K. Puzskailer, archiv MRV Vsetín

Titulní desky herbáře botanické sbírky MRV Vsetín

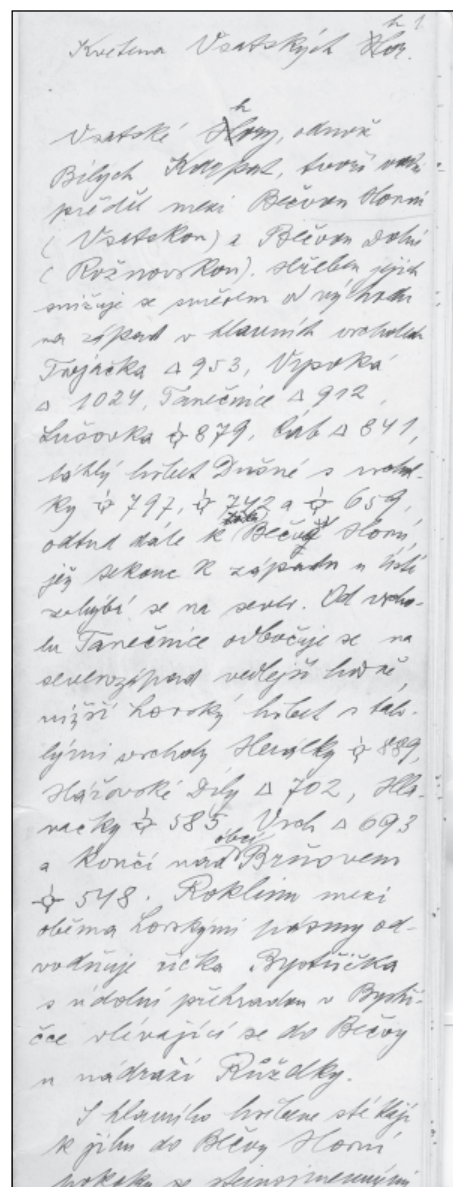
Herbářová položka druhu vřatička měsíční (*Botrychium lunaria*) Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně

kem je útlý svazek označený jako 2. díl Růže. Obsahuje sice jen 12 položek, ale vypovídá hodnota je obrovská. Růžím byl věnován samostatný článek v tomto časopise (Tkačiková 2006). Třetí herbář je označen jako „školní“. Obsahuje zvláštnosti a vzácnosti květeny okresu vsetínského. Takovéto herbáře vznikaly na zakázku škol a po úpravách sloužily při vyučování. Herbář uložený v muzeu pochází z roku 1928 a upravila jej odborná učitelka Albína Pavlíková. Co takový herbář obsahuje? Jsou to opravdu zvláštnosti a vzácnosti, tedy druhy, které jsou na Valašsku vzácné (např. orchidej rudohlávek jehlancovitý *Anacamptis pyramidalis*), nebo druhy, které na Valašsku rostou relativně hojně, ale na jiných místech Moravy a Čech jsou vzácné nebo nerostou vůbec (např. krtičník žláznatý *Scrophularia scopoli*). V botanických sbírkách valašskomeziříčského muzea je ale obsažen pouze zlomek všech dokladů cévnatých rostlin, které nám pro dnešní studium zachoval Gustav Říčan. Mnohem početnější (řádově kolem tisíce položek) jsou jeho herbáře uložené v botanických sbírkách Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně a především pak ve velkých brněnských herbářích: herbář Moravského zemského muzea v Brně a herbář ústavu botaniky a zoologie Přírodovědecké fakulty Masarykovy univerzity v Brně.

A díky centuriím se Říčanovy doklady o květeně Valaška dostaly do celého světa. Co to jsou centurie? Slovo centurie je odvozeno od latinského slova *centum*, tedy sto. Laicky řečeno, byl to herbářový svazek se 100 různými druhy domácích květen s tištěnými schedami a sloužil k výměně se zahraničními institucemi (především muzei, univerzity). První centurie *Flora exsiccata Reipublicae Bohemicae Slovenicae* vydal v roce 1925 profesor Podpěra a měla sloužit k rozšíření herbářové sbírky katedry botaniky MU Brno. Jedním z prvních přispěvatelů byl právě Gustav Říčan. Podílel se téměř na všech centuriích vydaných před druhou světovou válkou. Byly to Centurie I–XIII., které vycházely v letech 1925–1926 a

1928–1938. Tak například v centurii číslo IV. z roku 1929 Gustav Říčan přispěl horským druhem z javornického hřebene: bojínkem alpským (*Phleum alpinum*) a dvěma druhy orchidejí: vstavač mužský (*Orchis mascula*), hlavinka horská (*Trautsteinera globosa*). Všechny tyto 3 druhy stále na Valašsku rostou. V roce 1932 byla vydána Centuria číslo VII. a 10 druhů zajistil Gustav Říčan: žluťucha orlíkolistá (*Thalictrum aquilegifolium*), třtina pestrá (*Calamagrostis varia*), ječmenka evropská (*Elymus europaeus*), bika lesní (*Luzula sylvatica*), ostřice šupinoplodá (*Carex lepidocarpa*), ostřice ježatá (*Carex echinata*), ocún jesenní (*Colchicum autumnale*), krušník široolistý (*Epipactis helleborine*), bradáček vejčitý (*Listera ovata*), prstnatec bezový (*Dactylorhiza sambucina*). Zde stojí za pozornost statná tráva třtina pestrá. Gustav Říčan tuto travu objevil na javornickém hřebenu a na této lokalitě ji opakovaně sbíral. Považoval ji za nový druh pro Moravu. Bohužel, dnes víme, že tomu je jinak. Třtina pestrá roste pouze vzácně v Čechách. To, co Říčan sbíral, byly pouze netypické rostliny velmi podobné travě třtiny rákosovité (*Calamagrostis arundinacea*), která je na Valašsku v lesích ve vyšších polohách hojná. Na tomto příkladu je názorně vidět nepostradatelnost herbáře. Pokud bychom o třtině pestré věděli pouze z Říčanových publikací, mohli bychom o tomto údaji pochybovat, ale nemohli bychom jej s jistotou vyvrátit. Pokud existují herbářové doklady, mají podobné problémy snadné řešení.

Tvorba centurií vypovídá také o bohatosti populace daného druhu. Tak například do centurie vydané v roce 1933 Gustav Říčan přispěl drobnou kapradinkou, která se jmenuje vřatička měsíční (*Botrychium lunaria*), a dnes je na Valašsku velmi vzácná. Uvědomíme-li si, že centurie byla vlastně herbář se 100 různými položkami a rozesílala se na více než 70 míst, znamená to, že Gustav Říčan musel pořídit 70 až 100 herbářových položek jednoho druhu. To svědčí o bohatosti populace, když se mu podařilo takové množství

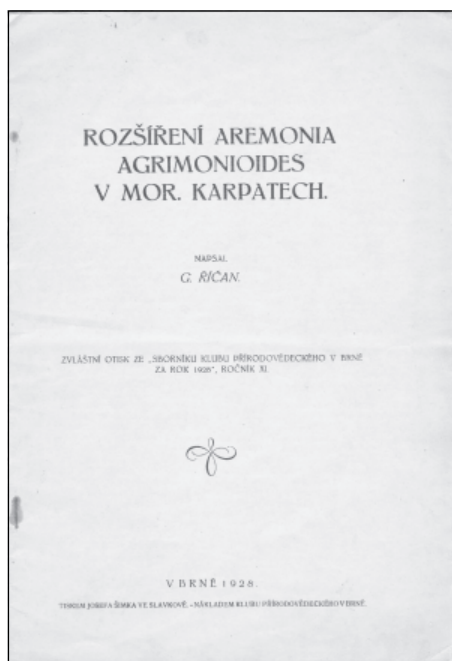

Rukopis článku Květena Vsackých hor. Tento článek nevyšel tiskem a zůstal v podobě rukopisu archiv MRV Vsetín

rostlin nasbírat. Položky vřatičky měsíční jsou lokalizovány na javornický hřeben, dnes tam nenajdeme ani jedinou. A to není na jednom herbářovém listu nalepena jen jedna rostlina, ale hned tři nebo čtyři. Jak asi musely vypadat pastviny a louky na javornickém hřebenu před 80 lety?

Zhmožnění botanického bádání - první publikace

Bohaté znalosti o flóře a vegetaci Valaška, které Gustav Říčan získal během sestavování herbářů, využil v publikační činnosti. Už během svého působení v Huslenkách publikoval tři fytogeografické studie. Zaujal jej výskyt a rozšíření druhů: řepíček řepíkovitý, pcháč bezlodyžný a chrpa horská měkká. Proč jej zaujaly právě tyto 3 druhy a proč jsou pro Valaško tak pozoruhodné? Valaško je co se týče geologického podkladu značně uniformní. Podklad tvoří flyš, tedy střídající se vrstvy jílovce a pískovce různé struktury. A tak i květena je ochuzena o druhy vápnomilné. Valaško leží ve středních a vyšších nadmořských výškách, a tak zde nenajdeme ani mnoho teplomilných druhů. Co je zde ale jedinečné, to je množství karpatských druhů, mezi kterými vynikají karpatské en-

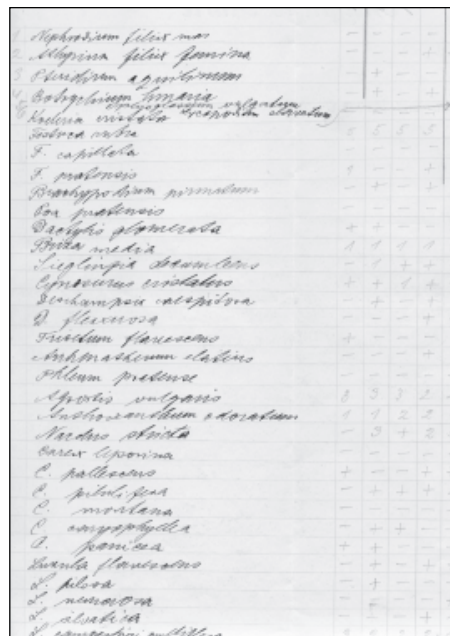
Titulní strana studie: **Rozšíření *Aremonia agrimonoides* z roku 1928** archiv MRV Vsetín

demity. Karpatské endemity jsou druhy, které rostou pouze a jenom v Karpatech. V květeně Valašska mezi ně patří **chrpa horská měkká** neboli chrpa javornická (*Centaurea montana* ssp. *mollis*), které Gustav Říčan věnoval velkou pozornost (Říčan 1925). Díky jeho práci známe historické rozšíření tohoto druhu na česko-slovenském pomezí i typ vegetace, ve které rostl. Chrpa v minulosti rostla na pastvinách na hlavním hřebenu Javorníků. Hřeben byl totiž dříve celý bezlesý a pásly se na něm jak ovce, tak hovězí dobytek. Dnes je všechno jinak, hřebenové pastviny se už nevypásají a pomalu zarůstají borůvkou i stromy. Velmi rychle mizí také místa příznivá pro chru. Ta je dnes téměř před zánikem, a proto je zařazena mezi kriticky ohrožené druhy. Vzhledem k tomu, že javornický hřeben je jediným místem, kde tento druh v ČR roste, byla by to ztráta pro celou českou květenu.

Další fytogeograficky zajímavé druhy, které můžeme na Valašsku potkat, jsou druhy s širší vazbou na karpatskou oblast. To znamená, že nemusí růst pouze v Karpatech, ale v rámci České republiky je najdeme pouze na východní Moravě. Mezi takové druhy patří **řepíček řepikovitý** (*Aremonia agrimonoides*), kterému Gustav Říčan věnoval samostatnou studii (Říčan 1929). Pro botaniky byl řepíček na Moravě objeven až koncem 19. století, ale mezi místními Valachy byl znám dlouhou dobu, o čemž svědčí i existence lidového názvu pro tento druh. Jak zmiňuje Gustav Říčan: „Na Valašsku lid jménem „řepíček“ rozumí hojně tu rostoucí řepík *Agrimonia eupatoria*, jen na Hovězí, kde *Aremonia* roste nejhojněji, se zvláště rozeznává *Aremonia* jako řepíček lesní.“ Jedná se o trvalku, která ve sterilním stavu připomíná jahodník obecný. Proto je také řepíček v období mimo kvetení často přehlížen. V době květu je naopak snadno rozpoznatelný díky svým žlutým květům. Výstižně píše Gustav Říčan: „Nejsnadněji nalezneme řepíček v době květu koncem května, když z krytu lesního neb lučního žlutými květy na sebe upozorňuje. Později se hledá obtížně pod přerůstajícími jej bylinami.“ Řepíček roste na okrajích listnatých lesů, u lesních cest a

také na loukách a pastvinách. Patří mezi silně ohrožené druhy naší květeny.

Poslední fytogeograficky zajímavou rostlinou, kterou se Gustav Říčan (1926) zabýval, je **pcháč bezlodyžný** (*Cirsium acaule*). Dnes roste tento nízký pcháč na suchých výslunných pastvinách u Študlova a v širším okolí Vsetína, odkud vybíhá údolím Vsetínské Bečvy až k Novému Hrozenkovu a ojedinelé i k Velkým Karlovicím. Pcháč bezlodyžný je nápadný pouze v době květu fialovými úbory. Když nekvete, připomíná svojí růžicí pichlavých listů obecně rozšířenou pupavu bezlodyžnou (*Carlina acaulis*), která se s oblibou používá do suchých vazeb. Pcháč najdeme hlavně na výslunných místech s nízkou vegetací – tedy na pastvinách, stráních a mezích. Jeho ekologické nároky popisuje Gustav Říčan: „Existence pcháče nízkého jako rostliny světlo milné daříci se jen na volných stráních a pastvinách, souvisí na pastvinách s pasením dobytka. Pasení totiž neškodí pozdě v létě rostoucímu a kvetoucímu pcháči, dobytek nežere jeho listů, leda ukousne úbor, ale růžici pichlavých listů přizemních těsně na půdě ležících nechá nedotčenu.“ Pcháč bez-

Rukopis tabulky s jednoduchými fytoocenologickými snímky ke článku Pastviny okresu vsetínského v Moravských Karpatech (Říčan 1932)

archiv MRV Vsetín

lodyžný nepatří k nejvíce ohroženým druhům. Přesto v posledních desetiletích ubývá míst, kde ho můžeme spatřit. Proto byl zařazen mezi vzácnější druhy naší květeny, tedy druhy vyžadující další pozornost.

Říčan fytocenolog

Jak patrně v úvodu, Gustav Říčan neměl přírodovědné vzdělání, přesto se mu podařilo velmi dobře sledovat nové trendy v botanice, např. se věnoval vegetačním studiím, které se v jeho době publikovaly jen málo. Už ve dvacátých letech 20. stol. publikuje rozsáhlé práce, ve kterých se zaměřil na studium vegetace, a to především na kosené louky a pastviny. V době Říčanova botanizování na Valašsku byla tato vegetace ještě širší a rozšířená a velkoplošná. Zalesnění zdaleka nedosahovalo takových hodnot, jak je tomu dnes. Měl tedy k dispozici materiál, o kterém se dnešní-

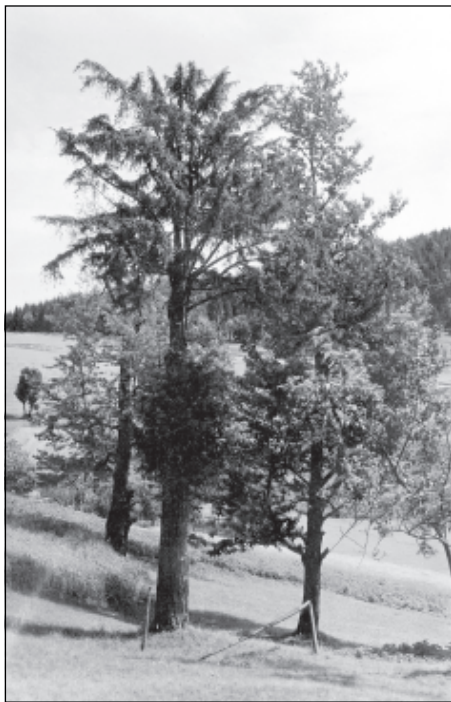
mu fytoocenologovi (člověk zabývající se studiem vegetace) může jen zdát. Jeho vegetační studie **Orchideové louky u Vsetína v Moravských Karpatech** (Říčan 1928) a **Pastviny okresu vsetínského v Moravských Karpatech** (Říčan 1932) jsou pozoruhodné především zápisy fytoocenologických snímků, což je soupis všech rostlin na dané ploše včetně vyjádření jejich pokryvnosti.

Zdatný florista

Malebné údolí řeky Bečvy táhnoucí se od Vsetína až k Velkým Karlovicím. Z jedné strany ohraničeno Vsetínskými vrchy a z druhé strany hraničními Javorníky. Kopce a kopečky, mezi nimi doliny i prudké strže a to vše pokrývá pestrá mozaika listnatých lesů, pastvin a kosených luk. Není divu, že právě tato místa se stala častým cílem vycházek Gustava Říčana. Zřejmě mnohokrát vystoupal údolními až na javornický hřeben a na pověstné javornické louky, které se táhly téměř v celé délce hřebene. Jak rychle se tento kousek krajiny mění, si můžeme uvědomit, jestliže se začteme do jeho práce **Květena Javorníků v Moravských Karpatech** (Říčan 1932). Už od dob Říčanových zde docházelo k velkému změně původního charakteru krajiny. Důvodem bylo masivní zalesňování spojené se vznikem sklárny a zvýšenou potřebou dřeva, v současné době však také zánik tradičního hospodaření a postupné vysídlení odlehklých usedlostí a chalup. S tím vším souvisí změny v poměru lučních a lesních porostů. Pestré louky a pastviny dnes zarůstají borůvkou, a tak přes léto na hřebeni nepotkáme stáda ovcí, ale spíše sběrače borůvek. Přitom ještě před nedávnem tomu bylo jinak, jak ve své práci zachytil Gustav Říčan: „Vedle nepatrného rozšíření druhů teplobytných, jest též nápadná absence některých druhů hercynských. Schází tu skoro úplně vřes, brusinka, hasivka orličí, metlice křivolaká a bříza rostou jen ojedinelé. Borůvka tvoří větší porosty jen na Velkém Javorníku (kóta 1071 m), kde jest jedině plodná, pak ještě dosti na kótě 1056, na jiných vrcholech Javorníků jen v nepatrných koloniích a je tu sterilní.“

Chrpa horská měkká (*Centaurea montana* ssp. *mollis*) Foto P. Popelář

Tis v Lískovém ve Velkých Karlovicích. Tyto černobílé fotografie tisů, publikované v práci Gustava Řičana *Staré tis na Moravském Valašsku*, zhotovil ve 20. letech 20. stol. vsetinský lékárník K. Puzskailer. archiv MRV Vsetín

Na velké části javornických luk a pastvin hrozí zarůstání v důsledku opuštění původního způsobu hospodaření. Louky pak bývají často zalesňovány většinou nepůvodním smrkem, modřínem či borovicí. Stejně tak i listnaté lesy jsou ještě v současnosti přeměňovány na monokultury smrku. Že tento proces trvá už nějakou dobu, je zřejmé i z Řičanova konstatování: „*Nápadnou vlastností květeny Javorníků je malý počet druhů a jednotvárnost porostů. ... A v nedaleké době bude jednotvárnost ta ještě větší, až posavadní zbytky lesa bukového nahradí kultury smrkové a na lukách a pastvinách budou provedeny hospodářské meliorace.*“

Půvab Javorníků, ostatně jako celé valašské krajiny, je dán mozaikou lesů střídajících se s pastvinami, loukami a poličky. Druhově pestrost luk s množstvím orchidejí je známá. Méně známé jsou lesy, které vždy byly a budou součástí javornického hřebene. Stejně jako u luk i u lesů se v průběhu času střídala období šetrnějšího hospodaření s obdobími, kdy na původní dřeviny lesa nebyl brán žádný ohled. Nelze se tak příliš divit, že Javorníky, které by měly být věrny svému jménu porostlé javorem, jsou dnes porostlé hlavně smrkem. Cenným a zachovalým kouskem přírody je dosud hřeben a svahy Makty na horním konci údolí Kychová v Huslenkách. V roce 2008 byly tyto lesní porosty vyhlášeny přírodní rezervací Makty. Najdeme zde rozsáhlé horské bukové lesy s jedlí bělokorou, javorem klenem, smrkem ztepilým a s typickými druhy bylin v podrostu. První ucelenou studii o Makty máme k dispozici právě díky Gustavu Řičanovi (Řičan 1927), neb uznal, že: „... o hoře Makty není posud zmínky v literatuře botanické, bude tedy asi zajímaví popíjejí květeny.“ A dnes nás skutečně velmi zajímá, jaké druhové složení lesy na Makty měly. A nejen to, rozesmutní nás, že už neuvidíme rašeliníště na vrcholu, tak jako se jemu ještě poštěstilo: „*Dříve tu bylo prostranné bahno s kaluží čemaj-*

*ci se vody od lidu zvanou „mořské oko“, ještě r. 1895 v průměru asi 10 m a hloubky několik metrů, před časem prý jednou tak velkého rozsahu. R. 1900 byl okolní starý jedlový les vykácen, bahno odvodněním vysušeno a jeho okolí vysázeno smrkem. Z bývalého bahna zbyla vlhká louka výměry asi půl hektaru, z polovice zarostlá vrbím *Salix cinerea* a *S. aurita* a z polovice porostlá hlavně ploníkem. Bývalé tu rašeliníště prozrazuje posud rašeliník a *Deschampsia flexuosa*, obě však zatlačuje ploník, mezi jehož houpajícími se polštáři pozorujeme tyto druhy vesměs se nacházející na ústupu před roztahujícím se ploníkem.*“

Gustav Řičan si velmi dobře uvědomoval změny, které probíhají v okolní krajině, vnímal změnu hospodaření, nástup průmyslových hnojiv i mohutné zalesňování smrkem. Věnoval pozornost také druhům, které z krajiny téměř zmizely. Jedním z nich je **tis červený** (*Taxus baccata*). Dnes tis potkáme častěji v parcích či jiné městské zeleni než ve volné přírodě. A pomalu zapomínáme, že v minulosti byl přirozenou součástí lesů na Valašsku. Několik statných tisů přežilo v okolí Velkých Karlovic, Karolinky, Nového Hrozenkova, Vsetína, Liptálu, Brňova, Zubří a Hrachovce. To, že se stal tis velmi vzácným stromem i na Valašsku, vedlo Gustava Řičana k sepsání všech lokalit výskytu tisů v práci **Staré tis na Moravském Valašsku** (Řičan 1931), kde také zdůvodňuje, proč tis z lesů vymizel: „...*Tis vymírá, ač býval před několika stoletími dosti rozšířenou složkou bukového lesa, asi jako nyní javor. Hlavní příčinou vyhubení tisů byl jeho pomalý růst, strom potřeboval půl tisíciletí, aby vydal kmen půl metru silný. Pak byl tis hojně vyhledáván k hotovení nádob, lžic, noží, luků a samostřilů, jelikož skýtá dřevo tvrdé, pevné, proti hnilobě a pukání odolné. Již v době středověku byl tis vzácný ve Francii i Anglii, kde kvetl proto výnosný obchod dovozem tisového dřeva z hor střední Evropy, zvláště z Karpat. V protokolech komise nařízené o hraničních sporech na Javornících r. 1590 čteme svědectví Mikuláše Nožiče, že za Stanovnicí byli vzali Slovákům 100 kusů tisů, kteréž byli k potřebě své nadělali.*“

Vrcholem botanické činnosti Gustava Řičana je bezpochyby dílo z roku 1936: **Květena okresu vsetinského a valašskomeziříčského**, které vydal vlastním nákladem a ve kterém shrnul veškeré dostupné floristické údaje včetně svých vlastních pozorování. V této velmi moderně pojaté práci najdeme jak charakteristiky všech vegetačních typů, které se na Valašsku objevují: louky, pastviny, lesy, mokřady a prameniště, tak systematicky uspořádaný soupis všech druhů cévnatých rostlin. Dodnes zůstává tato práce stěžejním pramenem pro poznání valašské květeny.

Domácí léčení

Z botanických prací Gustava Řičana na nás dýchá kouzlo pestré valašské přírody, obhospodařované místními zemědělci a pastevci. Zalesněné hřebeny táhnoucí se do modravých dálek s ostrůvky a plochami luk a pastvin plnými pestrobarevného kvítí. Tak vypadalo Valašsko ve třicátých letech 20. století. Nepřístupný a hornatý terén, prudké stráně a minimum průmyslu sice zachovaly na Valašsku tradiční hospodaření, zároveň ale činily každodenní život pro jeho obyvatele nesmírně těžký. Chudoba a také odlehlost jednotlivých chalup napomohly udržení celé řady tradic, zvyků a pověr. Sociální situace na Valaš-

sku je dobře zachycena v práci **Z domácího léčení lidového na Valašsku** (Řičan 1929). Že v této době byla pro většinu obyvatel dnes samozřejmě lékařská péče luxusem, dokládá i úryvek textu: „...*Chudobný pasekářský lid na Valašsku nevyhledává rád pomoci lékaře, dílem pro chudobu, dílem pro vzdálenost a odlehlost pasek od města. Ale i tam, kde není lékař daleko, ze zvyku se jeho pomoci včas nevyhledává, ale léčí se lid nejráději sám a hledí si pomoci prostředky domácími, které má po ruce každá řádná hospodyně. Domácím prostředkem léčení je: kořalka, med, máslo, sádlo, zvláště pak léčivé byliny... pro léčivé rostliny bývá zahrádka při každém stavení.*“

V tomto příspěvku je vyličen přírodovědný zájem Gustava Řičana o krajinu, kterou každodenně pozoroval. Článek si neklade za cíl zhodnotit jeho teologickou práci, která byla jeho povoláním.

PRAMENY

- Formánek, E. (1887): Květena Moravy a rakouského Slezska 1. Brno, 1–824.
Formánek, E. (1892): Květena Moravy a rakouského Slezska 2. Praha, 835–1474.
Lány, E. P. (1946): Rodinná kronika. Ms. [Depon. in: soukromá knihovna].
Řičan, G. (1925): Chřpa javornická a její naleziště na Moravě. Věda Přír. 6(1): 80–82, 129–133.
Řičan, G. (1926): Cirsium acaule na Moravě. Věda Přír. 7: 294–299.
Řičan, G. (1927): Květena Makty v Moravských Karpatech. Sborn. Klubu Přír. v Brně 9(1926): 34–44.
Řičan, G. (1928): Orchideové louky u Vsetína v Moravských Karpatech. Sborn. Klubu Přír. v Brně 10(1927): 36–51.
Řičan, G. (1929): Rozšíření *Aremonia agrimonoides* v Moravských Karpatech. Sborn. Klubu Přír. v Brně 11(1928): 52–61.
Řičan, G. (1929/1930): Z domácího léčení lidového na Valašsku. Naše Valašsko 1: 173–177.
Řičan, G. (1931): Staré tis na Moravském Valašsku. Naše Valašsko 2: 118–125.
Řičan, G. (1932): Pastviny okresu vsetinského v Moravských Karpatech. Sborn. Přírod. Společ. Mor. Ostrava 7: 25–90.
Řičan, G. (1933): Květena Javorníků v Moravských Karpatech. Sborn. Klubu Přír. v Brně 15(1932): 20–43.
Řičan, G. (1936): Květena okresu vsetinského a valašskomeziříčského. Ms. [Depon. in: Knih. Muz. regionu Valašsko ve Vsetíně, pracoviště Valašské Meziříčí].
Tkačiková, J. (2006): Kvete v poli růže planá aneb za růžemi s G. A. Řičanem. Valašsko – vlastivědná revue 16: 32–34.

Rodina Gustava Řičana, zleva: dcera Vilma, manželka Adéla Bohdanka, dcera Adéla, syn Gustav, sedící Gustav Řičan, nad nimi zleva: syn Karel a syn Rudolf. Asi rok 1915.

soukromý archiv rodiny Řičanovy, Suchdol n. O.

Ambrož Špetík

Neprávem opomíjený sochař
našeho kraje

Josef Maliva

Návštěvníci Valašska setkají se na mnoha místech se sochařskými díly valašskomeziříčského autora Ambrože Špetíka. Pro své město zhotovil umělec sochu Františka Palackého, jeho keramika zdobí i prostor někdejšího ONV ve Valašském Meziříčí. Náměstí nedaleké Kelče ovládá téměř v šestimetrové výšce měděná socha Holubice, sídliště v Rožnově pod Radhoštěm zdobí kamenná skulptura Matka, na místě smutku v Novém Hrozenkově nalezneme jeho postavu schýlené ženy, jiné dílo jej reprezentuje v obci Zašová... Ve výčtu jeho realizací mohli bychom pokračovat i mimo hranice regionu.

Ambrož Špetík (10. 12. 1921 – 31. 1. 2005) se narodil v Bystřici pod Hostýnem a tam prožil i své dětství. Když se rodina přestěhovala do Valašského Meziříčí, bylo chlapci deset let. Již tehdy se přihlásil do kurzu modelování a řezbářství, který pro žáky škol i ostatní zájemce vedl sochař Miloslav Bublík, profesor tamní odborné dřevařské školy.¹ Budoucí umělec zde poprvé poznal tvůrčí radost ze sochařské činnosti a rozhodl se trvale oboru věnovat. Proto v r. 1934 začal studovat na valašskomeziříčské Státní odborné škole pro zpracování dřeva. Po půl roce však onemocněl a teprve po dvou letech rekonvalescence mohl přemýšlet o dalším vzdělání. Když v roce 1939 byla otevřena podniková Baťova Škola umění ve Zlíně, byl mezi prvními přihlášenými ke studiu. Ve Zlíně pak strávil léta války. Po ukončení studia zůstal na škole jako asistent sochařského ateliéru, kde pracoval na pomocných úkolech při realizaci soch prof. V. Makovského. Za války, kdy nacisté uzavřeli všechny české vysoké školy, nahrazovala zde výuka vysokoškolské umělecké vzdělání na Akademii.² Makovský vedl obor sochařské kompozice, Jiří Jaška vyučoval figurální tvorbu, modelování Luděk Havelka a dějiny umění vyučoval významný historik umění Albert Kutal.

Ambrož Špetík si zprvu osvojil Makovského světelnou modelaci pomocí rozbrázděného povrchu sochy, umocňující dojem spontaneity výtvarného projevu a do svých prací vkládal silný citový prožitek (**Selská rodina**³). Nepatetický výraz a pravdu osobního sochařského vyznání

vložil mladý autor i do díla, které bylo jeho první zakázkou, do **sochy pro zlínskou městskou kašnu**.⁴ Ohlas impresivního pojetí sochy pronikl i do pozdějších Špetíkových prací, kde podmínkou bylo realistické propracování portrétu. Jednalo se například o podobiznu umělceva otce anebo o **bustu Františka Palackého** z roku 1966.⁵

Již v posledním roce studia na zlínské škole absorboval mladý sochař rovněž podněty moderního českého umění. Vyrovnával se s projevy Gutfreundova civilismu i se zjednodušováním objemů sochy, ke kterému směřovali někteří Štursovi žáci. Bohužel jen ve fotografické dokumentaci je doložena podoba masivní dřevěné mříže vytvořené Špetíkem mezi lety 1943 až 1945 pro abiturienty Baťovy školy s ústředním motivem iniciál ABŠ.⁶ Sumarizaci objemů nalezneme v umělcově tvorbě i později, například v sochařském portrétu *Irena* (1946), který prokazuje obdiv sochaře k prararům archaických soch dárných civilizací.⁷ Linearismus a statická sevřenost objemů stala se příznačným rysem i pro tři dřevěné skulptury **Mariánského oltáře** farního kostela ve Valašském Meziříčí, který Ambrož Špetík vytvořil ještě počátkem obávaných padesátých let, kdy hluboká religiozita uzavřela umělci nadlouho všechny cesty k oficiálním zakázkám.⁸

Východiskem tvorby valašského sochaře stal se tak drobný žánr inspirovaný náměty denního života, venkovské postavy, se kterými se umělec setkával na pravidelných trzích ve Valašském Meziříčí. Již v roce 1947 vytvořil téměř metrovou, kompaktně a robustně pojednanou postavu dívky nazvanou **Myčka**.⁹ Socha působí klidem, kompoziční vyvážeností i poetickým laděním s prvky výtvarného sensualismu, vyvozeného snad ještě z maillolovské tradice.

Některé z těchto znaků nalezneme i na dalších drobných žánrech, jako je socha **Do trhu** z roku 1953, **Prodavačka vajec**, **Žena s košem**, **Žena s kohoutem**, **Prodavačka másla**, **Žena s krosnou** i další práce let padesátých, odpozorované z bizarních přehlídek lidových postav denního života na Valašsku, ně-

1. ročník truhlářského oddělení na Státní odborné škole pro zpracování dřeva ve Valašském Meziříčí, školní rok 1936 - 37 (A. Š. v horní řadě pátý zleva)

V sochařském ateliéru V. Makovského na zlínské Škole umění (A.Š. první zleva)

kdy až s jistým předechem burlesknosti. Hlavním předmětem umělcova sochařského zaujetí byl neopakovatelný okamžik a letmé gesto, které vystihovalo individualitu člověka v celé jeho totalitě. Výraz pomíjivého okamžiku spojoval Špetíka se záměry impresionistů, jak jej ve svých tanečních vystihl kdysi Edgar Degas. Krátkou pohybovou sekvencí zachytil například v roce 1958 v postavě **Sportovkyně**,¹⁰ dívky oplývající životní energií, a o čtyři roky dříve v pracovním, pro kraj příznačném námětu **Skláři**.¹¹

Na tomto místě nelze pominout ani okrajový zájem sochaře, jeho exkurz do oblasti výtvarného humoru. Šlo o umělcovy drobné záznamy karikaturního charakteru provedené bezprostředně, jak ostatně bylo u Špetíka zvykem, vždy bez jakékoliv kresebné přípravy přímo modelací v hlíně (**Zahrádkářův rok**, **Prof. Jiří Deml**¹² a další). K žertovnému, někdy až dadaisticky absurdnímu pojetí plastického díla vracel se umělec i v pozdějších letech.¹³

Zhruba ve stejné době, kdy vznikalo Špetíkovo sousoší **Skláři**, vznikala umělcova větší a vážnější realizace, které se mu dostalo díky církevní potřebě v poutním chrámu **na Hostýně**. Šlo o **pětidílný figurální reliéf**, členěný plochými lisénami, zdobený motivy hudebních nástrojů, který dosahoval délky asi osmi metrů. Je příznačné, že se umělec na tomto díle dal více vést niterným soustředěním, jako mohl nacházet na zpěvácké tribuně Luccy della Robbia, než dynamikou iritujícím Donatellovým dílem. K ucelenějšímu charakteru stavebního objektu mohl umělec přispět před polovinou šedesátých let při dokončování stavby **hvězdárny ve Ždánicích**, kde uplatnil kovový materiál na **námětu zvěrokruhu** a další doplňky v dřevěném reliéfu a v technice mozaiky. Umělci bližšího úkolu se Špetíkovi dostalo rovněž na jižní Moravě při modernizaci chrámového interiéru vybudovaného nad velkomoravskou

rotundou **ve Starém Městě u Uherského Hradiště**. Vzpomínku na dávnou christianizaci země mělo evokovat použití staletých zčernalých dubů vytěžených v blízké štěrkovně, a prostoty prvotního křesťanství se dovolávaly strohé formy sedile, menzy i ambony. Využití kovových elementů mělo připomenout tradici velkomoravského zlatnictví. V konečné podobě nerealizovaný a zcela osobitě pojatý reliéf sv. Michaela poukazyval na patrocinium chrámu.

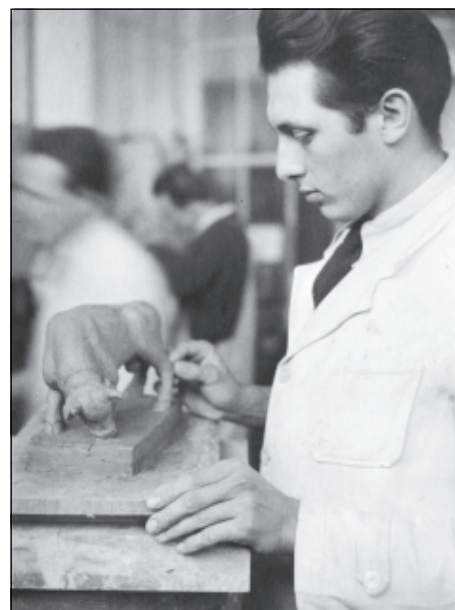
Drobné žánry ani ojedinělé zakázky církve nemohly se pro umělce stát trvalým ekonomickým zázemím. Od konce padesátých let po delší dobu byl nucen věnovat se průmyslovému designu. Pracovní příležitost našel při spolupráci s n.p. Tesla při tvarování reproduktorového zařízení, při realizaci zakázek dekorativního charakteru a při architektonickém řešení interiéru. V pozdějších letech využil sochař těchto zkušeností mnohdy ve spojení s vlastními sochařskými díly, zejména v několika realizacích obřadních interiéru.

Od počátku let šedesátých, kdy docházelo k celkovému politickému i kulturnímu uvolňování v zemi, mohla se Špetíkova tvorba dále svobodněji rozvíjet. Zprvu se umělec vracel k starším žánrovým námětům a snažil se je pojmout modernějším způsobem, při výraznější sumarizaci tvarů a ve zhuštěných objemech. Postavy opouštěval od detailů, pokoušel se redukovat objemy do plošných rovin a sochařský celek sevřít do pevného, až do geometrického kompozičního rámce. Nová verze **Prodavačky jablek**¹⁴ je svázaná do schématu prostorového trianglu a zcela sumárně pojednanou partii hlavy. **Žena s kohoutem**¹⁵ dospěla až k démonickému výrazu na základě zjednodušení objemů a spirálového propojení prostorových plánů. Plastiky a skulptury tohoto typu vystoupily tak z roviny pouhého žánru, přijaly rys monumentality a staly se tak alegoriemi zabarvenými podtextem lidové baladičnosti.

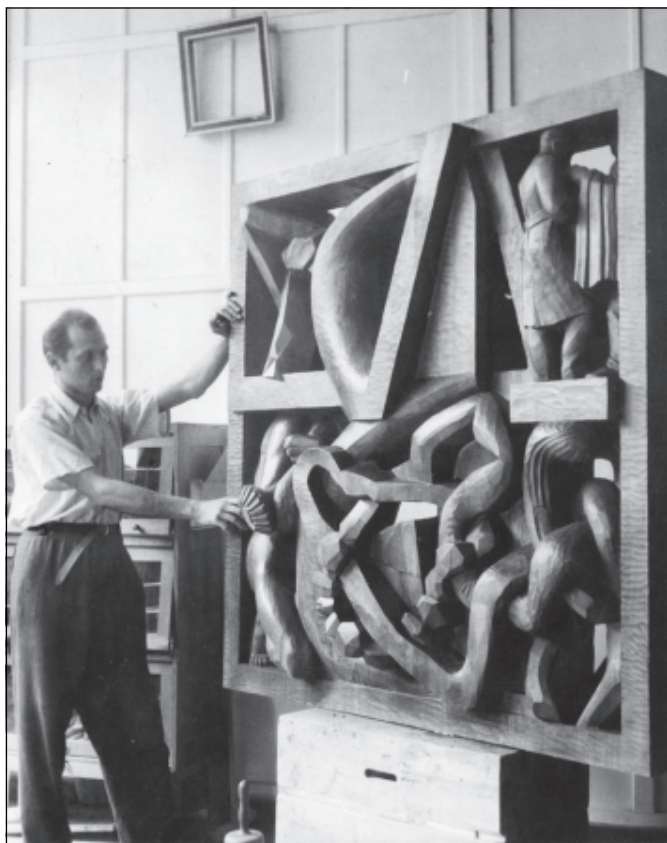
V polovině šedesátých let setkal se Ambrož Špetík na avantgardně koncipované výstavě **Sochařská bilance 1955-65** v Olomouci s dílem o šest let mladšího slovenského sochaře Vladimíra Kompánka. Tehdy si plně uvědomil možnosti skulpturního pojednání sochy, které vychází z hrubého tesařského opracování dřevěného bloku na bázi tvarových zkratk adekvátních přírodnímu materiálu. Na tomto principu, který nebyl vzdálen ani valašskému lidovému řezbářství, vytvořil Špetík v roce 1972 přes dva metry vysokou sochu **Rodina**¹⁶ pro obřadní síň v Rožnově pod Radhoštěm. Dílo podřízené geometrizující stylizaci pregnančně vyslovovalo myšlenku rodinné soudržnosti a jednoty elementárního sociálního útvaru lidského společenství. O něco později ve funérární rovině se stejně působivým stalo až totemicky tvarově zredukované ženské **Torzo**, stojící na nízkém soklu před kolumbáři **v Novém Hrozenkově**.¹⁷ V méně poddajném materiálu tu autor mezi jiným vyslovil i svůj vřelý vztah k materiálu a celému lesnatému regionu Valaška a jeho dávným tradicím.

Podobnou výtvarnou mluvu uplatnil sochař i v kovovém materiálu, například na monumentálním sochařském díle, které pohledově ovládlo rozlehlý prostor náměstí městečka **Kelče**. Svařované pláty měděného plechu tu vytvářejí moderní pylon – lidskou paži s polootevřenou dlaní, na níž spočívá **symbol míru, vzlétající holubice**.¹⁸ V podobném stylu řešil umělec též symbol smutku – postavu **Truchlící žena** (též **Postava ženy**), určenou před smuteční sítí **v Zašově**.¹⁹ Technologii práce s kovem vyvodil umělec ze svých zkušeností v oblasti užitého umění využitých například při úpravě interiéru rožnovské svatební síně (osvětlovaldo z leštěné mosazi z r. 1972).

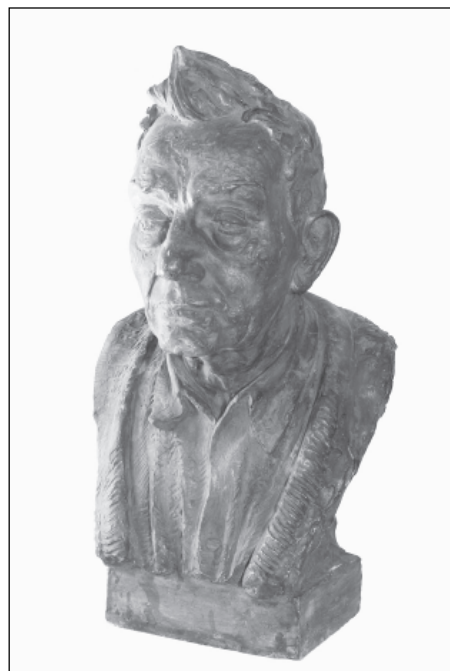
V posledních letech, kdy sochař žil již na odpočinku v ústraní svého tichého zahradního ateliéru, vracel se nejednou ke svým impresivním počátkům. Jeho nerealizovaná zakázka pro výzdobu školy v Horní Bečvě, **Řeka – čas**, řešená umělcem jako říční Najáda unášená vodním proudem, stala se umělci nejen alegorií pomíjivosti bytí a chvilkové lidské existence v nezadr-

Při modelování školní práce, 7. 12. 1941

Ambrož Špetík se svou závěrečnou školní realizací - plastickou iniciálou ABŠ z lipového dřeva, 1945

Josef Špetík - otec sochaře A. Š., 1956, patinovaná sádra, v. 51 cm, ze soukromého majetku
Foto Milan Ošťádal, 2009

žitelném proudu denních událostí.²⁰ I poté, když zakázka byla úsporně realizovaná banální náhražkou, věnoval se umělec tématu dále. Podle jeho vlastních slov dílem chtěl vyjádřit i pocit člověka věřícího v očistné vlny, které by jednou – po pádu totalitního režimu – nesly lidské společenství dále k nedohledným cílům, k naplnění všech humanistických ideálů a k životu naplněnému vírou, láskou a nadějí.

Mezi sochaři své generace, kteří působili v regionu střední a severní Moravy, patřil Ambrož Špetík bezpochyby k nejtalentovanějším. Nezařadil se mezi konformní autory, kteří za komunistického režimu těžili z oficiálních zakázek. Žil skromně svým vnitřním životem naplněným křesťanskými ideály, i když se společenského a kulturního života ve svém městě rozhodně nestranil. Jeho sochařská tvorba, která přesahovala i do designérské oblasti, dospěla k osobitému výtvarnému výrazu v souznění s aktuálními trendy moderního sochařství.

Fotografie k reprodukování zapůjčeny z pozůstatosti sochaře Ambrože Špetíka s laskavým svolením synů Radomíra a Igora.

Slávka (malířka Jaroslava Hýžová)

3. *Selská rodina*, sádra, v. cca 50 cm. Zadaná práce z 2. ročníku studia je dochovaná pouze ve fotokopii.

4. *Žena kráčející přes vodu*, sádra, 50 cm, dochováno v ateliéru. Na úkolu se podíleli jako autoři dalších plastik K. Babraj a J. Habarta.

5. Postavou Františka Palackého začal se umělec zabývat v souvislosti se soutěží na pomník pro Hodslavice, kde vítězná realizace připadla prof. Vladimíru Navrátilovi. Svých zkušeností využil Špetík v r. 1966 pro návrh busty pro Valašské Meziříčí. Busta *Frant. Palacký*, 1966, vráždanský vápenec, v. 85 cm (bez soklu). Sádrový model v umělcově ateliéru. Socha byla původně umístěna v parku Botanika, dnes stojí před školou v Šafaříkově ulici.

6. Dílo získal ze školy místní řezbář loutek a dřevo použil na své práce. Alegorii průmyslu oddělil a doplnil samopalem. Pod názvem *Partyzán* ji prodal státní instituci, která ji kolem r. 1950 věnovala jako dar československého lidu Koreji.

7. *Irena*, 1946, dub, v. 50 cm

8. *Sousoší pro oltář*, 1950, lípa, v. 81 cm, 182 cm, 81 cm

9. *Myčka*, 1947, dřevo, v. 84 cm, Oblastní galerie ve Zlíně, i.č. P - 151

10. *Sportovkyně*, sádra, 1958, v. 43 cm

11. *Skláři*, 1955, lípa, v. 120 cm

12. *Prof. Jiří Deml*, 1982, sádra

13. S úsměvností zachytil sochař například postavu malíře Karla Hofmana v roce 1980 nebo sedícího olomouckého sochaře Rudu Chorého v r. 1981. V dadaistickém duchu vytvořil později například objekt *Sektorová sekačka* sestavený z dopravních značek, nebo *Valašská televizní anténa* spojující v prostorový celek domácí hospodářské nářadí.

14. *Prodavačka jablek*, 1964, lípa, v. 65 cm, (původní sádrová verze z r. 1953)

15. *Žena s kohoutem*, 1964, lípa, v. 63 cm, v ateliéru

16. *Rodina*, 1972, lípa, 225 cm, Rožnov p. Radhoštěm

17. *Torzo*, 1976, dub, 250 cm, Nový Hrozenkov

18. *Holubice*, 1974 – 75, měděný plech, v. 550 cm, Kelč

19. *Truchlící žena*, 1977, měděný plech, v. 250 cm, Zašová

20. *Řeka*, patinovaná sádra, v. 14 cm, délka 53 cm, po umělcově smrti zůstala soška v ateliéru.

POZNÁMKY

1. Miloš Bublík, nar. 31. 10. 1889 v Hnojicích na Olomoucku, žil od dvou let ve Valašském Meziříčí, kde absolvoval Státní odbornou školu pro zpracování dřeva, na které později vyučoval. Od konce 1. světové války do r. 1926 provozoval vlastní dřevařskou dílnu.

2. Po hodinách výuky si studenti mohli prostřednictvím školy vydělávat (v r. 1939 to bylo průměrně 800 korun). Špetíkovými spolužáky na škole byli Konrád Babraj, Jan Habarta, Zdeněk Kovář a Mirko Václavík.

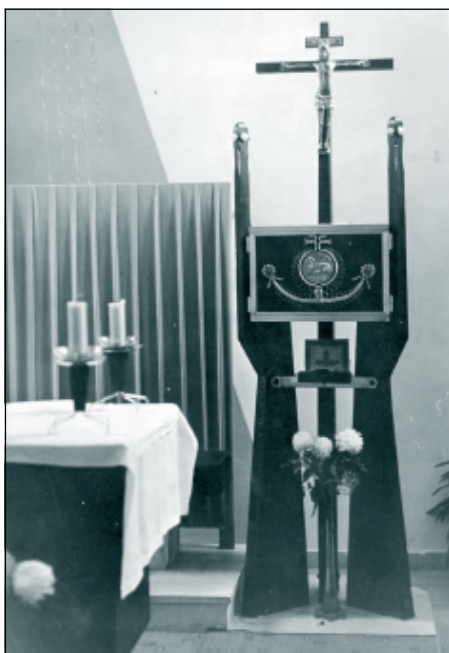
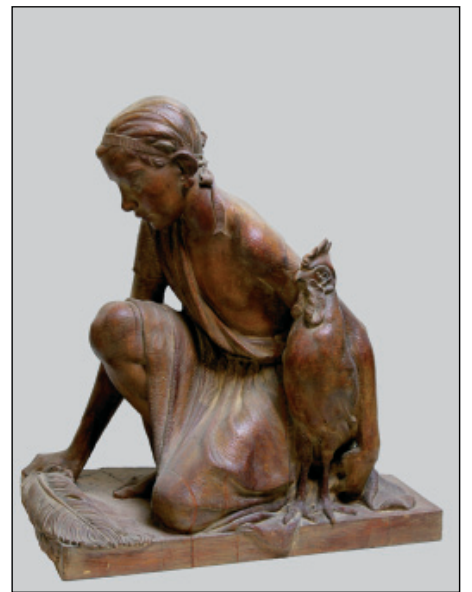
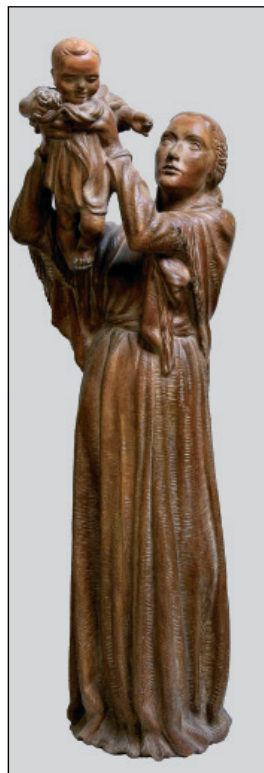
Sochařův ateliér ve Valašském Meziříčí, konec 80. let 20. stol.

Ze souboru pěti figurálních dřevěných reliéfů na zábradlí hudební kruchty baziliky Nanebevzetí P. Marie na sv. Hostýně, 1950 - 1955

Sousoší oltáře P. Marie pro interiér farního kostela Nanebevzetí P. Marie ve Valašském Meziříčí, 1947 - 1949, lipové dřevo; Madona s dítětem Ježíšem, v. 178 cm, postranní klečící figury v. 80 cm

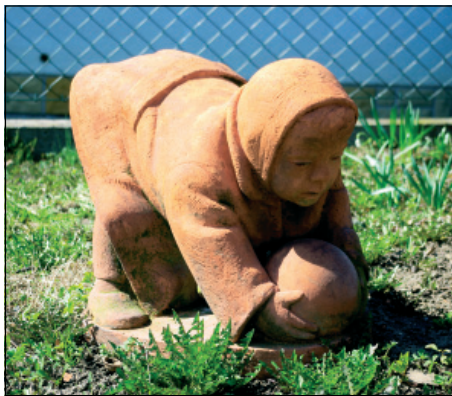
Liturgický mobiliář z černého dubu v interiéru kostela sv. Michaela ve Starém Městě u Uherského Hradiště, 1968 - 1969

P. Marie s dítětem pro Městskou knihovnu ve Valašském Meziříčí, 1996 - 1997, polychromované dřevo
Foto M. Langer

Nerealizovaný návrh Mariánského oltáře pro farní kostel ve Valašském Meziříčí, 1947

Hoch s balónem, 1965, keramika, 40 x 50 x 35 cm
(kamenná varianta zhotovená původně pro MŠ ve Vsetíně - Rybníky), ze *soukromého majetku*

Prodávačka ze souboru tří reliéfů na obchodních domech ve Vsetíně, 1956, keramika, cca 90 x 90 cm

Těhotná žena, dřevo, v. 60 - 70 cm, ze *soukromého majetku*

Žena s kohoutem, 1964, dřevo, v. 62 cm, ze *soukromého majetku*

Keramický reliéf - vlys se zoomorfními motivy na fasádě Domova důchodců ve Valašském Meziříčí - Podlesí, 1976

Dřevěný polychromovaný reliéf Rodina (původně pro svatební síň MNV v Zašově), 1972, lipové dřevo, 247 x 44 cm

Rodina v obřadní síni MěÚ v Rožnově pod Radhoštěm, 1971, dřevo, v. 227 cm

Model sousoší Zasadil dědek řepu, 10.6. 1969, kolorované dřevo, 13 x 36 x 7 cm (realizováno v umělém kameni pro MŠ v Karvině), ze *soukromého majetku*

Před kamenným sousoším Mateřství z roku 1978 v Rožnově pod Radhoštěm, 90. léta 20. stol.
Foto rodinný archiv

Malířka Marie Bognerová, sádra, v. 43 cm, ze *soukromého majetku*

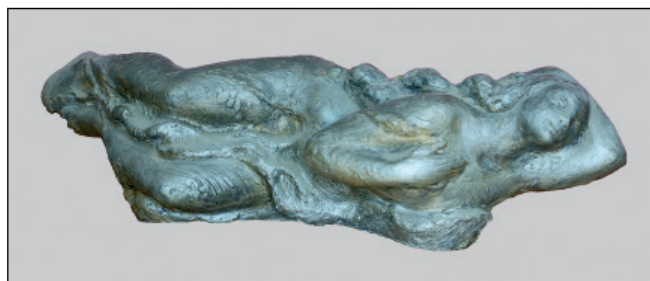
Irena, 1946-47, dřevo, v. 50 cm, ze *soukromého majetku*

Čtenářka, 11. 4. 1997, sádra, v. 36,5 cm, ze *soukromého majetku*

U vody, 1984, sádra, 19 x 36 x 10 cm, ze *soukromého majetku*

Řeka - čas, 1980, patinovaná sádra, 20 x 54 x 16 cm, ze *soukromého majetku*

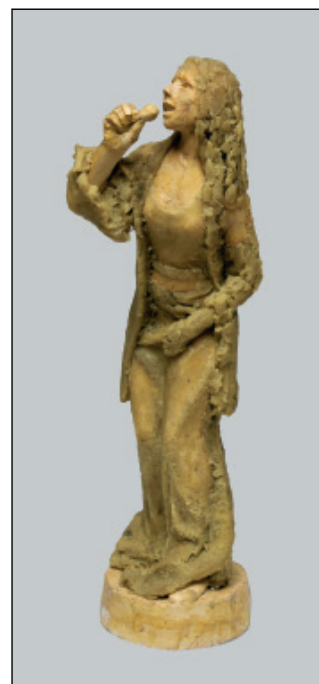
Fotodokumentaci díla A. Špetíka pořídili v dubnu 2009 pro potřeby časopisu Milan Ošťádal a Olga Mehešová

Jiří Deml - kulturní oráč, 1982, sádra, v. 40 cm, ze *soukromého majetku*

Keramička Marcela Vajceová, 1986, sádra, v. 38 cm, ze *soukromého majetku*

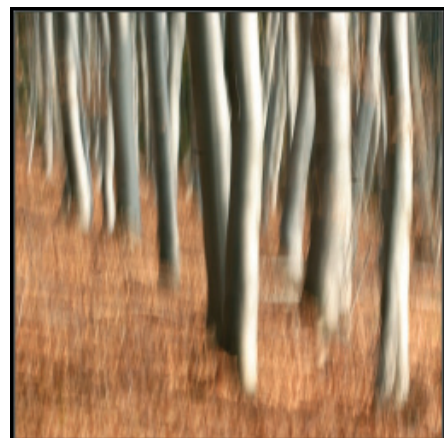
Model k soše zpěvačky Janis Joplin, 2000, vosk, sádra, v. 47,5 cm, ze *soukromého majetku*

Michal Bartošek: Housenka lanová

Ing František Novotný: Machine

Květa Šaková: Podzimní malování

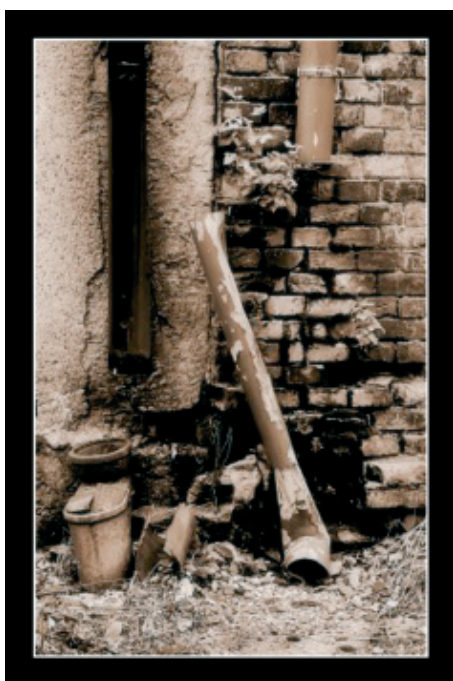
Ing. Lubomír Čevela: Hasiči

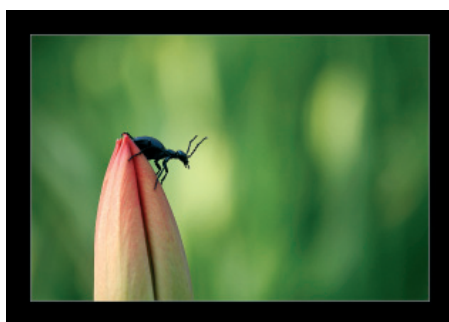
Radomír Luža: V dřevěném sevření

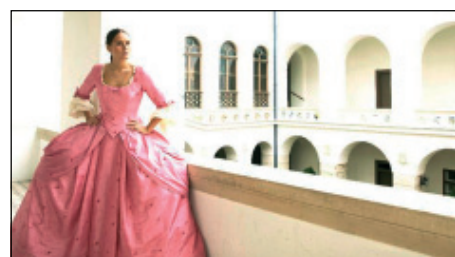
Jan Hrubý: Zbrojovacký industriál

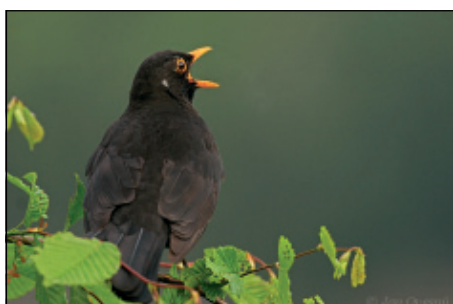
Vladimír Březovský: Starý dům

Miroslav Olšák: Bez šerpy a bez kyslíku

Milan Ošťádal: Model

Jan Ovesný: Kosi koncert

Od roku 2006 se potkávalo několik členů bývalého vsetínského Fotoklubu „Z“ a Fotoklubu MEZ, kteří nostalgicky vzpomínali na „staré“ fotoklubové časy. Byli to Honza Hrubý, Bedřich Randýsek, František Novotný, Vladimír Březovský, Zdeněk Hartinger a Milan Ošťádal. Čas uzrál a z jednoho setkání v průběhu března 2008 vzešel spontánní nápad založit Fotoklub Vsetín jako pokračovatele tradic Fotoklubu „Z“ a Fotoklubu MEZ. Myšlenku dali pomoci Vsetínských novin, Jalovce a webu Vsetín-info na vědomí nejširší vsetínské veřejnosti a netrpělivě čekali, jak to dopadne.

První schůzka zájemců o členství ve vznikajícím Fotoklubu Vsetín se uskutečnila 23. 4. 2008 ve vsetínském zámku. K překvapení organizátorů se dostavilo 26 zájemců o fotografii a po vzájemném představení byla prakticky ihned zahájena činnost. O svém působení informuje Fotoklub Vsetín na svých webových stránkách: www.fotoklub-vsetin.cz. Má už i své grafické logo, které pro klub nezištně navrhl vsetínský výtvarník a dlouholetý kamarád vsetínských fotografů Josef Dubšík.

Oficiálně byl Fotoklub Vsetín jako občanské sdružení po předchozí registraci na MV ČR a schválení stanov založen na valné hromadě 27. 8. 2008. Prezidentem se stal Jan Hrubý.

Jak se bude činnost Fotoklubu Vsetín dále vyvíjet je v rukou jeho nových členů, a lze si jen přát, aby vydržel minimálně dalších 50 let tak, jako jeho předchůdci - Fotokluby „Z“ a MEZu Vsetín.

Zakládající členové fotokroužku „Z“ 1942

Foto z archivu autora článku

Historie Fotoklubu „Z“ Vsetín

Jan Hrubý

První zmínka o fotografickém kroužku je ze 17. září 1941, kdy bylo založeno Kulturní sdružení zaměstnanců Zbrojovky (KSZZ) Vsetín, které zahájilo činnost počátkem roku 1942. Patřilo k největším kulturním spolkům v tzv. protektorátu, mělo téměř 1000 členů a jejich činnost byla organizována v 8 odborech.

Zájemci o fotografii se na Vsetíně sdružují již od roku 1941, tedy již celých 67 let. V tomto období se začalo pravidelně scházet ve fotografickém odboru několik zaměstnanců Zbrojovky Vsetín, kteří měli zájem o fotografování, výměnu zkušeností a literatury z oblasti fotografie, hlavním organizátorem byl František Malčánek.

V roce 1944 se přikročilo k adaptaci jednoho z objektů továrny na ohýbaný nábytek Thonet – Mundus v Jiráskově ulici na Trávníkách na divadlo, které bylo dokončeno těsně před osvobozením, v březnu 1945.

Dne 26. září 1945 bylo rozpuštěno KSZZ a bylo nahrazeno Závodním klubem zaměstnanců Zbrojovky Vsetín (Klub „Z“), kde začaly vznikat jednotlivé zájmové odbory a také zde v jednom ze sedmi odborů pokračovala činnost fotografického kroužku, jehož opětovným předsedou byl znovu zvolen František Malčánek.

Nově vznikající odborová organizace již ve svém začátku podporovala klubovou činnost a veškerou kulturní aktivitu zaměstnanců Zbrojovky Vsetín. Vždy zhruba po třech letech byl volen nový předseda fotografického kroužku. Postupně se ve funkcích předsedy fotokroužku od roku 1947 vystřídali František Malčánek, František Koběorský, Ervín Černín a Jaroslav Bartošek, kteří ve spolupráci s výborem fotokroužku, ve kterém se časem vystřídali Fiala, Tomek, Alois Sedlář, František Hemr, Jan Lada, Tomáš Sagitarius, Robert Havlíček, Jitka Černínová, František Šedivý, Zdeněk Prchal, P. Housírek, Bohumil Bayer, Josef Vrána, Čtvrtníčková, Vladimír Vinar, Bohumil Volný, Vl. Pernický, O. Brunclík, Miroslav Rybníkář, Krůček, Zdeněk Slováček, Milan Werner, Alois Včelica, Alois Slanina, Jaroslav Metel-

ka, Jaroslav Janošík a Břetislav Krejčířík, vedli fotokroužek až do roku 1964. Dalšími aktivními členy v tomto období byli Šedivý, Vybíjál, Richter a Kavina.

Členům fotokroužku byly v roce 1948 v Klubu „Z“ dány k dispozici tři místnosti, které si vlastními silami upravili na klubovnu a dvě fotokomory. Vzhledem k tomu, že na trhu v tehdejší době bylo velmi málo fotografických zařízení, mnohé si členové fotokroužku zhotovovali sami.

Po zřízení malé a útulné kavárničky (U Esterky) v divadle „Z“ se tato stala centrem kulturního dění jednotlivých odborů a kroužků Klubu „Z“. Bohatá činnost jednotlivých zájmových kroužků nebyla možná bez dobré spolupráce s vedením závodního klubu, které vycházelo maximálně vstříc všem požadavkům jednotlivých zájmových kroužků.

Ale vraťme se k našemu fotokroužku. Teprve v roce 1948 byly zakoupeny první dva zvětšovací přístroje a v roce 1949 první fotografický přístroj Flexaret II. Ve své činnosti se ve výše uvedeném období fotokroužek zaměřil hlavně na dokumentární fotografii jednotlivých zájmových kroužků Klubu „Z“.

První výstava fotografií, kterou fotokroužek zorganizoval, byla u příležitosti krajinářské výstavy „Valašsko v práci“ na Vsetíně, která se konala ve dnech 18. června až 14. srpna 1949, a fotokroužek za ni byl oceněn diplomem.

Členové fotokroužku postupem doby projevovali vzrůstající zájem o výtvarnou fotografii a své výsledky prezentovali minimálně jednou v roce

uspořádáním Členské výstavy v kavárně divadla „Z“. V té době dochází ke změně fotokroužku na Fotoklub „Z“. Prvním předsedou Fotoklubu „Z“ byl v roce 1965 zvolen Jan Hrubý, který dlouhá léta ve spolupráci s výborem, ve kterém se časem vystřídali Bohumil Gottwald, Josef Pivoňka, Petr Zhoř, Michal Levč, Josef Františák, Zdeněk Hartinger, Zdeněk Hlobil, Vladimír Březovský, Karel Pleskač, Jan Rohan, Karel Myška, Ivan Barva, Josef Vysloužil, Miroslav Všeticka a Bedřich Randýsek, vedl Fotoklub „Z“ až do roku 1986.

Od roku 1965 dochází k velkým změnám v členské základně, jejímu omlazení a do Fotoklubu „Z“ začínali přicházet i zájemci o amatérský film. Nejvýraznější a nejúspěšnější postavou filmářů byl František Potočný, autor dnes již velmi známých a úspěšných zejména etnografických filmů Chleba z kameňa, Kronika Valašska, Křiváčkář a „veselohry“ z Hovězí Houby a houby. Tyto filmy, které vznikly v letech 1966 a 1967, byly při veřejných projekcích velice vřele přijaty širokou veřejností, zejména v Hovězí, kde je shlédlo několik stovek lidí.

Na jaře roku 1968 se zájemci o amatérský film oddělili a založili Filmový klub „Z“, jehož prvním předsedou byl zvolen František Potočný.

Činnost obou kroužků se dále hodně prolínala, řadu akcí prováděli stále společně, jedni filmovali, druzí fotografovali. Prostory Fotoklubu „Z“ využívali i nadále společně, jen v jiném termínu, ale byli i nadšenci, kteří byli členy obou klubů.

V roce 1969 až 1970 došlo k demolicí Klubu „Z“, jeho přejmenování na Klub pracujících a přestěhování vedení klubu a některých jeho aktivit do Lidového domu, který byl přechodným stanovištěm do výstavby Kulturního domu, dnešního Domu kultury. Fotoklub „Z“ byl v roce 1970 provizorně přemístěn do dřívější mateřské školky v Luhu II, kde si členové svépomocně vybudovali dvě fotokomory a jednu klubovnu. Ke konečnému řešení - stěhování došlo v roce 1975, kdy se Fotoklub „Z“ přestěhoval do suterénního „domovníckého“ bytu v ulici Na Kamencích 1237 (nyní pohřební služba), kde byly městem dle našich návrhů a za naší brigádnické pomoci vybudovány dvě malé fotokomory, sociální zařízení a jedna krásná, velká útulná klubovna.

V tomto období se stabilizovala členská základna Fotoklubu „Z“ a stálých 19 až 25 členů navštěvovalo pravidelné schůzky, které se konaly jednou za 14 dní. Na schůzkách bylo prováděno

Seminář k výstavě INTERFOTOKLUB 1980. Zleva ing. František Novotný, Karel Myška, Jan Hrubý, prof. Miroslav Stibor, MFIAP, ing. Miroslav Bílek a Božena Dadáková

František Potočný měří výšku vody při povodni 1987 ve Fotoklubu „Z“

kolektivní hodnocení vlastních fotografií a v pozdější době i barevných diapositivů. Někteří členové, zejména František Potočný, Vladimír Březovský, Bedřich Randýsek a Jan Hrubý, připravovali ozvučené diaseriály tzv. „Diafony“, které byly promítány na okresních, krajských i celostátních soutěžích a patřily téměř vždy mezi oceněné soubory. Promítání Diafonů bylo také prováděno pro veřejnost v kavárně Lidového domu, kde členové Fotoklubu „Z“ svépomocně provedli úpravy místnosti, které umožnily využívat zadní projekci. Zde potom také probíhaly klubové a okresní soutěže ozvučených diaseriálů.

Ve své činnosti se členové Fotoklubu „Z“ zaměřovali hlavně na výtvarnou fotografii, kterou se po dlouhá léta úspěšně prezentovali na svých pravidelných členských výstavách a na desítkách výstav okresních a krajských. U výstav nelze zapomenout na oddělení propagace Zbrojovky Vsetín, které nám pomáhalo výtvarně i jinak propagovat naše akce a výstavy, zvláště pak Josef Dubšík a Silvestr Kazmír.

Nejvyšší členové - Vladimír Březovský, Jakub Rudolf Duda, Zdeněk Hartinger, Jan Hrubý, Karel Myška, Josef Pivoňka, Bedřich Randýsek a Petr Zhoř - vystavovali své fotografie na několika stovkách celostátních a zahraničních výstav, kde získali velké množství ocenění.

Členové Fotoklubu „Z“ se také podíleli ve spolupráci s Fotoklubem MEZ na přípravě mnoha ročníků pravidelné mezinárodní výstavy fotografií „Interfotoklub Vsetín“, která se koná dodnes.

Ve snaze o rozšíření členské základny uspořádal Fotoklub „Z“ v roce 1973 sérii fotokurzů pro širokou vsetínskou veřejnost, které byly také vydány formou sborníku a na pokračování publikovány v tehdejších závodních novinách „Zbrojovák“.

Po roce 1980 dochází ke sloučení všech závodních klubů ve městě a vzniká Sdružený klub pracujících (SKP). Od té doby spolupráce Fotoklubu „Z“ s SKP vázne a je rok od roku horší, což dle našeho názoru bylo zaviněno nevstřícností byrokratického vedení SKP, zejména pak posledního ředitele tohoto zařízení. Výsledkem byla velká nespokojenost členů Fotoklubu „Z“ a

Filmového klubu „Z“ s vedením SKP. Po zřízení Osvětových domů, okresních (OKS) a krajských kulturních středisek (KKS) byl náš Fotoklub „Z“ i ostatní fotokluby okresu a kraje metodicky řízeny a finančně podporovány těmito kulturními středisky, s jejichž finanční i metodickou podporou byly pro všechny fotografy pořádány 2x každý rok odborné fotografické dvou až tří denní semináře v různých krajinně zajímavých rekreačních střediscích, na nichž mimo fotografování krajiny probíhaly večer přednášky významných českých a slovenských fotografů. Tyto semináře se těšily velké oblibě. Ve vsetínském Osvětovém domě a následně v OKS měly fotografii metodicky na starost postupně Zdena Navrátilová-Koutná, Eva Borková, Boženka Dadáková a p. Žáková, které se nám organizačně, metodicky a časově velmi věnovaly. Obzvláště nelze zapomenout na Zdenu Navrátilovou-Koutnou, se kterou jsme mimo jiné krásné aktivity společně uspořádali celostátní fotografickou výstavu Tvář mladých, na kterou nám návrh na plakát a katalog provedl známý vsetínský výtvarník Břeťa Dadák. A také na nezapomenutelnou Boženku Dadákovou, duši vsetínských fotografů, které se podařilo dát dohromady aktivitu všech fotoklubů okresu Vsetín a připravit s námi spoustu výborných fotografických seminářů. Díky těmto nezapomenutelným metodickým a všichni fotografové okresu velmi dobře osobně znali a společně připravili mnoho krásných okresních výstav i okresních kolekcí fotografií pro krajské a celostátní akce. Zkrátka byly to skvělé kamarádky všech fotografů okresu Vsetín.

Dalším předsedou Fotoklubu „Z“ byl pro léta 1987 a 1988 zvolen Vladimír Březovský. Zlomovým bodem pro činnost Fotoklubu „Z“ byl 27. červen 1987, kdy došlo při velké vodě k protržení hráze řeky Bečvy u průmyslové školy, následnému vytopení všech klubových prostor, zničení veškerého majetku, historické knihovny s nejstaršími svazky až z roku 1905 a kompletního zařízení Fotoklubu „Z“ včetně tisíců fotografií všech členů fotoklubu, které zde byly archivovány více než 45 let. Bylo to děsivé a velice špatně se na to vzpomíná i dnes, po tolika letech.

Tato událost prakticky ukončila činnost po léta pracně budovaného, milovaného a naprosto apolitického Fotoklubu „Z“, na jehož činnosti se v průběhu výše uvedených let podíleli kromě již zmíněných členů také Vladimír Buchar, Jiří Gebauer, Jaroslav Riedl, Jan Hajzler, Alois Opálka, Jaroslav Hrbáček, František

Jakubec, Josef Kotrle, Miroslav Evják, Karel Kroupa, Ladislav Boruta, Jiří Orság, Jaroslav Podola, Jiří Přivřel, Julius Ficek, Otto Šašina, Milan Ošťádal, Jan Šiller, Vojtěch Šos, Jana Opálková, Vladimír Janásek, Václav Katnar a Josef Šimurda.

Do následné obnovy se pustili mladí členové – nadšenci, kteří pod vedením nově zvoleného předsedy v roce 1989 Radana Martince a s jeho kamarády Petrem Látalem a Markem Hrubým brigádnicí obnovili za pomoci starších členů Fotoklubu „Z“ veškeré zařízení. Práce trvaly cca až do poloviny roku 1989, ale po změně režimu v listopadu 1989 se již činnost nepodařilo z organizačních důvodů zaviněných nadřízenými orgány a SKP obnovit a činnost byla posledním předsedou Fotoklubu „Z“ Radanem Martinem ukončena v průběhu roku 1990.

Tak skončila 49-letá historie FOTOKLUBU „Z“ ve Vsetíně.

Na závěr bych chtěl jako dlouholetý člen a dlouholetý předseda Fotoklubu „Z“ všem výše uvedeným poděkovat za krásné chvíle a společné zážitky, které provázely podstatnou část mého a doufám, že nejen mého života. Ještě jednou díky všem, i těm, na které jsem neúmyslně zapomněl.

Nastupujícímu, velmi slibně se rozvíjejícímu Fotoklubu Vsetín do vinku přeji, ať se jeho činnost, mezilidské vztahy a tvůrčí iniciativa vyvíjí alespoň tak, jak jsem sepsal v historii Fotoklubu „Z“. Sám tomu pomohu, co mi budou síly a zdraví stačit, ale hlavně bude záležet na vás mladých, kterých je naprostá většina, a to je dobře. Věřím, že činnost nového Fotoklubu Vsetín vydrží minimálně dalších 50 let ke spokojenosti nás všech, kteří máme fotografii rádi, a stala se naším krásným koníčkem.

Členská výstava v roce 1965 v divadle „Z“

Zakládající členové Fotoklubu Vsetín 2008

Foto M. Ošťádal

Výstava „Valašsko v práci“ 1949

výběr ze souboru 760 inv.
čísel ve fotoarchivu Muzea
regionu Valašsko
ve Vsetíně

připravila Hana Jabůrková

2

3

6

1

4

5

- 1 Pohled na Vsetín z poprvé veřejnosti zpřístupněné zámecké věže v době konání výstavy v létě 1949
- 2 Členové výstavního výboru
- 3 Slavnostní přestřižení pásky československým předsedou vlády Ant. Zápotockým (vpravo zástupce pořadatelů výstavy Josef Komoň)
- 4 Zábavní park jako součást výstavy
- 5 Výstavní poutač „Práce“ výtvarníka a pedagoga Zlínské školy umění J. Kousala
- 6 Vojská přehlídka čestné rotý konaná A. Zápotockým a generály - osvoboditeli L. Svobodou a K. Klapálkem u příležitosti odhalení Památníku osvobození

7

8

9

10

11

7 Z národopisných slavností na výstavě – členky valašského krúžku Vsacan Kozelská, Růžicková, Mičáková, Šuláková, Kalivodová

8 Ze Zemědělského dne

9 Hasičský den na výstavě Valašsko v práci

10 Motocyklové a automobilové závody jako doprovodný program výstavy

11 Ukázka výcviku koní

12 Věcným darem odměněný 200 000. návštěvník výstavy

12

13

14

15

16

17

18

13 Jeden z pavilonů výstavy v novostavbě budovy mateřské školy a jeslí na ulici Žerotínova

14 Z expozice výtvarného umění

15 Expozice průmyslového podniku MEZ Vsetín

16 Zemědělský výstavní pavilon

17 Výstavní stánek města Valašské Klobouky

18 Výstavní prezentace národních škol

19 Návštěvníci ve stánku výrobce klobouků Tonak Nový Jičín

20 Expozice Pletařských závodů Rožnov p/R

19

20

Prvními návštěvníky výstavy hub byly děti.

Foto T. Kašpar

OHLÉDNUTÍ ZA VÝSTAVOU

Výstava hub v zámku Kinských

Jitka Wolfová

Ve dnech 24. až 26. 10. 2008 proběhla v zámku Kinských ve Valašském Meziříčí výstava „živých“ hub. I přes nepřízeň počasí (velké sucho), kvůli kterému byl přesunut termín výstavy ze září až na říjen, bylo k vidění na 132 druhů jedlých, nejedlých i jedovatých hub. Mezi vystavenými exponáty převažovaly druhy lesní nad lučními. Velké množství vystavených druhů hub potom představovaly druhy rostoucí na dřevu (tzv. dřevozijné druhy), jež rostou téměř po celý rok. Naopak malé množství exponátů bylo mezi zástupci mykorrhizních druhů, jako jsou např. ryzce, holubinky a hříby.

Výstavu doplnily fotografie, plakáty hub a odborná i naučná literatura. Pro ty, kteří měli větší zájem o informace, byly připraveny užitečné rady, jak houby konzervovat. Pro zájemce především ze strany základních škol byl připraven ke shlédnutí také naučný polský dokumentární film „Chráněné houby“ z festivalu Ekofilm99. Pro zpestření mohli návštěvníci obdivovat i vycpaninu známého medvěda z Brodské, protože medvědi patří v přírodě ke známým konzumentům hub.

Vystavené exponáty zajistili z větší části pracovníci muzea, kteří den před zahájením výstavy obětavě vyrazili do terénu sbírat. Muzejníci prohledávali systematicky lesy všeho druhu - dubohabřiny, jedlobučiny, březiny i kulturní smrčiny. Lokality sběru byly ve Vidči, Huslenkách, na Prostřední Bečvě, v Perné a v okolí Vsetína.

Několik lidí pak využilo mykologické poradny, která fungovala po celý první den výstavy. Je jen škoda, že muzejní prostory osvětlené zářivkami značně ohřívají výstavní prostory, a i přes vypnuté topení vystavené houby podléhaly velmi rychle zkáze.

Z populární skupiny hřibovitých byly k vidění běžné druhy jako hřib smrkový, hřib pepný, ko-

zák březový, suchohřib žlutomasý, suchohřib hnědý, kozák nebo křemenáč březový. K nepříliš hojným druhům na Valašsku patří hřib strakoš. Vzácným nálezem pak byl nepůvodní druh - klouzek douglaskový Landkammerův neboli hřib douglaskový (nalezený již v minulém roce) a především křemenáč smrkový.

Ze 132 vystavených druhů hub patřilo několik ke vzácným druhům. Jednalo se o druhy z Červeného seznamu hub (makromycetů) České republiky, který vyšel v roce 2006. Nejvzácnějšími nálezy byly druhy náležející do kategorie ohrožených druhů (podle IUCN).

Žilnatka bledá (*Phlebia centrifuga* P. Karst) – ohrožený druh (EN)

Roste na padlých odumřelých kmenech jedle a smrku, vzácněji buku. Představuje význačný druh horských bukojedlových pralesů. Jak uvádí (Holec, Beran 2006), vyskytuje se např. v rezervacích Boubínský prales na Šumavě a Žofínský prales v Novohradských horách, na Moravě v Beskydech, výjimečně v nižších polohách (Moravský kras). Je potenciálně ohrožena degradací pralesních a přirozených porostů, na které je vázána.

Klouzek douglaskový Landkammerův (*Suillus lakei* var. *landkammeri* (Pilát et Svrček) (Engel et Křofac) – ohrožený druh (EN). Patří k nepůvodním druhům pocházejícím ze Severní Ameriky, který se u nás začal šířit v souvislosti s výsadbou dřeviny douglasky, s níž tvoří mykorrhizní vztah. Poprvé byl vyskyt této houby na Vsetínsku zjištěn v r. 2006, najdeme ji např. v parcích nebo na hřbitovech, kde byly douglas-ky vysazeny.

Křemenáč smrkový (*Leccinum piceinum* Pilát et Demek) – téměř ohrožený druh (NT). Je mykorrhizním partnerem smrku. Tento druh křemenáče roste na mírně kyselém podloží v podhorských a horských polohách (Holec, Beran 2006). Byl popsán na základě nálezu z okolí Konstantinových lázní v západních Čechách. Roztroušeně se vyskytuje po celém území ČR, přičemž nejvíce lokalit je v jižních Čechách. Na Moravě byl sbírán na několika místech např. ve Žďárských vrších. Křemenáč smrkový patří k druhům, které byly vzácně na výstavách hub pořádaných na Vsetíně již vystavovány.

Kozák barvoměnný (*Leccinum variicolor* Watling) – téměř ohrožený druh (NT)

Mykorrhizní symbiont vázaný na břízy. Roste na vlhkých až podmačených stanovištích, především na prameništích a přechodových rašeliništích, roztroušeně po celém území ČR.

Korálovec jedlový (*Hericium flagellum* (Scop.) Pers. – téměř ohrožený druh (NT)

Roste paraziticky až saprotrófycky na dřevě jehličnanů, jedle i smrku, vzácně buku a zcela výjimečně i jiných dřevin. Těžiště rozšíření v ČR leží v horských porostech pralesovitěho charakteru. Ačkoliv není vzácný, je ohrožen úbytkem jedle, nejčastější hostitelské dřeviny (Holec, Beran 2006).

Rosolihátka čirá (*Neobulgaria pura* (Fr.) Petrak – téměř ohrožený druh (NT)

Je velice pěkná vřekovitá houba, která roste na odumřelém dřevě (kmenech a větvích) listnáčů, nejčastěji buku, v přirozených horských postech. Její plodnice jsou rosolovité a tvarem připomínají misky až terče, jejich zbarvení je od bělavé přes růžovou až po okrově s fialovým nádechem.

Z dalších nalezených druhů patřila k méně běžným druhům také **hlíva ušatá (*Pleurocybella porrigens*)** – ta je uvedena v Červené knize (z r. 1995). Tato hlíva roste nehojně v podhorských a horských oblastech na odumřelém tlejícím dřevu, kořenech a pařezech jedle a smrku. Pro ty, kteří by ji chtěli jíst, je zde upozornění, že v posledních letech způsobila tato hlíva sérii smrtelných otrav v Japonsku, kde se s oblibou konzumuje. Jak se ukázalo, nebezpečná je zejména pro lidi s onemocněním ledvin. U nich neznámé neodbourané toxiny vážně poškozuji mozek.

Houbou, která návštěvníky zaujala zejména svým tvarem, byla **hvězdovka trojitá (*Gaeastrum triplex*)**. Hvězdovky na Valašsku příliš nerostou. Nejčastěji se zde vyskytuje hvězdovka červenavá a hvězdovka smrková. Hvězdovka trojitá přitom patří k našim největším zástupcům tohoto rodu. Její plodnice může měřit více jak 10 cm. Hvězdovky rády rostou na místech bohatých na humus, často s hustou vrstvou opadu listů i jehliček, a také na místech hůře přístupných (zarostlých), proto mnohdy unikají pozornosti houbařů.

Radu lidí pak zaujala plodnice **bělolanýže obecného (*Choiromyces venosus*)**, který ale zdaleka nedosahuje kvality francouzských laný-

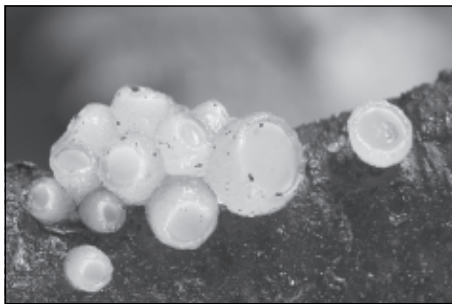

Křemenáč smrkový (*Leccinum piceinum*) roste na Vsetínsku vzácně pod smrky.

Foto T. Kašpar

Velkým objektem zájmu pro návštěvníky výstavy (díky svému tvaru) byla zejména hvězdovka trojitá (*Geastrum triplex*). Foto T. Kašpar

Vřeckovýtrusná houba rosoklihatka čirá (*Neobulgaria pura*) se objevuje vzácně na odumřelém dřevě listnáčů (především buků), v přirozených horských postech. Foto T. Kašpar

Plodnice bělolanýže obecného (*Choironomyces venosus*) rostou těsně pod povrchem půdy. Do jídla se používají nejčastěji nastrouhané jako přísada. Foto T. Kašpar

žů. Jeho plodnice připomínající bramboru jsou bílošedé až hnědé, tvrdé a těžké. Dají se použít v čerstvém stavu nebo nastrouhané jako přísada pod maso nebo do omáček a polévek. Zajímavostí je, že tato houba nemá aktivní mechanismus pro uvolňování výtrusů. To v přírodě zajišťují prasa, drobní hlodavci a veverky, které přitahuje silné aroma této houby. Bělolanýž roste ve všech typech lesů v jílovitých a písčitých půdách, těsně pod povrchem.

LITERATURA

- Kotlaba, F. a kol. (1995): Červená kniha ohrožených a vzácných druhů rostlin a živočichů SR a ČR 4 (Siniče, huby, lišajníky, machorasty). Příroda a.s. Bratislava, 219 pp.
- Holec, J., Beran, M. (eds.) (2006): Červený seznam hub (Makromycetů) České republiky. AOPaK Praha, 280 pp.
- Hrnčířík, J. (2001): Houby (*Fungi*). In: Pavelka, J., Trezner, J. (eds.), Příroda Valašska (okres Vsetín), pp. 135 – 151, Český svaz ochránců přírody ZO 76/06 Orchidea, Vsetín.
- Hrnčířík, J. (1997): 10 let Mykologického klubu při Okresním vlastivědném muzeu Vsetín. Zpravodaj OVM ve Vsetíně, pp. 64 – 66.

Od všeckého trošičku ...

Požár Valašského Meziříčí roku 1556

Petr Zajíc

Když v září roku 2007 město Valašské Meziříčí oslavovalo 710 let od nejstarší písemné zmínky o něm, připomenulo si také další významnou událost, která se zapsala významně do dějin města, požár roku 1607. O rozsahu tohoto požáru nás informují nejen dochované písemné prameny, jeho nepřímým svědectvím jsou také některé měšťanské domy, které byly na místě vyhořelých trosek vystavěny. Na pozadí těchto událostí ovšem z povědomí tehdejších obyvatel zcela vymizela vzpomínka na starší a zřejmě stejně ničivý požár města 15. června roku 1556.

Protože městské knihy v roce 1607 shořely, nemůžeme čerpat zprávy o rozsahu požáru z tohoto zdroje. Meziříčský měšťan Jan Fučík ve svých pamětech psaných v první třetině 17. století sice zaznamenává starší události počínaje zbořením hradu Rožnova v roce 1539, o požáru se však nezmiňuje.¹ Jediným dokladem tak zůstává list, jehož přepis uvádíme.

Dne 25. června 1556, tedy deset dnů po požáru, jej ze svého sídla hradu Starého Jičína odeslal Jan z Žerotína a prosil v něm krále Ferdinanda, aby přivolił k použití zemské berně vybrané na jeho panství k obnově zničeného města. Jan a jeho bratři vládli od smrti svého otce Viléma z Žerotína (+1548) rozlehlým panstvím zahrnujícím vedle Starého Jičína a Valašského Meziříčí také Rožnov pod Radhoštěm a Hustopeče nad Bečvou. Valašské Meziříčí bylo

25. června 1556, Starý Jičín. Jan ze Žerotína a na Starém Jičíně žádá panovníka, aby mu povolil použití berně vybrané od poddaných k obnově svého města Valašského Meziříčí, které takřka celé vyhořelo dne 15. června 1556. - Národní archiv v Praze, fond MR, inv. č. 210.

Nejjasnějšímu knížeti a pánu panu Ferdinandovi římskému, uherskému, českému etc. králi, infantu v Hispánii, arciknížeti rakouskému, markrabí moravskému, lucemburskému a slezskému knížeti etc. Jeho královské mil[os]ti pánu mému milostivému.

Nejjasnější králi a pane, pane muoj milostivý. Službu svú poddanú se vši povolností Vaší královské mil[os]ti vzkazuji, s vinšováním Vaší královské mil[os]ti dlouhého zdraví šťastného panování, nad nepřáteli svítězení, toho bych Vaší královské mil[os]ti jako pánu svému milostivému věrně přál.

Milostivý králi, Vaší královské mil[os]ti oznamuji jaká nešťastná příhoda na den svatého Víta pomínulého poddanejm mejm a bratřím mejch mezřickým⁶ skrze oheň položený jest se stala, tak že město Mezřič⁷ jest všecko kromě málo několika domků vyhořalo a škoda znamenitá těm chudým lidem poddaným mejm se jest stala. Tak že některým nic nezuostalo než to v čem sou chodili. Neb v sedmi hodinách přinejdelším jest všecko shořelo. Protož Vaší královské milosti jako pána mého milostivého poníženě prosím, že Vaší královské milosti milostivé povolení v tom bude, abych já i poddaní moji, kteříž na vesnicích bydlejí tento šacuňk nynější, kterýž se vybírá teď nyní při svatým Janě, těm chudým lidem pohořalým v ruce uvéstí (ku pomoci jejich, aby se tím spíše zase stavěly) mohl. Nebo i toto Vaší kralovské mil[os]ti jako pánu svému milostivému oznamuji, že tíž mezeřičští⁸ zeď novou nemalou okolo téhož města na náklad svouj toliko s pomocí mou a poddanejm mejch stavějí. Jestliže by pomoci v tento čas nešťastný neměli musiliby toho všeho zanechat i stavěti by té zdi nemohli a na tomto městu Mezřič⁹ poněvadž pomezí jest nemálo tomuto kraji náležející, poněvadž i zámek Rožnov, kterýž ku pomoci tomuto kraji byl od nebožtíka pana z Pernštejna dobré paměti zbořen jest. Z těch a takových důležitých příčin milostivý králi Vaší královské mil[os]ti jako pána mého milostivého pokorně prosím že milostí svou se nakloníte ráčíte a list přimluví ku pánom a stavom Markrabství tohoto dáti vzkázati ráčíte, aby k tomu povolení své dáti ráčili tak, abych já ten šacuňk k dobrému města toho Mezřič¹⁰ uvéstí mohl. A já se toho Vaší královské mil[os]ti jako pánu svému milostivému svezmi službami i s bratřimi mejmi odsluhovati chci. S tím se vaší kralovské mi[lo]sti jako pánu svému milostivému v milostivé opatrování poroučím a za milostivú vaší kralovské mil[os]ti odpověď prosím. Dat[um] na Starém Jičíně ve čtvrtek po svatém Janu Křtiteli božím léta 1556.

Vaší královské mil[os]ti
poddaný

Jan z Žerotína
a na Starém Jičíně

v té době jediným městem na území tohoto rozlehlého panství a jeho měšťané z toho jistě dovedli těžit. Z listu se dovídáme, že požár trvajících pouhých sedm hodin údajně zničil téměř celé město vyjma několik domků. K tomuto údaji musíme přistupovat obezřetně, protože snahou Jana z Žerotína bylo vylíčit důsledky požáru v co nejčernějších barvách. Z formulace, že oheň byl „položený“, pak můžeme zřejmě vyvozovat, že požár byl někým založen. V roce 1556 došlo v několika moravských obcích a v Opavě k požárům, které byly údajně úmyslně založeny. Paliči chycení na Brněnsku vypověděli, že byli k zakládání požárů najati jakýmsi uherskými pány.² Valašské Meziříčí ležící poblíž uherské hranice tedy bylo pro tyto zločince vhodným cílem.

Žerotínovým záměrem bylo vymoci na panovníkovi berni odvedenou jím a poddanými z jeho vesnic v rámci pomoci všech zemí Koruny české na boj proti Turkům. Obyvatelé města postižení požárem ale byli dle tehdejších zvyklostí od povinnosti platit berni osvobozeni. Berně činila 1,2% z odhadu majetku.³ Žerotín ostatně vůbec nerad platil berně, jak dokládá případ z roku 1555, kdy jej olomoucký biskup Jan soudně upomínal o placení berní z biskupských lén, která držel.⁴ Aby své žádosti dodal váhu, vylíčil panovníkovi, kterak meziříčští měšťané budují kolem města hradby a že by jejich nynější hospodářské potíže způsobené požárem mohly vést k přerušení tohoto díla. Připomíná při tom 17 let starou událost, kdy předešlý majitel panství Jan z Pernštejna nechal zbořit hrad Rožnov, čímž se z města stala jediná pohraniční pevnost v této oblasti. Dovídáme se také, že se na práci na hradbách podíleli i poddaní z Žerotínova panství. Z listu je také zřejmé, že hradby v té době, byť se již stavěly asi 17 let, nebyly zdaleka dokončeny. Kámen s pamětním nápisem s letopočtem 1556 pocházející z městských hradeb a uložený dnes v lapidáriu v kostele Nejsvětější Trojice ve Valašském Meziříčí tak nelze interpretovat jako doklad o jejich dokončení. Souvisí zřejmě s dokončenou prací na části opevnění. Zeď mající délku téměř 1 kilometr byla zřejmě dokončena až v roce 1570, kdy byla dostavěna Poličenská brána, nebo ještě později.⁵

POZNÁMKY

¹ Dostál, František: Valašské Meziříčí v pamětech třicetileté války, Ostrava 1962, s. 137.

² Národní archiv v Praze, fond MR, inv. č. 205, 220.

³ Kameníček, František: Zemské sněmy a sjezdy moravské, Brno 1900, s. 358-359.

⁴ Turek, Adolf: Hrad a panství Starý Jičín, Nový Jičín 1978, s. 41.

⁵ Národní archiv v Praze, fond MR, inv. č. 205, 220.

⁶ „mezzryczkým“

⁷ „mezzrycz“

⁸ „mezzryczssty“

⁹ „mezzryczy“

¹⁰ „mezzryczy“

Zámek Velké Uherce po novogotické přestavbě

MZA Třebíč

Velké Uherce a Thonet

Jiří Uhlíř

Výroba a odbyt obou prvních Thonetových továren šly tak dobře, že se po rozjezdu továrny v Bystřici pod Hostýnem opakovala situace z Koryčan – zásoby suroviny nestačily a bylo nutno hledat dál. Velké Uherce jsou – vzdor svému jménu – malá obec u Partyzánského, které však v Thonetově době ještě neexistovalo; až o několik desítek let později bylo založeno pod jménem Bařovany. Panství Velké Uherce, maďarsky Nagy Ugróc, německy, vlastně německo-maďarsky Gross Ugrocz, vlastnil hrabě Stefan Keglewich, který se dostal do finančních potíží a byl nucen svůj majetek prodat. Šlo opravdu o celé panství, tedy nejen o ohromné pozemky lesů, ale i o polnosti s celým velkostatkem až po zámek v obci. Mladí Thonetové, zejména Josef a Michael ml., prokázali v tomto případě značné obchodní vlohy. Dokázali využít Keglewichových potíží opravdu dokonale a koupili dosti lacino.

I když Thonetové nekupovali panství kvůli zámku a tudíž je z hlediska výroby ohýbaného nábytku tato stavba nepříliš důležitá, přece jen se u ní zastavme. Zámek s panstvím koupil hrabě Johann Keglewich v roce 1843 v zoufalém stavu. Hned další rok angažoval nový pán vídeňského architekta Aloise Pichla¹, který zámek dalších šest let přestavoval do novogotického slohu.² Thonetové tedy koupili s lesními a polními pozemky i velice zánovní zámek, o němž J. Sisa píše, že „[...] je nejen jedním z prvních, ale i jedním z nejmonumentálnějších a nejkrásnějších stavebních památek romantického zámeckého stavitelství v Maďarsku“.³ Předlohou pro Pichlovu přestavbu byl novogotický zámek v Rusovcích (maďarsky Oroszvár, německy Karlburg) jižně od Bratislavy. J. Sisa v souvislosti s Velkými Uherci připomíná Lednici Liechtensteinu i největší a nejokázalejší novogotický zámek v Rakousku-Uhersku – jihočeskou Hlubokou Schwarzenbergů.

Zámek ve Velkých Uhercích přetrpěl velkou hospodářskou krizí na přelomu dvacátých a třicátých let, vydržel pobyt německých důstojníků i okolní partyzány za druhé světové války, stejně jako přechod fronty. Konce druhé světové války se tedy dožil v docela slušném stavu, ale socialistický nezám a z toho pramenící nedostatek údržby už byl nad jeho síly a pomalu se měnil ve zříceninu. Rozkradení mobiliáře už snad ani není nutno zdůrazňovat. Nedávno zámek koupil od slovenského státu jeden z Thonetových potomků ze Salzburgu a velkým nákladem ho křísí z mrtvých.

Továrna ve Velkých Uhercích kolem roku 1885

MZA Třebíč

Thonetové vnesli do Velkých Uherců nové způsoby. Nebyli tak velkopanští jako bývalý majitel velkomožný pán gróf, a tak si na ně někteří lidé z personálu jen těžko zvykali. Ale i Thonetové brzy poznali, že v tomto kraji je nutno s některými lidmi jednat různě, zejména s těmi, kteří nedostatek velkopanskosti pochopili po svém.

Velké Uherce byly z několika hledisek zvláštní. Bylo to první místo, kde Thonetové vlastnili lesy. Velké Uherce se však současně ukázaly jako nejproblémovější místo jejich koncernu. Zaostalost tamějšího obyvatelstva byla větší, než si ji dnes vůbec dovedeme představit. Wilhelm Franz Exner píše ve své knize *Das Biegen des Holzes*:

„V Uhercích bylo třeba největšího úsilí, aby bylo možno vzdělat do té doby málo pracovitě a málo talentované obyvatelstvo. Tam se stala fi-

remní škola více než kdekoliv jinde pionýrem civilizace a blahobytu.“⁴

Ještě v roce 1895 museli Thonetové uvést v § 11 „Služebních instrukcí pro lesní a pomocný personál panství Velké Uherce“⁵ toto upozornění:

„[...] Každý přestupek dřevorubců jest zaznamenán a záznam s eventuelním návrhem na potrestání s týdenním výkazem předložit. Zakázáno jest dělníka insultovati jakož i jakkoli svévolně trestati, kteréžto právo výhradně lesnímu úřadu přináležejí. Personálu se za povinnost dává s dřevorubci (jakož i ostatními lesními dělníky) vždycky solidně a humánně zacházeti, tyto však přísně a spravedlivě kontrolovati.“

Také v § 18, který pojednává o ochraně lesa, se v odstavci o pytlačích dočteme, že „při dopadení pytlače jest korektního humánního způsobu zacházení usilovati“. Změna pána ve Velkých Uhercích tedy měla vliv i výchovný.

Běžné onemocnění ve Velkých Uhercích byl tyfus, který odstranili až Thonetové vysušením několika bažin a vybudováním cest a mostků namísto jediné cesty, která do té doby vedla jen korytem potoka.⁶ Častá byla i cholera. V Koryčanech i v Bystřici pod Hostýnem se Thonetové s nevzdělanými lidmi setkali také, ale Velké Uherce byly v tomto ohledu nedostižné. Jako nepřímý důkaz poslouží i Roční výkazy, z nichž se dočteme mj., i kolik kterých modelů bylo v dotyčném roce ze které továrny expedováno. Ve Velkých Uhercích se vyráběly až na nečetné výjimky jen ty nejjednodušší modely.

Ve všech pracích o Thonetově díle se uvádí rok 1865 jako rok založení továrny ve Velkých Uhercích. Vlado Uhlár ve své monografii o Velkých Uhercích však píše, že „samotná výroba se rozjela až v roce 1867. Do té doby reorganizovali Thonetové velkostatek a polesí a civilizovali obec“.⁷ A má pravdu, protože Roční výkazy, které vždy na konci uveřejňují sumář od založení jednotlivých továren, uvádějí u Velkých Uherců rok 1867. Tato továrna se rozbíhala opravdu dosti pomalu a krok za krokem. Je ovšem pravda, že Thonetové po zjištění schopností místního obyvatelstva uvažovali o Velkých Uhercích jen jako o pile a rašplovně, odkud budou dodávány polotovary do obou moravských továren. Když se však stavba železnice vinou neschopnosti uherských úřadů neúnosně prodlužovala a transport polotovarů se nezlevňoval, jak bylo původně uvažováno, bylo rozhodnuto, že Velké Uherce budou samostatnou továrnou a surovinu pro ostatní továrny bude nutno hledat jinde. Teprve potom byly díly ve Velkých Uhercích také ohýbány, ale první hotové kusy začaly proudit z tamější továrny až za téměř tři roky.⁸

Budoucnost dala Thonetům zapravdu – železnice dorazila na své pouti podél řeky Nitry do

Továrna ve Velkých Uhercích koncem dvacátých let 20. století, tedy nedlouho před zastavením provozu MZA Třebíč

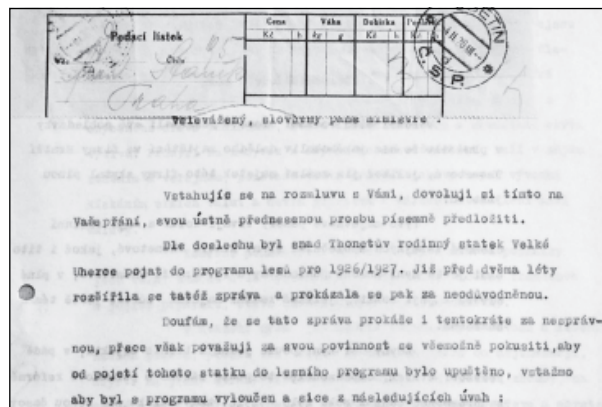
Velkých Uherců až za třicet let, v roce 1896. Bylo to problematické místo až do konce.

Od roku 1865, kdy Thonetové toto panství koupili, nebyli schopni vychovat dělnictvo k bezproblémové práci v továrně. Jsou doklady, jak se snažili; jejich sociální péče byla velmi náročná, zejména finančně. Nakonec byla továrna v roce 1923 první, kterou Thonetové po první světové válce zavřeli. Učinili tak ze své vůle, tedy aniž by byli nuceni tvrdými racionalizačními opatřeními, jak je poznáme později po fúzi s Mundusem.

Zůstal jen velkostatek a zejména rozsáhlé a kvalitní lesy. Hrozila však pozemková reforma. Po prvních bezvýsledných dopisech méně významným osobnostem o jakoukoliv podporu, protekci nebo alespoň přímluvu se ukázalo, že bude nutno zamířit co nejvýš. Thonetové se nakonec nerozpakovali psát až ministrům zemědělství a financí. Argumentovali zejména zaměstnaností a exportem. Nakonec profitovali na formální chybě, již se dopustil okresní soud v Topolčanech. Právní zástupce Thonetů JUDr. Albert Lazarus se odvolal až k Nejvyššímu soudu do Brna a vše nakonec skončilo ve prospěch Thonetů. Pozemky ve Velkých Uhercích tak vyklouzly nejen z pozemkové reformy, ale později i z fúze s MUNDUSEM. Zisky ze středoslovenského velkostatku a lesů se tak staly vítaným zdrojem financí členů rodiny.

Největší měrou se o to zasloužil Julius Thonet a zejména jeho syn Julius Michael, který strávil prakticky celý život ve Velkých Uhercích a udělal pro tamější obyvatelstvo víc, než by dokázal kdokoli jiný.

Přesto ani poslední „zámecký pán“ (Julius Michael, narozen 24. 6. 1902 ve Vídni, zemřel 14. 1. 1953 v Banské Bystrici) nedošel vděku. Podle

Začátek dopisu právního zástupce Thonetů JUDr. Alberta Lazara ministru zemědělství ze 4. 2. 1926 v rámci záchrany velkostatku a hlavně polesí Velké Uherce před pozemkovou reformou MZA Třebíč

jednoho pamětníka z Velkých Uherců byli za války ve velkouhereckém zámku ubytováni vysocí důstojníci Wehrmachtu, ale Julius Michael přý spolupracoval s partyzány. Svědčila by pro to skutečnost, že nebyl po válce s ostatními Němci „odsunut“ a musel se tedy vykákat svými jednoznačnými projevy antifašismu.⁹ Nedávno se však objevil jiný pamětník, tentokrát z Považské Bystrice (pozn. red.: Zdeno Metzker), který znal obě děti Julia Michaela Thoneta, Petera a Christinu. Ten zase tvrdí, že jejich otec byl hned po válce zatčen a poslán do Jáchymova, kde také zemřel. Dvě zcela protichůdná tvrzení, která nemůžeme bez studia soudních archivů rozhodnout.

Nepomůže nám ani informační modla internet. I ve Wikipedii je dost nesmyslů a jiné webové stránky, kde je nějaká zmínka o Thonetech, jsou výmysly přímo přeplněny. Například i na stránkách slovenských památkářů je pod kresbou zámku Velké Uherce se zborcenou pravou věží, tedy ještě před rekonstrukcí Aloisem L. Pichlem v roce 1843 až 1849 uvedeno, že tak vypadal zámek, když ho koupili Thonetové v roce 1865. O počtech vyrobených kusů židlí nebo životopisných údajích pomlčíme.

Autor proto usoudil, že osud posledního velkouhereckého Thoneta ponechá k pátrání někomu jinému.

POZNÁMKY

¹ Alois Ludwig Pichl 1782–1856. Architekt s většinou neoklasicistními díly v severní Itálii (Modena nebo rodné Miláno), ve Vídni, ale zejména v Uhrách (mj. dóm v Ostřihomi). Nevyhýbal se ani novogotice. Na sever od Vídne najdeme jeho dílo v Brně – triumfální okresek na Františkově z let 1816–1818 s Pramenem zdraví, se známým obeliskem a s již neexistující vstupní branou. (Pavel Zatloukal: *Příběhy z dlouhého století*. Olomouc 2002, s. 79 a násl.)

² J. Sisa: Alois Pichl. Die Tätigkeit eines Wiener Architekten in Ungarn während der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts in *Acta historiae artium, Academiae scientiarum Hungaricae*, Akadémiai kiadó. Budapest 1982, s. 98 až 106 německé mutace.

³ Promiňme pro tuto chvíli maďarskému autorovi jeho vlastenecké opominutí. Jestliže v polovině 19. století patřilo celé Slovensko opravdu Uhrám, v době psaní jeho stati už ležely Velké Uherce více než 60 let v Československu.

⁴ Wilhelm Franz Exner: *Das Biegen des Holzes*, třetí přepracované a rozšířené vydání, Weimar 1893, s. 27.

⁵ *Dienst-Instruction für das Forst- und Hilfspersonale der Domäne Nagy-Ugrocz*, interní tiskovina firmy Thonet, Velké Uherce 1895.

⁶ 100 rokov dobrovoľnej požiarnej ochrany vo Velkých Uherciach, sborník. Velké Uherce 1973.

⁷ Vlado Uhlár: *Velké Uherce*, monografie obce. Velké Uherce 1980.

⁸ *Gesamtabsendungen*. Sumář Ročních výkazů 1876.

⁹ Julius Thonet, přesto, že se narodil ve Vídni, měl státní příslušnost možná už československou, jistě však slovenskou. Štátny archiv Nitry, pobočka Šafa, Firemní archiv Thonet, krab. TU 97 obsahuje m. j. *Vojenský preukaz Slovenskej armády* vydaný dňa 3. apríla 1941 v Prešove na jméno Thonet M. Julius, slobodník v zálohe, nar. 24. 6. 1902. Sloužil u Dělostřeleckého pluku č. 12, Oddíl IV. 14. 1. 1944 byl propuštěn z aktivní služby, „aby mohl osobně řídit zemědělský a lesní statek“.

Náhrobek Leo (1904-1906) a Susanne (1899-1920) Thonetových na hřbitově ve Velkých Uhercích

Foto J. Uhlář

Foto z archivu autora článku

Potomkovia rodiny Michaela Thoneta (1796 – 1871) a Považská Bystrica

Zdeno Metzker

Rodina známeho vynálezcu technológie výroby nábytku z ohýbaného dreva, pôvodom z nemeckého Boppardu, rozšírila svoje podniky v rakúsko - uhorskej monarchii na Moravu, ale aj na Slovensko.

Cesta za lacnou pracovnou silou a dostatkom lacnej suroviny ich zaviedla do Veľkých Uhieriach. Továrňu na výrobu nábytku mala filiálku v Prievidzi, Oslanoch, Skačanoch. Pily mali aj v Humennom a Snine, po zlúčení s firmou Mundus.

Úspešné podnikanie dovolilo skupovať značné výmery lesov aj pôdy. Vo Veľkých Uhieriach vlastnili rozsiahly kaštieľ zo sedemnásteho storočia, postavený Michalom Bošánim.

Michael Thonet založil továrňu na ohýbaný nábytok, prvú svojho druhu v Uhorsku, v roku 1865 na pozemku, ktorý odkúpil od grófa Kaglevicha. Majetok mal skoro 4 tisíc hektárov (z čoho 3 300 tvorili lesy s bukovým porastom), veľkostatok, mnohé menšie budovy a kaštieľ. V roku 1866 bola uvedená do praxe píla, ktorá zásobovala

polotovarmi továrne na Morave, pretože veľkouherecká továrňu bola súčasťou komplexu Thonetových fabriek. Ťažiskom výroby vo Veľkých Uhieriach bola stolička uvádzaná v katalógu pod č. 14 – do roku 1921 ich bolo vo Veľ. Uhieriach vyrobených jeden milión deväťsto tisíc.

Tu zastihol koniec druhej sv. vojny dvoch bratov Thonetov .

Podľa dokumentov – digitálna knižnica – dočasné národné zhromaždenie Republiky Československej 1945-1946 – sten protokoly – 28 schôdz, časť 5 . Viď aj www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/028schuz/s028005.htm citujem prejav komunistického spisovateľa Petra Jilemnického :

„Tak napríklad bývalý gróf Forgács: jeho veľkostatok v Haliči pri Lučenci nemôže byť rozparcelovaný jednoducho preto, lebo pán gróf, až dosiaľ bitý Maďar, akýmsi zázračným riadením osudu sa zrazu stal na slovo vzatým Belgičanom. Čujete predsa to krásne, pravé belgické meno: Forgács!

A je tu pán Július Thonet z Veľkých Uhieriach. Toho zasa niektorí páni advokáti, ktorí dozaista neboli aktívnymi účastníkmi slovenského národného povstania, obhajujú a jeho majetky zachraňujú tvrdením, že pán veľkostatkár Thonet pochádza z rodiny, ktorá má rakúsku štátnu príslušnosť. Z celkovej výmery veľkostatku chcú na výživu pána Thoneta zachrániť 50 ha , tak isto ďalších 50 ha na výživu jeho ženy Hildegardy, rod. Leidenforstovej. (pozn.: to Benešove dekréty dovoľovali.)

Vidno, že títo páni fiškáli ešte aj dnes v našej ľudovo - demokratickej republike uznávajú rasové rozdiely a pre príslušníkov nadradenej nemeckej rasy reklamujú väčší životný priestor. A ovšem, zvyšok celkovej výmery veľkostatku zachraňujú tvrdením, že je pod ochranou akejsi švajčiarskej spoločnosti a prináleží rakúskemu štátnemu občanovi.“

(Prejav pokračoval grófom Erdödy, barónom Leonardim.)

Peter Thonet

Podľa <http://www.slovenka.sk/index.php?id=blog&no=1436> Slovenka – Aktuality – Chcete kúpiť kaštieľ?

Starí páni sa vracajú. Z kaštieľa vo Veľkých Uhieriach vyhnaní na konci 2. svetovej vojny nemeckú rodinu Thonetovcov, ktorá tu založila ešte v devätnástom storočí fabriku na točený nábytok. Konfiškát získala lesnícka škola a boli tu obuvnícke sklady. Mala ho i prezidentská kancelária, patril aj obci.

Po roku 1989 sa jeden z jej potomkov (pozn.: dipl. ing. Flavio Thonet , Salzburg , Rakúsko) neúspešne pokúsil o reštitúciu, ktorú mu neprišli, pretože rodinu vyhnaní ako kolaborantskú v rámci Benešových dekrétov. Posledný Thonet však nestratil záujem o rodinné sídlo a odkúpil ho za 8 miliónov s tým, že ho zrekonštruuje na stravovacie a ubytovacie zariadenie a zriadi tu múzeum výrobkov rodiny Thonetovcov. (pozn.: Rekonštrukciu platí z vlastného, z príspevku Slov. Plyn. Priemyslu a menšiu sumu má aj od štátu.) <http://www.castrum.sk/pa-ge.php?id=155> Castrum.sk – Archeológia .

Podľa http://www.rozhlas.cz/svet/portal/_zprava/433317 Zámecký pán Thonet – Svět (Český rozhlas)

Mária Thonetová

Zámecký pán se snaží zachovať čo najviac originálu už jenom kvůli svým předkům. Jeho strýce odtud odvezli rovnou do uranových dolů v Jáchymově, kde strávil patnáct let, otcí se podařilo včas zmizet .

Tolko hlavné historické udalosti. Stránky Michael Thonet, či Kaštieľ na Slovensku, alebo Thonetove podniky na Morave poskytnú na internete ďalšie informácie .

Thonetova rodina žila v obci Udiča v čase, keď sa stavala Priehrada Mládeže – Nosice .

V drevených stavbárskych prízemných objektoch blízko odbočky do Marikovej z hlavnej cesty Považská Bystrica – Púchov. Pani Thonetová bola zamestnaná na stavbe priehrady v administratíve. Dcéra Mária Thonetová (1940) navštevovala základnú školu v Udiči. Odkiaľ po r. 1955 dochádzala do Pov. Bystrice, kde študovala na Jedenásťročnej strednej škole (budova dnešnej Základnej umeleckej školy). Syn Peter vyštudoval školu elektrotechnického zamerania – silnoprúd . Bol zamestnaný v Stredoslovenských energetických závodoch. Stavba vysokonapäťových vedení. Dost' namáhavá práca

v teréne, ale aj nebezpečná, vo veľkých výškach. Veľmi sympatický, dobrosrdečný chlapec, priateľili sme sa spolu.

S dcérou Máriou sme boli spolužiaci. Maturovali sme v r. 1958. Dobrosrdečné, veselé, pre chlapčenskú časť triedy aj atraktívne dievča. Doma mala prezývku Dida. Niektoré prázdniny trávila u známych rodiny – Dr. Schnitzlera v Oslanoch.

Otec bol uväznený. My spolužiaci sme boli vtedy presvedčení, že tam aj zomrell! Pani Thonetová bola štíhla, kultivovaná, vzdelaná šedivá pani. V spoločnej domácnosti s nimi býval aj starší bielovlasý pán Schulz. Mal byť zahradník alebo hospodár na Thonetovských majetkoch. Nahrádzal im otca. Bol zamestnaný v podniku ČSAD Pov. Bystrica (Podhradie). Vo funkcii podobnej ako dispečer, pri výjazde vozidiel. V podniku aj konečne okolo r. 1956 získal byt. Rodina sa presťahovala z nevyhovujúcich podmienok v Udiči do solidného bytu v Pov. Bystrici.

Po maturite Mária pracovala v Nemocnici s poliklinikou Pov. Bystrica v administratíve. Tam pracoval aj jej budúci manžel Dr. Wiesner. Dr. Wiesner bol primár chirurgického oddelenia. Brat Peter sa v Pov. Bystrici oženil.

V pohnutom roku 1968 (už tu boli ruské vojská) využila rodina Wiesnerova možnosť a emigrovala do Švajčiarska, len s najnutnejšími vecami v osobnom aute. Odišla aj pani Thonetová, Peter s manželkou aj pán Schulz. Dr. Wiesner v ospravedlňujúcom liste zamestnávateľovi uvádzal ako jeden z dôvodov výhražný list na svoj pražský a židovský pôvod. Spolu pracovníkom sa to nezdalo pravdepodobné! Vo Švajčiarsku si otvoril lekársku prax. Mali syna.

Vo Švajčiarsku sa Peter s manželkou rozíšiel. S Máriou sme mali spojenie prostredníctvom našej spolužiačky Vierky Šimkovej.

Máriu postihol kruto osud. Ťažký úraz krčnej chrbtice ju pripútal na invalidný vozík. Nešťastie spôsobili sklopné garážové vráta, ktoré ju zasiahli zozadu do krku. Zomrela asi pred rokom 2008. Mama ju doopatrovala. Smrťou aj Vierky Šimkovej v r. 2008 sme stratili kontakt na rodinu Thonetovcov.

Autor príspevku Zdeno Metzker se spolužačkou Máriou Thonetovou

Dům čp. 18, původní dřevěná stavba
archiv Marie Traburové

Staré domy

Richard Sobotka

Domy jsou jako lidé, rodí se, žijí a umírají.

V závěru roku 2008 a na počátku roku 2009 zmizely z mapy Rožnova pod Radhoštěm dva více než sto let staré domy.

Poslední selská usedlost Václava Jakšíka v centru Rožnova

Ještě kolem roku 1820 byly hospodářské usedlosti buď přímo na rožnovském rynku, nebo v jeho blízkosti. Tou poslední byla až do závěrečných dnů roku 2008 usedlost Jakšíkova. Po celá staletí měla své místo snad pouhých sto metrů od náměstí. Obytné i hospodářské budovy se nacházely nedaleko kostela a v těsné blízkosti fary. Hospodářský výjezd ze dvora bezprostředně navazoval na jednu z nejrušnějších rožnovských ulic Nádražní. Hospodářství tvořilo dokonale uzavřený celek obytným stavením a hospodářskými budovami, chlévy a stodolami. Usedlost navenek působila dojmem téměř nepatrné rozlohy, teprve během demolice se ukázala její rozlehlost, včetně poměrně prostranného dvora.

Jakšíkova usedlost č. p. 18 měla své místo v nejstarší rožnovské ulici, pojmenované po nedalekém pivovaru jako Pivovarská. V minulosti tudy chodili místní usedlíci s kbelíky do pivovaru na mláto pro drůbež.

Původně dřevěný domek byl roku 1970 vyzděný. Staré časy pak až do celkové demolice připomínala už jen stodola, která po staletí zůstala v nezměněné podobě.

Nejstarší zmínka o Jakšíkově usedlosti č. p. 18 sahá podle pečlivě vedeného rodokmenu do roku 1560, prvá jména usedlých jsou v něm uváděna od roku 1614.

Z posledních generací hospodařil na usedlosti staříček Benjamin, zemřel roku 1913. V tomtéž roce se narodil manželům Michalovi (1870 - 1954) a Barbofe (1882 - 1958) poslední hospodář - syn Václav.

„Z devíti dětí jsem byl šestý. Pět sourozenců umřelo přede mnou. Já jsem dostal těžké zapálení, dva doktoři ke mně chodili, mamince řekli, že jestli přežiju, tak ze mne beztak nic nebude - a jsem tady dodnes,“ zavzpomínal ještě za svého života tehdy devadesátiletý pan Václav Jakšík.

„Jako nejstarší syn jsem musel převzít hospodářství, nebylo jiného východiska. Všecko bylo v hrozném úpadku. Otec, vyučený pekař, byl marod, takový chroustek, máloco udělal. Hospodářství vedla matka, ona byla taková selka. V letech 1927 - 1928 jsem navštěvoval zemědělskou školu v Rožnově, ještě za ředitele Emanuela Vencla.

Vzpomínám si, že byla tehdy tuhá zima, až minus 35 stupňů mrazu, díval jsem se oknem třídy, jak na nádraží vyhřívají lokomotivy.“

V těch časech protékala kolem usedlosti Jakšíkových pověstná Rožnovská struha. Učiněná idylka, i ryby v ní byly, u každé chalupy schůdky. Struha napájela sodovkárnu, Sušák, mlýn, pilu, papírnu. Zároveň sloužila jako stoka, pralo se v ní, šel do ní domovní odpad, i voda z přepraných plenek se do ní vylévala, takže se doporučovalo nabírat vodu na vaření brzy ráno, kdy ještě byla čistá. Anežka Háldová, bydlela v Dámě (dnes Charita), kterou si zimu na zledovatělých schůdkách do struhy uklouzla - našli ji utopenou až na stavidlech v Papírnách.

Václav Jakšík a Anna Bolková (nar. 1918) z Házovic se poznali v rožnovském kostele, kde Václav dělal kostelníka, a také během cvičení v Orlu. Svatbu měli roku 1940; v roce 2000 oslavili manželé Jakšíkovi diamantovou svatbu.

„On byl fešák, vysoký, štíhlý, byla to láska na první pohled,“ zavzpomínala ještě za svého života paní Anna Jakšíková. „Chodili jsme spolu dlouho, celé dva roky, pak jeho maminka řekla: buď - anebo... Takže byla svatba. A pořad jsme spolu. Ani raz jsme od sebe za celou dobu neutekli, a přišly chvílky všelijaké. Vdávala jsem se v kostýmu, klobouček v podobě lodičky na hlavě.“

Svatby se účastnila celá přízeň z obou stran, na čtyřicet lidí. Od strýčka faráře Františka Bolka,

Dům čp. 18 po rekonstrukci Foto R. Sobotka

Dům čp. 18, Jakšíkova selská usedlost uprostřed městské zástavby na přelomu 2. a 3. tisíciletí

Foto R. Sobotka

Manželé Anna a Václav Jakšíkovi s dcerou Márií, r. 2001 Foto R. Sobotka

který je oddával, dostali novomanželé jako sva-
tební dar porcelánovou malovanou jídelní sou-
pravu, používali ji až do své smrti. Velký Myslbekův kříž jim daroval strýček doktor Jan Bolek.
Nevěsta dostala svatebním darem celou výbavu.

„Těšila jsem se, že je u Jakšíků miří polností,
než jsme měli doma na hospodářství,“ dodala
paní Jakšíková. „Jenomže netrvalo dlouho, man-
žel koupil od Fassmannů koně a přibral flák pole.
Navíc si pořídil včely. Takže o neděli jsem musela
na návštěvu k rodičům do Házovic s dětmi sama.“

Pěkné černé anglické koně s bílými podkolen-
kami zapřáhal Fassmann do kočáru a používal
jen na projíždky. U Jakšíků byli zapřaháni do po-
hřebního kočáru, ale také do zemědělských stro-
jů, Václav Jakšík fajnové koně na práci v země-
dělství prostě převychoval.

Přišly i horší roky. Náboru do JZD pan Jakšík
odolal, za což nesly následky i děti. Živil se země-
dělskou prací až do sedmdesátí let. V roce 1983
dostal po značných administrativních potížích prv-
ní důchod ve výši 215 korun.

Zůstaly i pěkné vzpomínky. Třeba na cestu
prezidenta Masaryka a ministra Šrámka přes
Rožnov na Radhošť, nebo vzpomínka na Valaš-
ský rok 1925, na sváteční dny ve valašském kro-
ji. Také na starý dřevěný Rožnov, ale i na ten
současný, moderní, protože každá doba chce své.

Kuchyni u Jakšíků vyhřívala starodávná kachlo-
vá kamna z roku 1943, v nádržce s výpustkou
pořád zůstávala teplá voda, vespod bylo peklo na
pečení chleba. U dveří do světnice klícka se dvěma
kanáry, když zazpívali, hned bylo veseleji.

Pan Václav Jakšík zemřel 9. 12. 2004 ve věku
91 let, paní Anna Jakšíková 5. 9. 2007 ve věku
89 let.

I do poklidu nejstarší části Rožnova během
posledních let, ještě za života manželů Jakšíko-
vých, razantně zasáhla nová doba. Pouhý metr
a půl od vnější zdi starobylé usedlosti byla vybu-
dována nová komunikace jihozápadního obchva-
tu centrální části města. Už tehdy bylo zřejmé, že

jednou bude muset Jakšíkův statek ustoupit mo-
dernizaci Rožnova. O demolici rozhodla Rada
města na svém mimořádném zasedání 8. prosin-
ce 2008. Zanedlouho, téměř během jednoho týd-
ne, krátce před Vánocemi 2008, byla demolice
celého objektu provedena. Nezasvěcený pak ani
nepoznal, že v těch místech v Pivovarské ulici po
448 let nějaká hospodářská usedlost vůbec exis-
tovala.

Na uvolněných pozemcích vzniknou nemovi-
tosti, které budou sloužit jako prodejny a také
k bydlení.

Pavelkův dům č. p. 72 Na Drahách

Jen zdánlivě je někdejší „dřevěné městečko“
Rožnov minulostí. Stačí vejít do bočních uliček,
staré dřevěny tam pořád jsou. Některé z původ-
ních dřevěných domků už jsou zanedbané, jiné
zčásti přestavěné a modernizované.

K domům pamětníkům patřila donedávna dře-
věnka, kam pošták od počátku minulého století
donášel zásilky na adresu Pavelkovi, Drahý 72.
Do stropního trámu světnice byl vyrytý letopočet
1748. Počátkem roku 2009 byl tento nejkrásnější
dřevěný domek v Rožnově demolován.

Dřevěnka pamatovala dobu, kdy byl Rožnov
majetkem Františka Josefa z Žerotínů. Město teh-
dy mělo kolem 270 domů a něco přes 2000 oby-
vatel, purkmistrem byl Martin Kvinta, rychtářem
Jiří Kubáník. Před dokončením byla v té době stav-
ba nynějšího farního kostela.

O dřevěnce č. p. 72 se ve své knize „Vězením
a vyhnanstvím“ zmiňuje spisovatel Čeněk Kra-
molíš: *Velká jizba, úzká jizbice, siň s kuchyní, přis-
tavený výminek odkud byl malým okénkem vý-
hled na pahorek Lán. Před budovou kamenná
náspa. Nad dveřmi deště a na ní napsáno číslo
72. Dolní konec sousedil s potokem...*

Ve světnici se dochovalo okno, ve kterém byly
skleněné tabulky utěsněny olovem. Podlaha
z původních desek, po vypadlém suku jamka,
počátkem minulého století si tam děti hrály kuličky.

V paměti domu je zapsána původní majitelka
Rozína Frňková. Bydlel tam její bratr, všem
v Rožnově známý holič pan Navrátil, také kroni-
kář Tvarůžek. Ve výminku pak také svobodná
slečna Julie.

V dřevěnici Na Drahách se narodila paní Ma-
rie Jašková - Pavelková. „V roce 1910 vzala
Rozína Frňková do podnájmu moji stařenku se
třemi dětmi,“ zavzpomínala. „Můj táta Jindřich
Pavelka, švec z Horních Pasek, který se oženil
s mou maminkou, chalupu v roce 1946 od maji-
telky odkoupil. Zřejmě v dřevěném domku vždycky
bydleli jen samí dobří lidé, nikdy v něm nestrašilo.
Jen myši a kočky běhaly po rozměrné půdě, a
někdy také můj starší bratr, aby mne polekal.
Dobře se nám v dřevěnce bydlelo. V roce 1947
provedl otec menší úpravy, komoru přestavěl na
kuchyni a zavedl vodovod. Změnu zaznamenalo
okolí. Tok Uhliského potoka, který původně pro-
tákal obloukem před chalupou, ta byla přístupná
jen po můstcích, byl v roce 1972 napřímen přes
přílehlou zahradu a někdejší koryto nahradila
pěkná asfaltová cesta.“

Dům č. 72 byl patrně nejstarším v Rožnově
pod Radhoštěm, který se dochoval v téměř pů-
vodním stavu a patřil k nejkrásnějším. I když na
počátku 20. století lidé prorokovali, že víc jak sto
let stará dřevěná a chatrná chalupa dlouho ne-
vydrží, nakonec vydržela celých 261 let až do
února roku 2009.

Foto autor článku

Uložení svátkových vajec v obilí

Petr Dostálék

Mezi málo známé lidové způsoby konzervace
vajec, které byly praktikovány i na Valašsku, patří
jejich uchování v obilí. V prostředí obilných zrn se
konzervovala tzv. „svátková vejce“. Šlo o vajíčka
snesená mezi 15. srpnem a 8. zářím, která se,
uložená v zrní, dala beze ztráty kvality uchovat až
do Vánoc, kdy spotřeba vajec byla větší a naopak
snáška slepic malá. V období konce srpna a počát-
ku září mají vejce pravděpodobně výbornou kva-
litu, která je sama o sobě dobrým předpokladem
jejich dlouhodobého skladování. Přirozené pro-
středí obilných zrn je pak konzervačním médiem¹⁾.

Pro výklad označení „svátková“ je možno uva-
žovat zejména o dvou výkladech. Mohlo jít o vajíč-
ka potřebná nebo využívaná pro kuchyni v době
svátků Vánoc (pečení různých druhů pečiva) nebo,
a to spíše, šlo o vejce ze snášky z doby od 15.
srpna do 8. září, to je mezi svátkem Nanebevzetí
Panny Marie a svátkem Narození Panny Marie.

V praxi se toto konzervování dalo asi následov-
ně: pěkná a čistá, nepoškozená vejce z uvedeného
období se naskládala do vhodné nádoby a
zasypala obilím. Bylo asi jedno, zda šlo o žito, ječ-
men, oves či pšenici. Nádoba byla umístěna v chlad-
ném prostředí (komora). V ní vejce byla až do času
spotřeby, kdy se vyjmula a použila.

Uložení vajec v obilí lze chápat jako doplněk
známější konzervace vajíček v roztoku vodního
skla (příp. vápna). Je to způsob jednoduchý,
s minimálními nároky (nevyžaduje ani ony „che-
mikálie“ potřebné jinak) a za zmínku stojí i jeho
sezónnost, tedy pevné zakotvení v běhu roku.
Dnes, kdy lze koupit v obchodech kdykoliv jakéko-
liv množství vajec, již ho asi nebude potřeba oživo-
vat, přesto je však zajímavým dokladem lidové zku-
šenosti a využívání přirozených postupů.

LITERATURA

Dostálková, J.: osobní sdělení
Adam, A.: Liturgický rok. Vyšehrad, Praha 1998

POZNÁMKA

1) Do zrní se kromě toho ukládaly i některé druhy ovoce
za stejným účelem.

Dům čp. 72 si po staletí uchoval stejnou podobu.
Foto R. Sobotka

Dům čp. 72 před dokončením demolice, srdcem
každého domu byla kuchyně. Foto R. Sobotka

Etnografické inspirace, ať již teritoriálního nebo exotického ražení, se jakoby v sinusových periodách odnepaměti prolínají veškerými formami uměleckého ztvárnění. Jejich působení rozeznáváme na tváři výtvarné, literární či hudební produkce dneška, stejně jako i v charakterově poněkud odlišné podobě třeba před sto lety. Jejich motivace a funkce však mohou nabývat rozdílných jakostí z hlediska kulturní, společenské nebo politické polarizace veřejnosti. Lze v nich objevovat různorodost jak někdejších ohlasových tradic, tak třeba i přítomných trendů *world music* či *art naif*. Tyto odlišnosti se pak projevují také v rámci jediného úseku tohoto cyklického průběhu a paměti naší estetické historie. Většinou však nerozměňují krajové unikum jeho převtělením do obchodní značky či fetiše plozeného komerčními a podnikatelskými zájmy, jak jsme toho dnes často svědky.

Jestliže Slovák má ve svém místopisném hudebním fondu Pastorkyni (Janáček), či Maryšu (Burian), může se leckomu potměšile vtírat otázka, jakými stěžejními hudebními dramaty, které jsou takto oblastně zasazeny, se může „pochlubit“ například přilehlá část středovýchodního regionu Moravy. Je zřejmé, že existence takovéto jevištní práce vždy závisí mimo jiné i na existenci příhodné látky (v konkrétnějším případě libreta), která obvykle již sama o sobě předurčuje životaschopnost její budoucí adaptace. Je rovněž nepochybné, že ať už jde o Gabrielu Preissovou či bratry Mrštiky, nalézáme v jejich předlohách svébytná literární díla umělecky fungující i mimo rámec jejich hudebního zpracování. Vystává však i otázka, zda je přítomnost podobně soběstačného slovesného materiálu nezbytná pro vznik reprezentativního operního vytvoření.

Cinný aktér meziválečné avantgardy, skladatel Alois Hába, byl umělecky spjat nejen se svým rodištěm v jihovalašských Vizovicích, ale také s tvůrčím uplatněním tzv. čtvrttónové, pětinótonové či šestinótonové hudby a atematického hudebního slohu. Oba tyto klíčové znaky základním způsobem určovaly vznik opery o deseti obrazech *Matka*, která je vlastně jeho prvním opusem svého druhu a zároveň vůbec první opera psaná ve čtvrttónovém systému. Nelze s jistotou tvrdit, zda kuriózní skutečnost, že se premiéry dočkala 17. května 1931 pod vedením Hermanna Scherchena ne u nás, ale v Mnichově, její oblastní podmíněnost popírá nebo ještě více utvrzuje. Byla však podle skladatelovy osobní autentické výpovědi spíše dilem nahodilosti, a přestože ono první provedení zaznělo paradoxně v němčině, podílela se na jeho přípravě řada osobností z okruhu českých výkonných umělců. Není tak vyloučeno, že zdůrazněná etnicita námětu, která v domácím prostředí nepředstavuje tolik poutavé (a ne bezedné) téma, za hranicemi země svým nádechem cizokrajnosti sehrává, byť zcela nezáměrně, významnou roli v zápase o diváka lačnického po neobyčejném a aborigenním.

Zdá se však, že hlavní Hábovy záměry byly o poznání transparentnější a zcela bezprostřední ve snaze vytvořit realistické dílo typu Janáčkovy *Její pastorkyně* se silně sociálním nábojem Bergova *Wozzecka*, a to vše v intencích nově se rodícího stylu hudebního i divadelního. Při zvažování libreta Hába nakonec vyšel z vlastního textu, který obsahuje značné množství autobiografických prvků. Toto směle rozhodnutí ospravedlňuje i ryze individuální pojetí dějové výstavby dramatické látky, které by „cizí“ libretista mohl jen stěží respektovat. De facto v něm ličí svízelný život v rodině sedláka a lidového muzikanta Křena, který se nedlouho po ovdovění znovu ožení s mladší Marušou. Ta se bezvýhradně ujímá nejen role choti a hospodyně, ale i matky a ochránkyně rodinné jistoty. Můžeme se tedy do třetice ptát: je dějové situování do Hábova rodiště pro toto dílo ideově příznačné? Jak významnou úlohu v tomto dramatu sehrála jihovalašská provenience? Nevíme ani, zda skutečnost, že si dílo nezískalo pozici v okruhu ustáleného a pravidelně reprizovaného operního repertoáru, můžeme přisuzovat některé z uvedených okolností jeho vzniku.

Problematika místopisných znaků je v opeře vytyčena kromě hudebních stylizací folklorních prvků (zpěv plaček, písně, tance) také jihovalašským dialektem libreta, kostýmy a dekoracemi. Dnes je již zřejmé, že volbou těchto výrazových prostředků Hábovi dozajista nešlo o plánovitě vlastenecký ráz díla, ale především o dokreslení realistické fabule. Tuto skutečnost dokládá i jeho poznámka k partituře, na niž upozorňuje František Bartoš již v roce uveřejnění¹: „*Kostýmy a výprava nesmějí být napodobením umění lidového. Musí být samotným tvůrčím činem výtvarným, barevně svěžím, ale harmonicky ukázněným a slohově jednotným.*“ Snad i proto, aby byl tento požadavek bezezbytku naplněn, byl k realizaci mnichovského provedení přizván také český scénograf Národního divadla v Praze František Zelenka.

Nejvýraznějším nositelem regionálnosti díla je samotná nářečnost libreta. Hába vizovickou krajskou mluvu slyšel odmala v rodinném kruhu a také v lidových písních, které jako chlapec doprovázel s muzikou svého otce. Kromě existujících ustálených dialektizmů a jejich vazeb jsou v textu zpěvních partů prosazeny některé stylizované spisovné formy, ale i zjevné dialektové neologismy. Jejich autor, který se nevyhýbal ani s nimi spojenému naturalismu, však jednostranně národopisné zřetele sledoval patrně v minimální míře. I samotná realistická osnova díla ustupuje do pozadí před fonetickým obsahem východomoravského slovesného projevu a právě tato specifická zvukovost větných frází přirozeně podmiňující jejich nápevnou stránku legitimizuje i samotný čtvrttónový systém². Dvanáctistupňová chromatika již nastavuje příliš hrubý „rastr“ této zvláštní melodie hovorové řeči. Tu se, jak víme, ještě před Hábou snažil svou nápevkovou teorii dešifrovat Janáček, který se však do něj bez obtíží vtěsnil. Také z výkonů letitých lidových zpěváků Hábovi jako chlapci utkvěly v paměti drobné intervalové nuance menší než je přesně temperovaný půltón, což mu v podstatě dodalo podnět ke zkoumání těchto mikrointervalových struktur³.

Folklorní názvuky opery, jak je v obsáhlé hábovské monografii identifikuje Jiří Vysloužil, se

hudebně projevují hned v několika ztvárněních. Jako takový můžeme přijmout již truchlivý žalozpěv plaček, který se objeví v pohřební scéně prvního obrazu. V obraze třetím zaznamenáme energický pochodový rytmus Křenovy cesty za nevěstou a svatební scéna čtvrtého obrazu proběhne s podílem několika kvazi-tradičních zpěvů a tanců, jako je například variant jihovalašské *Kuláné*, který se ohlašuje svým typickým osminovým rytmem dvoučtvrtového taktu.⁴ Marušina lyrická veršovaná píseň v šestém obraze pak představuje parafrázi moravských ukolébavek. Znatelná strofičnost takovychto pseudolidových hudebních útvarů vytváří kontrastní prostředí atematickému formálnímu řešení skladby. Nutno dodat, že podobně jako Janáček ani Hába neuzivá citací lidových motivů, ale jen jejich vlastními připodobnění; může jít například o Křenovy popěvky ve třetím obraze připomínající příznačné valašské „halekání“. Lidovost hudebních čísel opery podtrhuje i volený tónový materiál, který se kromě chromatiky a samozřejmě bichromatiky (čtvrttónů) nevyhýbá ani modalitě jednoznačně asociující východomoravské rustikální ovzduší.

Hudebně folkloristická gestikulace se tu taktéž stala spoluvůrcem syžetové výstavby Hábova jakéhosi dokumentárního realizmu, jehož žádný prvek nepoukazuje na motivaci národně buditelských snah. Možnou regionální svázanost díla do určité míry vyvrací již samotný fakt prvního mnichovského uvedení. Hába se nestal ryším epigonem venkovských realistických dramát, neboť svým pojetím aktualizoval mravně sociální témata valašské vesnice třicátých let minulého století. Divák si snadno dovede představit, že tento příběh, který jeho autor exponuje v deseti obrazech, se mohl udát i v docela jiném prostředí. Ostatně i Vysloužil na základě mnohých hovorů s A. Hábou uvádí, že „*Hába nepřestal zdůrazňovat, že Matka má rysy příběhu, jaký na Valašsku s příslušnými obměnami prožívala každá žena z chudé chalupy a jaké zná na jiný způsob i sociálně níže postavená žena moderního města.*“⁵

Hába v *Matce* otevírá sociální myšlenky, které rozvádí ve svých zbývajících dvou operách *Nová země* a *Příjď Království Tvé*. Anticipuje však ještě ožehavější problematiku, a sice otázku práv a postavení ženy v kulturní společnosti. Dějové těžiště zde zosobňuje žena se všemožným příkořím a strastným údělem svého pokolení, která je zároveň nositelkou lidských, citových a rozumových hodnot. Náhledem touto optikou se eventuální lokální obrys Hábova prvního operního díla zmatňuje a nadobro vytrácí.

POZNÁMKA

¹ Srov. Bartoš, F.: Čtvrttónová opera Aloise Háby. In: *Tempo*, X, 1930/31.

² Srov. Hába, A.: Skladebné hodnoty lidové písně. In: Seidel J.: *Národ v písni*. Praha, 1940.

³ Srov. Hába, A.: Můj lidský a umělecký vývoj. In: Alois Hába (1893-1973) *Sborník k životu a dílu skladatele*. Vizovice: Lípá, 1993.

⁴ Srov. Vysloužil, J.: *Alois Hába: život a dílo*. Praha: Panton, 1974.

⁵ Vysloužil J.: Hábova *Matka* jako sociální umění. In: Alois Hába (1893-1973) *Sborník k životu a dílu skladatele*. Vizovice: Lípá, 1993.

Instalace děl Viery Sobkové, která získala čestnou cenu. V pozadí malby Pavliny Konvičné

Bienále Valmez 2008, Cena Rudolfa Schlattauera

Jedinečné výtvarné klání uspořádalo
v loňském roce Město Valašské Meziříčí

Jitka Skočková

Meziříčané chtějí sbírat kvalitní umění od místních umělců a zdobit jím prostory městských budov. Proto se radní, na podnět svého výboru kultury, rozhodli uvolnit 100 tisíc korun na nákup uměleckých děl. Aby byl výběr děl co nejobjektivnější, zvolilo město formu uměleckého klání s udělením ceny, pojmenované po zakladateli místní Moravské gobelínové manufaktury Rudolfu Schlattauerovi. Celou koncepci akce a její organizaci dostala na starost Agentura Vía, konkrétně Galerie Sýpka, a někteří členové kulturní komise, která je podkomisí městského výboru kultury.

K účasti byli vyzváni všichni výtvarní umělci bez rozdílu zaměření a věku, kteří jsou blízce spjatí s městem Valašské Meziříčí. Umělci se museli ve městě narodit nebo dlouhodobě žít a pracovat či studovat na některé zdejší škole. Celkově se přihlásilo 33 výtvarníků. Sedmičlenná odborná komise, která byla složena z kurátorů a historiků umění z největších moravských galerií (Ostravy, Olomouce, Brna a Zlína) a také místních zástupců, z nich poté vybrala deset nejlepších. Široká veřejnost pak měla od 11. do 19. září možnost prohlédnout si ukázkou z tvorby těchto vybraných tvůrců na výstavě v galerii Moravské gobelínové manufaktury.

V pátek 12. září večer proběhlo promítání děl všech 33 přihlášených autorů na nádvoří gobelínové manufaktury. Projektce byla doplněna komentáři jednotlivých autorů ke svým dílům. V závěru večera byli slavnostně vyhlášeni čtyři kandidáti na Cenu Rudolfa Schlattauera. Těmi se stali Josef Divín, Pavlína Kon-

vičná, Marcela Podzemná a Viera Sobková, jejichž tvorba byla poté představena na rozsáhlejší výstavě od 7. listopadu do 7. prosince v prostorách Galerie Sýpka ve Valašském Meziříčí.

Na slavnostním večeru 21. listopadu v Galerii Sýpka byl vyhlášen vítěz Ceny Rudolfa Schlattauera, který získal finanční odměnu výměnou za jedno ze svých děl. Byla udělena i čestná cena, také ohodnocena finanční odměnou, a cena veřejnosti, o které rozhodovali návštěvníci výstavy. Ceny předával starosta města Jiří Částečka.

Držitelkou Ceny Rudolfa Schlattauera se stala Marcela Podzemná se svým projektem Agitka. Projekt se skládá z pohlednic a zábavných i satirických drobných dílek, které si návštěvníci mohou odnést domů, a také ze série maleb stříkaných přes šablony sprejem na plátno. A právě tři z těchto maleb (Luxus, Pastýřka a Klimatické změny) byly komisí vybrány, aby obohatily městské sbírky. Čestnou cenu získala sochařka a konceptuální výtvarnice Viera Sobková za soubor Fragment cinterína, tvořený odlitky uhynulých zvířat. I výběr z jejího projektu poputuje na radnici. Stejná autorka se stala též držitelkou Ceny veřejnosti. Obě oceněné výtvarnice dostaly za svá díla finanční odměnu (40 a 20 tisíc korun) a možnost uspořádat v Sýpce výstavu v roce 2010. Symbolickou peněžní částku (5 tisíc korun) získali i další dva výtvarníci - Josef Divín a Pavlína Konvičná. Oceněná díla byla umístěna v prostorách radnice na náměstí ve Valašském Meziříčí.

Další ročník Bienále Valmez a vyhlášení Ceny Rudolfa Schlattauera se bude konat v roce 2010. Takže valašskomeziříčtí umělci, tvořte! Podrobnější informace naleznete na stránkách www.cenars.cz.

Práce sklářského výtvarníka Josefa Divína

Několik prací z projektu Agitka Marcely Podzemné, vítězky Ceny RS 2008

Otevření naučné stezky na Pustevnách

Foto M. Konupka

Něco málo z historie ochrany přírody a krajiny

Lukáš Spitzer
ve spolupráci s ČSOP Salamandr

Ochrana přírody má v našich zemích již velmi dlouhou tradici, prvopočátky spadají až do 19. století. V průběhu let se samozřejmě forma a energie věnovaná na témata ochrany přírody velmi měnila. Již v roce 1861 vznikl první okrašlovací spolek na našem území, jakýsi prvopočátek dobrovolné ochrany přírody a krajiny. Ochráňáři z 19. století však nebyli toho zrna, na které jsme zvyklí dnes. Nevěnovali se příliš ochraně přírody v našem pojetí problému. Okrašlovací spolky si vzaly za úkol zvýšit užitnou estetiku prostředí, ve kterém se tehdejší člověk pohyboval nejčastěji. Jejich členové pečovali proto o městskou zeleň či údržbu parků, instalovali lavičky a budovali odpočinkové zóny v rámci městské a vesnické zástavby. V té době bylo také započato s budováním značených turistických stezek, jejichž síť byla posléze v dalších desetiletích zdokonalována a propojována. Nejviditelněji se však odkaz jejich činnosti zachoval do dnešních dnů v podobě nespočetných rozhleden. Bohužel jsou nyní mnohé z nich ve velmi neutěšeném stavu či již vůbec neexistují. Okrašlovací spolky byly povětšinou tvořeny místními lidmi ze střední třídy, kteří na svou činnost získávali prostředky z veřejných sbírek cílených na tu či onu akci (například výstavba turistických objektů na Pustevnách), členství ve spolku byla pokládána za čest a v jisté míře i morální povinnost. Je samozřejmé, že v dobách válečných či ekonomických recesí byla činnost spolků utlumena, pak se však znovu a znovu ujímaly své tolik potřebné činnosti. Jejich činnost byla sice v roce 1951 ukončena, nicméně postupný vývoj vedl v roce 1969 k ustavení TISu – Svazu pro ochranu přírody a krajiny. Avšak i ten byl, obdobně jako předchůdci, v době normalizace zrušen.

Souběžně jej v roce 1979 nahradil za podpory komunistického režimu centrálně organizovaný Český svaz ochránců přírody (dále jen ČSOP). Organizovaná ochrana přírody v 80. letech 20. století reagovala hlavně na celkový úpadek společnosti. Obyvatelé měst a průmyslových aglomerací začali velmi negativně reagovat na vysoké znečištění ovzduší, vod a celkově životního prostředí. V té době vznikla velká část současných CHKO, ale bylo vyhlášeno i velké množství maloplošných chráněných území. Pracovníci ochrany přírody byli v té době integrováni jako odbor do sekce Památkové péče. Jejich činnost v ochraně přírody proto nebyla vůbec jednoduchá (neměli ani vlastní Ministerstvo životního prostředí, jehož existence se v současné době bere jako samozřejmost). V průběhu 80. let se etablovalo množství hnutí, jejichž členové dobrovolně a povětšinou zadarmo pečovali o větší ohrožených přírodně bohatých míst. Nejznámějším hnutím je Hnutí Brontosaurus, které pečovalo o množství nelesních rezervací, například i v Bílých Karpatech.

Po roce 1989 došlo v návaznosti na politické změny i ke změnám v oblasti ochrany přírody, které by se daly stručně charakterizovat jako celkový až živelný **rozvoj aktivit v oblasti ochrany životního prostředí a pozvolný přesun od dobrovolnické práce k (polo)profesionalizaci**. Nový zákon o sdružování občanů umožnil vznik organizací bez přímého povolení státního orgánu. Vznikají tak organizace, které dopsud působily jako hnutí nebo skupiny (např. Hnutí Brontosaurus), nebo organizace v rámci transformace ČSOP (např. vyčlenění Děti Země a dále změna celkové struktury ČSOP, kdy jednotlivé základní organizace získaly svou vlastní právní subjektivitu – Vlašim, Veronika, aj.) či organizace zcela nové (Calla, Sagittaria, ...).

Prakticky od roku 1990 začalo financování ochrany přírody ze zahraničních, především amerických nadací (The Foundation for a Civil Society, German Marshall Fund, aj.). Obdobně od roku 1993 probíhalo financování z prostředků Evropské unie – programu Phare. Z původně

rozvojové pomoci, jejímž cílem bylo vyrovnání rozdílů mezi západní Evropou a východním blokem, se po reformě v roce 1997 stala předstupní pomoc, tedy příprava kandidátských zemí na členství v EU.

Financování z domácích zdrojů mělo poněkud komplikovanější cestu. V návaznosti na vznik samostatného Ministerstva životního prostředí a přijetí nového zákona o ochraně přírody a krajiny, bylo v roce 1992 přijato usnesení vlády „Zásady pro poskytování dotací ze státního rozpočtu ČR občanským sdružením“. V roce 1994 tak byly čerpány první prostředky na projekty v ochraně přírody. Rok 1997 znamenal změnu v zákoně o nadacích. Vznikají významné nadace, které shromažďují a přerozdělují prostředky od velkých firemních dárců. Mnohé z nich působí dodnes (Partnerství, VIA, NROS).

Vznik a vývoj ČSOP Salamandr

Organizace vznikla v roce 2000 jako jedna ze základních organizací Českého svazu ochránců přírody. U jejího zrodu stáli především Roman Barták (geograf), Martin Kočí (botanik) a Pavel Popelář (lesák). Původně prázdninová brigádnická činnost byla doplněna od roku 2001 pracovním poměrem předsedy (R. Barták) a nástupem prvního civilkáře (Vojtěch Bajer). V roce 2003 zde již celoročně pracovali 4 civilkáři, které v období prázdnin doplňovalo množství brigádníků. Počátky organizace nebyly nijak jednoduché. Takřka vše bylo budováno „na zelené louce“. Chybělo vybavení, chybělo zázemí i jakýmkoli reálným způsobem zajištěná hmotná budoucnost. Velice úsměvně dnes působí historky o tom, jak se v Brně půjčoval na víkend křovinořez, a ten se pak, častokrát s unikajícím benzínem, převážel vlakem.

Rok 2004 byl rokem plným změn. Odešel předseda a fundraiser v jedné osobě (útlum projektové činnosti), se vstupem do EU se změnil zákon o DPH (organizace s obratem nad 1 mil.Kč se stávají plátcí DPH - zdražení výstupů) a aby toho nebylo málo, tak došlo ke zrušení civilní služby (konec nízkých mzdových nákladů). Na druhou stranu nastoupil nový vedoucí managementových prací (Martin Konupka), čímž došlo ke zefektivnění činnosti a navázání nových kontaktů do komerční sféry. V následném roce 2005 hledala organizace svůj směr, což nakonec mělo představovat i nové logo.

Změna přišla v roce 2006, kdy se podařilo získat velký projekt zprostředkovaný nadací NROS „Ochrana přírody a krajiny v Beskydech – věc veřejná“. Za ním následoval doposud největší úspěch organizace, kdy jako partner Moravskoslezského kraje realizuje čtyřletý projekt na likvidaci křídlatky v povodí Morávky, což je teprve 2. projekt LIFE v ČR. Množství realizovaných projektů se promítlo i do pracovního týmu. V současné době má projektový tým 8 pracovníků, stejný počet má i managementový tým, u něj se ale jedná hlavně o sezónní pracovníky.

Údržba zarůstajících luk

Foto M. Konupka

Zalesňování původními druhy stromů

Foto M. Konupka

Jak to vidí Vojtěch Bajer

Postup z místa civilkáře na pozici předsedy organizace zní jako velká kariéra, skoro jako „americký sen“. Pokud se ale předsedou stane, protože o to jinak nikdo moc nestojí a bylo by výhodnější zůstat jen civilkářem, už to vypadá jinak.

Budování neziskové organizace je v mnoha ohledech podobné jako budování firmy, pokud začínáte s téměř nulovým kapitálem. Díky lidem, kteří postupně přišli a vydrželi, to Salamandr přežil. Mnoho hodin práce navíc, nízká mzda, na kterou se čeká půl roku, naopak půjčky z vlastních úspor, aby bylo možné zaplatit ostatní. Nechci nikoho dojmout: nezůstáváte kvůli ideálům, ale proto, že pracujete v oblasti, která vás zajímá, a občas děláte i to, co vás skutečně baví. A taky, že věříte, že se to už obrátí.

Je dobré, že se to obrátilo.

Popis činnosti a realizované projekty

Hlavním posláním organizace je ochrana a péče o přírodní a kulturní dědictví Beskyd. Postupem času se v naší organizaci vyprofilovalo několik hlavních oblastí činnosti.

Péče o krajinu zahrnuje péči o cenné lokality na území CHKO Beskydy a v jejím okolí. Zahrnuje zejména péči o lesní ekosystémy, jako je mechanická a chemická ochrana dřevin, výsadba sazenic či sběr semen a plodů lesních dřevin. Velkou část terénních prací zahrnuje také péče o nelesní ekosystémy, zejména šetrné kosení luk s výskytem vzácných druhů rostlin a živočichů, výřezy náletových dřevin a likvidace nepůvodních invazních druhů rostlin. Zejména v jarních měsících se provádí záchranné transfery obojživelníků a přemísťují se ohrožená mraveniště. Na frekventovaných místech v Beskydech je instalováno zábradlí, panely, jsou značeny rezervace. Každým rokem jsou také vypracovávány odborné studie, jako jsou plány péče o chráněná území, jsou prováděna botanická a zoologická mapování.

Ekologická výchova a osvěta je zaměřena na informování a zapojování veřejnosti do problematiky ochrany přírody. Výborným pomocníkem v této činnosti je provozování webových stránek www.valasskakrajina.cz – informačního portálu o přírodě Beskyd. Ve spolupráci s CHKO Beskydy je vydáván čtyřikrát ročně Zpravodaj CHKO Beskydy a řada dalších informačních materiálů o ochraně přírody. Jsou pořádány semináře a setkání pro odbornou i laickou veřejnost.

Návštěvníkům i obyvatelům regionu je přibližováno přírodní a kulturní dědictví prostřednictvím **interpretace místního dědictví**. Konkrétními kroky k tomuto cíli jsou tvorba a výstavba naučných stezek (Mionší, Lysá hora, Radegast, Čertův mlýn, ...), informační panely o přírodních zajímavostech nebo výstavy o přírodních, kulturních a historických pozoruhodnostech.

V rámci **udržitelného rozvoje venkova** jsou podporovány tradiční regionální aktivity a produkty. Je pečováno o záchranný sad krajových odrůd a podporováno hospodaření v krajině, zejména zemědělců a chovatelů ovce. ČSOP Salamandr má také pozemkový spolek Sihla.

Počet realizovaných projektů postupně narůstal, jsou to například: „Výstava Velké Karlovice – lidé a krajina“ (2002), „Javornický hřeben – naše společné přírodní a kulturní dědictví“ (2003), „Ochrana přírody a krajiny v Beskydech – věc veřejná“ (2006-2007), „Rozvoj sítě environmentálních vzdělávacích a informačních center Moravskoslezského kraje“ (2006-2008), nebo „Karpatské louky“ (2006-2008).

V současné době organizace realizuje projekt „Záchrana lužních stanovišť v povodí Morávky“ zaměřený na likvidaci křídlatky (2007-2010, program LIFE Nature) a projekt „Louky a křoviny Horního Vsacka“ (2008-2010, OPŽP) zaměřený na management lokalit s výskytem vzácných druhů rostlin a živočichů. Je řešena také první fáze projektu „Černý motokros – opomíjený problém naší krajiny“ (Nadace Partnerství).

Zdroje financování péče o krajinu

Zdroje financování péče o krajinu

Na rozdíl od jiných neziskových organizací (obecně prospěšných společností, příspěvkových organizací, aj.) si musí občanské sdružení zajišťovat finanční zdroje na každý rok samo. Toto je svým způsobem velmi motivačním prvkem, ačkoli stále nad organizací visí Damoklův meč v podobě nedostatku financí. Organizace musí stále předkládat nové a nové projekty, které musí být dostatečně kvalitní. Jejich schválení totiž není automatické, probíhají oponentury, posouzení celkových dopadů a nakonec i kontrola vynaložených finančních prostředků.

Nejběžnějším způsobem získávání prostředků jsou nenávratné finanční pomoci, tzv. **dotace**. Jejich typickým rysem je, že se poskytují pouze do určité výše nákladů, obvykle 70-90%,

zbylou část je potom nutno dofinancovat jiným způsobem. Největším současným zdrojem jsou prostředky z Evropské unie, ať už mezinárodní LIFE+ nebo národní Operační program životního prostředí (OPŽP). Z těchto zdrojů jsou realizovány velké projekty (řádově miliony), což je také spojeno s velkou administrativní zátěží. Menší projekty jsou pak realizovány z národních prostředků, a to programů Ministerstva životního prostředí a krajských úřadů.

Dofinancování dotací lze řešit příjmem z **poskytování služeb**. Jedná se o praktickou péči v ochraně přírody, která je prováděna na základě objednávek, nejčastěji ze strany Agentury ochrany přírody a krajiny (AOPK) v rámci Programu péče o krajinu (PPK) a krajských úřadů. Se vzrůstající společenskou odpovědností firem vzrůstá význam dalšího zdroje prostředků na činnost, jsou to **nadační příspěvky a dary**. Významné firmy tak prostřednictvím nadací (ČEZ, OKD, Hyundai) nebo přímo (ČSOB, RWE – SMP) podporují vybrané aktivity v oblasti životního prostředí. Je na zvážení každé organizace, nepovažuje-li uvedené zdroje za kontroverzní. Z toho důvodu např. organizace Greenpeace přijímá pouze dary fyzických osob.

Jak to vidí Martin Krupa

Když jsem počátkem roku 2003 nastoupil na civilní službu, tak to pro studovaného ekonomu mělo být 18 měsíční zpestření života, jakýsi mezistupeň pro následnou nudnou kariéru bankovního úředníka. Když jsem ale zjistil, v jakém stavu jsou finance Salamandru a vůbec jak to mají neziskové organizace složitě, stala se z toho osobní výzva...

Kolikrát se divím, že neziskovky ještě existují. Neustále psaní projektů, čekání na výsledky a následná radost či zklamání. Zdroje k rozdělení jsou omezené a konkurence obrovská, vždyť úspěšnost schválení projektů se pohybuje mezi 1:4 až 1:8.

Budoucnost rozhodně není růžová. Každý jistě slyšel o možnosti čerpání financí z evropských fondů, málokdo však slyšel o velké administrativní náročnosti, velkých časových

prodlevách a nutnosti předfinancování. Obdobně nový zákon o nemocenském pojištění, kdy prvních 14 dní nemocenské počítá a hraď zaměstnavatel, bude pro neziskovky představovat další administrativní a finanční zátěž.

Současná situace v ochraně přírody a výhledy do budoucna

Problémy v ochraně přírody jsou definovány v národních dokumentech, jako jsou Státní program ochrany přírody a krajiny ČR, Strategie ochrany biologické rozmanitosti České republiky nebo Strategie udržitelného rozvoje v ČR. Problémy v regionu jsou podobné, specifika lze nalézt v Plánu péče CHKO Beskydy nebo v dokumentu Problémy ochrany přírody a krajiny v Beskydech. Ne všechny problémy orgány ochrany přírody řeší, resp. jsou schopny řešit (např. M. Konvička: *Motýli v ČR vymírají, česká ochrana přírody selhává*, Ekolist, 5.11.2007). Příčinou je nedostatečná kapacita a motivace, statické pojetí ochrany, nebo prostě jenom to, že se jedná o státní úředníky (což je častý problém při jednání s vlastníky). Zde je potom prostor pro neziskové organizace...

Ze současných problémů vnímá naše organizace zejména **zástavbu krajiny**, ať už se jedná o obytnou nebo průmyslovou výstavbu. Díky silnému tlaku obcí, investorů a politiků dochází k jejímu rozšiřování, ukázkovým příkladem je obec Čeladná nebo nošovický závod Hyundai. Tato situace neuchází ani pozornosti novinářů, názvy jejich článků jsou naprosto výstižné: *Divoká parcelace Beskyd* (Týden, 8.9.2008), *Kraj vyměnil značku: místo hor automobilka* (Hospodářské noviny, 22.9.2008).

Následující titulky dávají tušit další problém - *V lesích přibývá terénních strojů* (Mladá fronta Dnes, 19.6.2008), *Borůvkáři i letos dál drancují lesy* (Valašský deník, 5.8.2008). Jedná se o **rekreačně turistické využívání krajiny**, jako jsou lyžařské areály (zejména sjezdovky), golfová hřiště, motokros v přírodě. Tyto aktivity jsou spojeny s růstem příjmů domácností a častokrát politicky podporované („cestovní ruch vše zachrání“).

Dalším problémem je **zarůstání krajiny**. Jde o důsledek změny způsobu života, kdy staří lidé již nemohou a mladí se nechťejí o louky starat, ty jsou tak ponechány bez péče nebo přímo zalesněny. Nezájmu v péči o lokality napomáhá i složitý systém dotací. Jak opět neuniklo médiím v článku *Soumrak farmářů* (Respekt, 25.-31.8.2008), je vše zasazeno do problému přechodu od drobných k velkým hospodářům, resp. jde o závěrečnou fázi přechodu započatou již v 50. letech 20. stol.

A jak dále?

Během na dlouhou trať, neboť řešení je zejména na národní úrovni, je zavedení modelů úspěšných v zahraničí (Velká Británie, Nizozemí, Maďarsko). Za všechny lze zmínit zaručené minimální financování (např. formou daňové assignace), čímž by částečně odpadlo neustálé shánění prostředků. Dále rozšíření soukromých rezervací, resp. výkupů pozemků za účelem vlastní péče, díky čemuž by došlo částečně k eliminaci nedostatku kapacity orgánů ochrany přírody. A v neposlední řadě k zajištění schopných lidí na praktický management, neboť vzrůstající nepoměr mezd v odvětví lesnictví a zemědělství oproti průmyslovým oborům (pouze 70% jejich mzdy) a sezónní charakter zaměstnání dlouhodobě snižují atraktivnost této práce.

Jak to vidí Petra Vlčková

V ČSOP Salamandr pracuji zhruba 2 roky. Možnost pracovat u této neziskovky se mi naskytla těsně po dokončení přírodovědné zeměřské VŠ, takže jsem mohla brzy srovnávat „teorii s praxí“. Poznala jsem například, že prosazování ochrany přírody není jednoduché. Správa CHKO Beskydy je často vnímána jako „nepřítel rozvoje regionu“, ubývá místních lidí, kteří mají k beskydské krajině osobní vztah, a přibývá těch, kteří ji berou jen jako kulisu nebo atrakci, neziskovky jako my jsou často vnímány jako „aktivisté, co se přivazují ke stromům“. Myslím si však, že i přes různá úskalí má tato práce smysl a je třeba ji dále rozvíjet a přizpůsobovat změnám v CHKO Beskydy.

Likvidace porostů
invazní křídelky
Foto M. Konupka

ČSOP Salamandr
Tylovice 1805,
756 61 Rožnov pod Radhoštěm
tel.: 571 656 456, 777 949 268
e-mail: salamandr@salamandr.info
www.salamandr.info
www.valasskakrajina.cz

Bud' pozdraveno jaro!

„Sněžné husy se vrací na sever nejdřív; jaro je poštouchne jako první.“

Slova svého partnera sotva slyším. Běžící řeka šplouchá o jeho rybářské nepromokavé kalhoty. Už se nedívá na oblohu, vede teď pozorně svým muškařským prutem nymfu tůňkou za balvanem. Já se snažím, abych v proudu špatně nešlápl a nevykoupal se v ledové vodě. Přibral jsem si na pomoc klacek, ať mně řeka nepodrazí nohy.

„Bernešky a jeřábi se stěhují hned po nich. Jaro je táhne jako magnet.“

Nemluví moc. Pokouším se neztratit ani jedno jeho slovíčko, když tu a tam něco řekne. Už jsme spolu na rybách po několikáté, vím už, že mě pozve zase. Není to problém, má moje telefonní číslo. Jeho předkové by to neměli tak jednoduché, museli by si dávat kouřová znamení. Joe je indián. Cherokee.

Když se mně při našem prvním setkání představoval svým pravým indiánským jménem, věděl jsem, že si tu lavinu neznámých zvuků nezapamatuji. Nikdo si to komplikované jméno nemůže zapamatovat, proto se pro nás, přivandrovalce, přejmenoval.

„I used to brew moonshine in them hills, yonder,“ byla jednou z nejdelších vět, kterou jsem z jeho úst slyšel. Ukazuje mi rukou, kde mezi starými vejmutovkami prostupují na obzoru hřbety kopců.

„Pálival sem gořalku hen v tých kopcích,“ přeložil jsem si. Hergot, neslyšel jsem předtím špatně?

Cherokee nebo Valach? Jeho oči se smějí, vrásky kolem nich se ještě více prohlubují.

„Šerif byl příliš líný, aby tam otravoval.“

Pod břehem, na kterém teď stojíme, skáče přes kameny řeka a ztrácí se až dole za skupinou mladých borovic. Joe na mě mrkne a posunkem mi ukáže pěknou tůňku. Sám jde pár

kroků proti vodě. Dívám se, jak jeho muškařský prut poslal šňůru až k podemletému břehu na opačné straně řeky.

Někdo, kdo umí zpomalit a najde čas se rozhlídnout, nepotřebuje na měření času kalendář. Pláňata na staré hrušce pod lesem mu řeknou, že je léto. Rozkvetlé ocúny dole u rybníka mu napoví, že meluzína už za horama ladí. Naftalínem vonící beranice je jeho dobrým partnerem pro zimní slotu.

Takový člověk však má zpravidla nejraději dobu, kdy chlupaté koniklece pod skalami vyhláskají první včelu. Jaro. . . Ta jako trochu mátožná včelka připomínající chlapa, šněrujícího cestu směrem od hospody, dá zapomenout na štrapáce několika měsíců předtím. Jamím slunkem přiovilá včela nám dává signál, že je čas znovu vystartovat.

Těch startů už přišlo a odešlo nepočítaně. Slzy na tváři mého tatínka se přičinily o to, že jedno jaro bude v mé paměti navždycky. Nikdy předtím jsem neviděl tatínka plakat. Tehdy tekly slzy také po tváři maminky, to mi však jako malému klukovi nebylo až tak moc divné. Ale aby brečel táta? Ten mi vždycky říkával, když jsem fňukal nad odřeným kolenem, či bouli utrženou v klukovských válkách, že chlapi nikdy nebrečí! Teď však plakal on. Mezi štkáním se ale taky smál a držel maminku kolem ramen. Divali se kuchyňským oknem, jak strání za naším domem postupuje směrem k naší zahradě rojnice vojáků, flinty v rukou. Jeden z nich prolezl mou oblíbenou dírou v plotě do naší zahrádky, stále se ostražitě rozhlížel. Když naše babička vyběhla a mířila k němu s mísou pocukrovaných koláčů, několikrát na ni mávl rukou, ať jde zpátky. Věděl už svoje a nechtěl, aby kvůli koláči nastavil terč nějakému číhajícímu německému zabíjákovi.

Na tři roky potom se k nám jaro nastěhovalo natrvalo. Lidé se smáli a smáli, ten voják, který odmítl babiččiny koláče se vrátil k ženě a dětem; moje maminka a tatík pracovali od rána do tmy. Vraceli se však večer domů rozesmátí a já jsem sem tam dostal něco dobrého na zub. Rodiče mi tehdy připadali jako šťastná, rozpustilá děcka. Nevěděl jsem tehdy ještě, že svoboda chutná líp než sebesladší čokoláda. Bylo jaro, i když venku hvízdala meluzína a na kotárech ležel sníh.

Pak jaro zakázali. Jednoho smutného únorového dne spadla na úsměvy, dobrou náladu a radost ze života ošklivá klec. Dusila všechno v ní jako pokrývka sněhu, který nikdy neroztaje. Kopretiny a chrpy na polích smutně hleděly k zemi a z trylků skřívana nikomu do skoku nebylo. Dařilo se jen svaččům. Svačec totiž rád leze po plotech. Plot z ostnatého drátu má ze všech nejraději. . .

Mnohý ztratil naději, že se jaro ještě někdy vrátí. Vypravil se na vandr svoje jaro hledat sám. Někdo našel, jiný ne.

Někdy projde ta očekáváním nabitá doba jarního probouzení kolem nás, aniž by ji paměť

uložila do svého archivu. Někdy se však do paměti zapíše natrvalo. Signálem nemusí být jen sluníčkem opilá včela - jaro má mnohou podobu.

Jednou jsem seděl doma před televizí. Von Karajan dirigoval orchestr, velký sbor zpíval. Zpěváci, muži, ženy a děti zpívali Ódu na radost. Beethovenova "Devátá" se rozlévala po mém pokoji, po krajině, muziku muselo být slyšet v celém světě. Hudba a zpěv se lily z televizoru, obrazovka ukazovala šťastné obličejy lidí oslavujících znovunarozenou svobodu. Rozesmátí lidé tloukli kladívky do Berlínské zdi. Byla už děravá, proudy lidí procházely tam i zpátky, jak kdo chtěl. Von Karajan mával taktovkou, sbor zpíval, hudba všechno objímala. Na obrazovce se objevil svatý Václav na svém bronzovém koni, podstavec pod sochou byl celý polepený transparenty a plakáty. Červeno - modro - bílý prapor v každé druhé ruce. Pak ukázali Varšavu, Budapešť, zdálo se, že se směje celý svět. Slzy, které mně máčely fousy, už jsem se ani nesnažil zastavit. Taky jsem se však při tom brečení smál, jako kdysi tatínek, když nám dírou v plotě přinesl svobodu ten statečný voják.

Joe potrhнул prutem, který se okamžitě prohnul pod náparem překvapené ryby. Pstruh na konci udice předvádí salta jako akrobat v cirkuse; je více ve vzduchu než ve vodě. Šmatlám se po kluzkých kamenech dna proti proudu, abych si ho prohlédl. Leží teď, už zbavený háčku, v mělčině. Vystřelil pak jako šípka, když se Joe shýbl a dotknul se jeho hřbetu. Oba jsme se tomu zasmáli.

„Look! Look up! The cranes!“ křičí na mě Joe a abych ho ve šplouchání řeky nepřeslechl, ukazuje prstem k obloze.

„Podívej se, podívej se! Jeřábi!“ Zobany velkých ptáků neomylně míří směrem k místu, kde přivedou na svět svou novou generaci. Joe sundá z hlavy svou basebalovou čapku a s pohledem upřeným za vzdalujícími se ptáky říká několik slov indiánským jazykem svých předků. Rozumím mu tentokrát bez problémů:

„Bud' jaro pozdraveno!“, řekl.

Peter Motyka

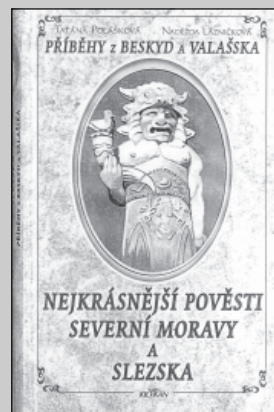
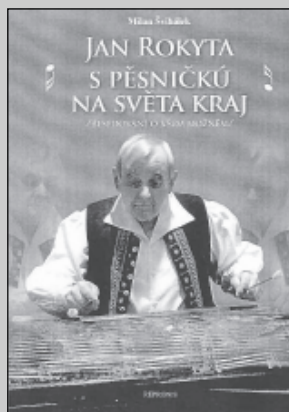

Vsetínské jaro 1945

Fotoarchiv MRV ve Vsetíně

O Valašsku na Valašsku

VÝBĚR Z NOVÝCH
REGIONÁLNÍCH
PUBLIKACÍ

Před Vánoci roku 2008 se na knižních pultech objevila lákavá knížka. Lákavá a přitažlivá především pro Valachy. Její autor **Milan Švihálek** ji nazval **Jan Rokyta – s písničkú na světa kraj** a připojil podtitul **Besedování o všem možném**. Obálku zdobí reprodukce fotografie koncentrovaného Jana Rokyty za cimbalu, dnes patrně nejuznávanějšího znalce moravského folkloru a jednoho z předních našich cimbalistů, ovládajícího ovšem, a to nikoliv jenom tak, několik dalších nástrojů potřebných převážně v lidových moravských muzikách.

Jana Rokyta zná každý, kdo se třeba jenom málo dotkl moravské lidové písničky. Rodák z Jasenné je obdivován a ctěn pro široký rozhled po dějinách lidového umění, pro úctyhodnou teoretickou i praktickou muzikantskou výbavu, pro úžasnou zaujetí, se kterým dokáže folklor a lidovou písničku popularizovat. Třeba v rozhlase, v živých vystoupeních s ostravskou muzikou Technik, kterou už v roce 1958 spoluzakládal, či jako host se všemi slavnými a populárními soubory z Moravy, mezi nimi často se vsetínskými Jasénkou a Vsacanem, rožnovskými Radhoštěm a Javořinou. Stačila a dodnes stačí jeho přítomnost na vystoupení kteréhokoliv z nich a muzikanti hrají trochu jinak, přesněji, lépe, živěji.

V dubnu loňského roku oslavil Jan Rokyta sedmdesátiny. Snad i proto vyšla Švihálkova knížka. Za základ si její autor vzal desetidílný rozhlasový pořad „Osudy“, který natáčela pro Český rozhlas 3 – stanici Vltava v roce 2006 s Janem Rokyťou redaktorka Eva Ocisková, a je tedy velkým rozhovorem. A moravský muzikant a rozhlasový redaktor Jan Rokyta v něm vypráví prostě, srozumitelně, poutavě o všem, co ho v životě potkalo, odpovídá pohotově a vtipně na otázky z dávno zasutého času dětství, na svízele, těžkosti a radosti veřejně známé osobnosti, nebrání se otevřeným odpovědím na dotazy ze soukromí vlastní rozvětvené muzikantské rodiny. Bohatá příloha fotografických dokumentů je záznamem o čase intenzivně prožívaném a poctivě žitém. Knihu vydalo ostravské nakladatelství Repronis.

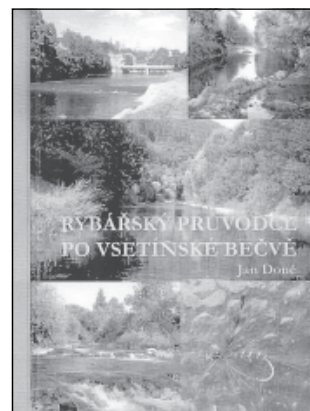
Velkokarlovicko, kraj sběratelky lidových bájí a pověstí, dnes už známé autorky několika knih, **Heleny Mičkalové**, jako by neměl konce. Někdejší paní učitelka, dnes nepostradatelná organizátorka kulturního dění ve Velkých Karlovicích, v něm nachází nové a nové podněty, obrazy a události, které stojí za zmínku a jsou s to stále překvapovat a udivovat, a to zdaleka ne jen jeho návštěvníky. V roce 2004 vydala společně

s **Vojtěchem Bajerem Cesty za minulostí a krásou**, koncem loňského roku pod tímtež názvem její II. díl, který má podtitul **Soláň a všechno hezké na něm a kolem něho**. Tady už je podepsána jako jediná autorka. Vázanou, graficky pěkně řešenou knížku vydala také tentokrát Obec Velké Karlovice. Opět jde o originální, trojazyčnou (vedle češtiny mají texty verze anglickou a německou) podobu důmyslně prokomponovaného „průvodce krajem“, v němž se propojuje slovo s obrazem, jednoduché informace s lyrickými pasážemi, částmi biografii osob, vzácnými faksimile kreseb a textů, mezi jiným třeba části Janáčkovy partitury- kantáty Na Soláni Čarták, zápisy ze slavné kroniky z Čartáku; nechybí ani medailony uměleckých osobností, které toto místo nad Velkými Karlovicemi milovaly a spojily s ním část svého života anebo mu věnovaly část své tvorby. Odlehčeným, elegantním prezentováním přírodního a lidského světa, celků i detailů, Helena Mičkalová svůj kraj oživuje, činí ho přívětivým a přitažlivým.

Se jménem Heleny Mičkalové je zčásti spojena i komerčně úspěšná kniha, která se pohybuje na knižním trhu už více než rok. Má název **Příběhy z Beskyd a Valašska**, podtitul **Nejkrásnější pověsti severní Moravy a Slezska**, k autorství se hlásí **Tatjana Polášková a Naděžda Lázníčková** a vydalo ji v dotisku nakladatelství Alpress z Frýdku-Místku v roce 2008. Z více než osmdesáti uváděných pověstí se 12 vztahuje k Velkým Karlovicím a k pověstem, které jsou roztroušeny ve třech knížkách pověstí o Karlovjanech, které paní Mičkalová vydala. Takzvané autorky Nejkrásnějších pověstí sice uvádějí v oddíle Literatura tyto knížky Heleny Mičkalové, s jejich obsahem však nakládají zcela nepochopitelně. (I když - co je vlastně pochopitelné v tazích nepřehlédných kohout současných tzv. nakladatelských domů a mnoha jejich autorů?) Paní Polášková s paní Lázníčkovou prostě jen interpretují interpretované (rozuměj to, co zaznamenala Helena Mičkalová z vyprávění rodilých Karlovjanů) ve spisovném jazyce, sem tam doplní pár řádků, aby text nabyl snad vyžadované literárnosti, jinak se však vezou v kolejkách, které položili jiní. Lacině autorství. Nejen že transformaci textů paní Mičkalové z dialektu do spisovné podoby jazyka pověstí ztrácejí na osobitosti, na oně zvláštní syrovosti spojené s osudy a mýty minulých generací Valachů a autorky ji nedokázaly ve svém podání nijak stylově akceptovat. Jde také o necitlivý zásah do autorského výkonu jiného, a to bez jeho vědomí. Co s tím?

V nejlepším slova smyslu zaujaté autorství představuje **Jan Doné** ze Vsetína. Vlastním nákladem

se sponzorskou pomocí společnosti Mezservis vydal letos **Rybářského průvodce po Vse-**

tínské Bečvě. V knížce zúročil vlastní rybářské zkušenosti, prozradil zájem a cit pro řeku a krajinu obecně, smysl pro přírodu a pozorovací talent. Putujeme s ním a jeho fotografiemi proti proudu řeky, přes kameny, splávky i klidné proudné úseky vody až k jejímu prameni pod Trojačkou. Průvodní autorovy texty, tvořící proporně méně rozsáhlou část knihy, jsou střídavě, prosté, ale poučené, u rybářů často až nadsazeně ztajované informace jsou podávány nezištně. Zájem o Rybářského průvodce po Vsetínské Bečvě negativně ovlivní patrně jeho cena. Ale to je běžný osud speciálních malonákladových publikací.

Dalibor Malina

Obyčeje a lidové tradice na Valašsku v rámci církevního a hospodářského roku,
sestavit **Jan Krba**

Publikaci vydal v roce 2008 Český svaz ochránců přírody ve Valašském Meziříčí za podpory Zlínského kraje, obcí, místních podniků i jednotlivců, vytiskly MTZ Lipník a. s. Knižku o 83 stranách textu a 25 stranách fotografií bohatě ilustroval kolorovanými kresbami výtvarník a terénní zoolog Ludvík Kunc.

Publikace podává v časovém sledu od sv. Barbory začátkem prosince po sv. Kateřinu koncem listopadu soupis svátků světců a světic, uvádí jejich životopis, kanonizaci a následné zapojení do lidové tradice v rámci hospodářského roku i v životě jednotlivce. Do kalendáře jsou zařazeny i výroční slavnosti – masopust, dožínky. Text je psán většinou v obecné

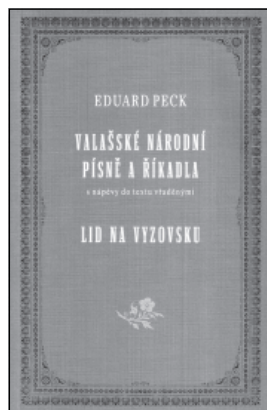

rovině, s jednotlivými odkazy na Valašsko, bez dialektu.

Na kalendář navazuje kapitola Pranostiky (v rámci celého roku), s oddíly Počasí, Dny nešťastné a zapovězené, Zákazy a příkazy. Použitá literatura čerpá většinou ze starších textů. Na konci knihy pod názvem Lidové zvyky v běhu času jsou na 25 stranách otištěny fotografie černobílé i barevné z oblasti výročního zvykosloví z Valašska, většinou jižního.

Pečlivě sestavená publikace poskytuje materiál k tématu Obyčeje a lidové tradice na Valašsku.

Ur

O Vizovicku v dobách minulých

Již několikrát připomínaný a chválený projekt Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně a Krajské knihovny Františka Bartoše - reedice prací Františka Bartoše má v závěru minulého roku mimořádné pokračování. Zatímco nové vydání monografií a sbírky Františka Bartoše vnímáme jako originální příspěvek k bádání a studiu lidové kultury a tvořivosti na Moravě, je písňová sbírka a monografie Eduarda Pecka „Lid na Vyzovsku“ dnes poměrně málo známou zprávou o lidové kultuře tohoto, současným národopisným výzkumem opomíjeného místa a regionu.

Editori - Karel Pavlišťík, Alena Prudká a Hana Rosíková spojili do jednoho svazku dvě Peckovy práce: písňovou sbírku „*Valašské národní písně a říkadla s nápěvy do textu vřaděnými*“, jejíž podtitul odkazuje k Erbenovi, Sušilovi a Bartošovi – „za doplněk sbírky Erbenovy, Sušilovy a Bartošovy vydal **Eduard Peck**, učitel ve Vizovicích v Brně 1884“. Sbírkou vyšla jako samostatný titul ještě za pobytu autora ve městě, zahrnuje zápisy z řady obcí v okolí Vizovic. Její uspořádání, zápisy textů a nápěvů, uvedení lokalit zápisu mělo oporu ve zmiňovaných vzorových titulech. V jejím obsahu čtenáře a uživatele zaujme poslední oddíl věnovaný světu dětí, které stály v té

době většinou mimo zájem badatelů. I Bartošovy „Naše děti“ vyšly o mnoho let později.

Monografii „*Lid na Vyzovsku*“ uveřejnila postupně redakce Časopisu Vlasteneckého muzejního spolku olomouckého v letech 1895 – 1898, až sedm roků po autorově odchodu z Vizovic. Snad právě zveřejnění v časopise na pokračování hned ve čtyřech ročnících v závěru 19. století je důvodem určité nedostupnosti. Pro mnohé tak může být reedice objevem, její kvalitní obsah pak důvodem ke studiu a bližšímu seznámení.

Co stálo u vzniku celé monografie vysvětluje sám autor, který byl ve Vizovicích v letech 1876 – 1888 učitelem. Byla to doba, kdy zájem o lidovou kulturu byl vnímán jako určitá výjimka. Vždyť do doby nadšeného zájmu o tradiční hodnoty spojeného s přípravou Národopisné výstavy československé zbývalo ještě hodně času. Pro dvacetiletého pedagoga, původem z Hané, bylo rázovité městečko a jeho obyvatelé jistě velmi zajímavé, hodné zaznamenání. Při pořizování zápisů obsahu setkání s pamětníky si ale stýskal na málo rad, jak zachytit co nejlépe všechno to, co ho v jeho působišti zaujalo. O to více můžeme jeho způsob dokumentace obdivovat.

Jako učitel měl pravděpodobně v místní společnosti dvojí postavení – byl pedagogem, archívářem, historikem, který jistě požíval značné vážnosti. Zároveň udivovala jeho účast na besedách výměnkářů, dotazy žákům, aby všechno, co poznal, zachytil.

Můžeme jen uvažovat, zda zájem „pana učitele“ o staré časy besedníky těšil a vybízel je k dalším vzpomínkám na vlastní život i „staré časy“.

V úvodní části své monografie vzpomínal její autor také druhý pramen svých zápisů, a to děti ve škole. Sám popisuje svou ne právě ojedinělou zkušenost: „... mnohemu žáku, který při vyučování školním zcela nečinně seděl, na danou otázku nikdy odpovědi nedal, najednou se rozzářil jazyk, jakmile jsme začali mluvit o něčem ze života lidu. ... každého ptáčka uměl jmenovati, popisovati, zpěv jeho napodobovati, znal každou zelinu, věděl od čeho je... takoví žáci, když přišli v zimě do školy, mnoho mi toho napovídali“. Krom toho, že děti byly zasvěcenými informátory o životě dospělých, poskytovaly panu učiteli nepřehledné množství různých říkanek, rozpočítadel, hádanek, které zařadil jako samostatnou část své písňové sbírky, a poskytl tak badatelům zcela ojedinělý konvolut dětské slovesnosti.

Postupem let tak byl shromážděn materiál, který nepopisoval lítostivě sociální poměry a těžký život zdejších obyvatel, ale svým obsahem dokládá jejich tvořivost, jimi respektované životní hodnoty a zásady. Svůj zájem soustředil na zvykoslovný cyklus, ať rodinný nebo výroční, zábavy, obchůzky. Zasáhl tak svými záznamy do dokumentace i duchovní a sociální kultury, která nebyla v té době středem zájmu sběratelů, kteří se více, jak bylo obvyklé, věnovali zejména písňovému a slovesnému bohatství. Např. jeho popisy léčebných postupů, užití racionálních i iracionálních léčebných prostředků, zvyklostí a pověr spojených s celým lidským životem, výchovy dětí doložené řadou vyprávění ze života mají hodnotu pramene, neboť zaznamenávají svět, o němž jiných zpráv většinou nemáme.

Pečlivost a systematickosti, s jakou k zaznamenávání přistupoval, dokládá kromě celého textu monografie také příloha – dialektologický slovníček, kde vysvětlivky jednotlivých výrazů obsahují

další nové údaje z každodenního života. Hodnoty, které celá monografie zachycovala, a také místo, ke kterému se záznamy vztahovaly, vedly členy redakční rady olomouckého muzejního časopisu, která už měla s kvalitou jeho příspěvků dříve zveřejněných ty nejlepší zkušenosti,¹ k rozhodnutí publikovat po částech celý text.² I když v té době již ve Vizovicích nepůsobil, ale vyučoval v Domažlicích. Dnes můžeme pouze spekulovat o tom, zda časový odstup od doby dokumentace mu umožnil určitou redakci záznamů, která ještě posunula význam titulu k mimořádné kvalitě.

To, že editoři reedice národopisného díla Františka Bartoše nezůstali jen u jeho děl, ale zpřístupnili veřejnosti další, zcela ojedinělou monografii místa, které vnímáme jako regionálně významné centrum i dnes, je mimořádným počinem. Její obsah může být nejen pramenem pro oživení hudby, písní a slovesnosti, ale také inspirací pro ty, kteří by chtěli pokračovat v Eduardem Peckem započatém díle a sledovali vývoj lidové kultury a tradice, pokud to ještě pamětníci umožní i dnes. Protože po přečtení celého textu se stále vkrádá otázka, co se s takovým bohatstvím duchovní kultury stalo dále - uvadlo s postupující industrializací, invazí moderního způsobu života 20. století, nebo ještě někde v založené kronice, vzpomínkách či památkách bychom našli alespoň stopu toho, co Eduard Peck s takovou invencí zachytil a dal k dispozici.

Závěrečná ediční poznámka Karla Pavlišťíka připomíná originalitu a jedinečnost materiálu, který Eduard Peck shromáždil a publikoval. Stejně jako u předcházejících reedí je při této příležitosti radostné připomenout nadšení a péči, jakou věnovali jak odborní pracovníci Muzea, tak Bartošovy knihovny realizaci celého programu, a ocenit snahu nezůstat stát po naplnění hlavního úkolu. Svědčí o tom, že mají stále zájem zpřístupnit současné generaci badatelů i milovníků lidové kultury to, co právem náleží ke zlatému fondu, i když mnohdy skrytému, jako v případě Peckově, v číslech časopisu, jehož obsah si sice připomínáme, ale marně sháníme. Doufejme, že ocenění jejich dosavadní práce, kterého se jim nedávno dostalo od České národopisné společnosti, nepovede k sice oprávněné, ale ne právě vítané spokojenosti a dočkáme se dalších svazků a objevů.

Eduard Peck: Valašské národní písně a říkadla s nápěvy do textu vřaděnými. Za doplněk sbírky Erbenovy, Sušilovy a Bartošovy vydal Eduard Peck, učitel ve Vizovicích. V Brně 1884. 116 str.

Lid na Vyzovsku. Popisuje Eduard Peck. Otištěno postupně v Časopise Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci, roč. XII-XV, 1895 – 1898

Vydalo Město Vizovice u příležitosti oslav 750. výročí první písemné zmínky o Vizovicích ve spolupráci s Muzeem jihovýchodní Moravy ve Zlíně, příspěvkovou organizací, v roce 2008.

POZNÁMKY

¹ 1887 – pověsti o černokněžnicích, 1888 a 1894 – význam rostlin ve valašském lidovém podání, 1894 olejnická živnost v Bystřici p/Host.

² Peck, Eduard: Lid na Vyzovsku, Časopis Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci, roč. XII, 1895, str. 10 – 16, str. 56 – 63, 106 – 114, 136-145; roč. XIII, 1896, str. 26 – 34, 73-77, 105-113; XIV, 1897, str. 85-89, 149-156; XV, 1898, str. 48-61, 101-121

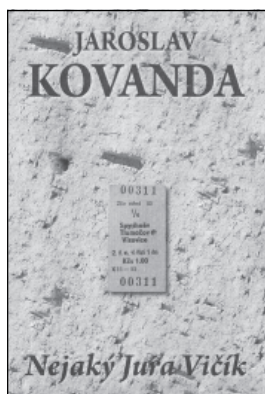
Jiřina Veselská

Na podzim r. 2008 vydala Muzejní společnost ve Valašských Kloboukách útlou knížku **Jaroslava Kovandy „Nejaký Jura Vičík, Příběhy ze Zlína a okolí“**. Devatenáct příběhů „nejakého Juru Vičíka od jeho podivuhodného narození, přes takřka pohádkové dětství a mládí, až po dospělost, která společně s nechutnými dějinami dělá z něj týpka, který se životem zápasí, jak umí.“

Tak, jako má vinorodá Morava Galuškovo „Slovácko sa súdí aj nesúdí“, drsná Ostrava svého Ostravaka ostravského, tak dostalo Valašsko v díle zlínského básníka J. Kovandy „nejakého Juru Vičíka“ - rázovitého chasníka a idol „všeckých ogarů od našeho“. Devatenáct „vyprávěnek o příhodách, co sa doopravdy staly“ sleduje životní příběhy hlavního hrdiny od narození do poloviny budovatelských padesátých let, kdy stopa po něm končí někde v hlubinách ostravských dolů. Současně jsou i ohlédnutím za autorovým dětstvím, stráveným v baťovském a po osvobození v gottwaldovském Zlíně, „když sa ešte ve Zlíně otáčala hvězda na mrakošu“. První kapitoly jsou inspirované spíše dětskou fantazií (jak lovili pařeze, o Vincenci Drakovi, o býku Strakošovi nebo o Prchloňovi). Jsou to jakási vybájená vyprávění Juru Vičíka, která v dalších kapitolách postupně přecházejí k příběhům, které by se skutečně mohly stát, a k roztočivým zážitkům. K třetí kapitole na doručí Kovandovy „spisovně valaštiny“ patří řada vtipných příměrů jako: „byl drobučký, jako jeho plat“, „znal jsem ho hrbatého, jak když kocúr sere do plev“ nebo „bylo to pro něho asi tak těžké, jak pro cigána kotrmelec“. Jak píše ve svém doslovu ke knize Petr Odehnal, Jaroslava Kovandu takto „valašsky“ mluvit samozřejmě neuslyšíte. Knížka Nejaký Jura Vičík nicméně je svébytným otiskem řeči, v níž je zachyceno, co a jak básník slyšel (třeba jen jednou v životě, ale třeba taky vůbec ne), slyšel a v jistých ohledech stále i slyší. A je oslavou oné bohaté a šťavnaté lexikální materie.

Jaroslav Kovanda (1941) je zlínský básník, publicista a výtvarník. V letech 1997 - 2006 vydával a vedl časopis pro současnou poezii „Pší víno“. V letech 1990 - 2007 vydal osm básnických sbírek, v r. 2004 knižní rozhovor s Radimem Kopáčem „Jako kojený anděl“ a v r. 2005 výbor z díla „Žádný žebř“.

Hana Jabůrková

VZPOMÍNÁME

Jan Karafiát

Miroslav Záruba podle zápisu Jana Řehánka

Z paměti našeho občana Jana Řehánka z Malé Bystřice, nar. 1854, bytem Malá Bystřice čp. 12, který v době působení faráře Jana Karafiáta dělal na Hrubé Lhotě hrobníka a různé posluhy, uvádím:

„A svítli a svítli, až se hvězdy počínaly ztrácat“, tak to napsal v známých Broučcích – světluškách nezapomenutelný Jan Karafiát, v jehož mysli se zrodil před sto lety jedinečný nápad básnického zlidštění těchto malých světlukujících tvorů pro dětské srdce.

Jeho Broučci se pak stali nevadnoucím květem naší dětské literatury. Dovedli vést dětskou duši k humanitnímu myšlení a vzbuzovat v ní lásku ke všem živým tvorům. Sám Karafiát potvrzuje, že název Broučci má vyvolávat představu dítěte v tom puvabném věku, kdy ono čtvermi leze po zemi a tolik toho nabrouká.“

Jan Karafiát maturoval v r. 1866 v Güterslohy ve Vestfálsku. Od r. 1866 studoval bohosloví v Berlíně, později na univerzitě v Bonnu a svá bohoslovecká studia ukončil ve Vídni.

Když se Hrubolhoťané dozvěděli, že dostanou nového faráře, zvědavě uvažovali cestou do Val. Meziříčí, kam mu šli naproti, aby ho uvítali a jeho svršky odnesli, jaký bude. Ačkoliv presbyteri byli pořádní chlapi, farář je ještě o hlavu převyšoval a tím si hned zpočátku zjednal respekt. Velice se podivili, že při vítání každého oslovil jeho jménem. Dlouho jim to vrtalo v hlavě, až se jeden osmělil a on řekl: „Jak jste se podepsali v dopisu, tak jsem si mysl, že mne budete také vítat.“

V té době byla na Valašsku hospodářská zaoštalost, alkoholismus, nedostatek hygieny, zdravotní péče, velká úmrtnost kojenců. To byly úkoly a překážky, s kterými se musel tento pokrokový kněz potýkat. Podporoval včelařství a sám ze svých skromných prostředků platil každému 2 zlaté, kdo zřídil nový úl. A to byly tehdy velké peníze. Lidé přicházeli o skromný majetek i zle zakořeněným sudičstvím. Soudili se pro každou hloupost. Nový farář šel na to svérázným způsobem. Kdo se chtěl soudit, musel nejdřív na faru pro písemné povolení. A to dostal jen v nutných případech. Soudil-li se někdo bez povolení a proti vůli faráře, nejenže u soudu špatně dopadl, ale byl církevne trestán odmítnutím večere Páně. Odmítnutím křtu jeho dětí apod. A to na tehdy zbožné Valachy platilo. Farář rozvaděné obyčejné srovnal sám a ti mu nakonec byli vděční, že ušetřili peníze.

Při svých denních procházkách navštěvoval chalupy svých věřících. Ale jak to tenkrát bývalo: Přišel do jednoho stavení, ve světnici temno, šero, špatný vzduch, v rohu uvázané telátko, vedle kůzlata a několik slepic. Farář dal pozdravení, ale nikdo mu neodpověděl. Teprve za chvíli se ozval z pece přidušený hlas. Podíval se blíže a vidí chlapa nohama vlezeného v peci, pod hlavu kabát a vyhříval u ohniště své staré kosti. Inu, bylo to v zimě. Kousek dále ve druhém stavení bylo totéž, jen s tím rozdílem, že staří manželé seděli na lavě a báňali oba z fajek. Pan farář se jich ptal, proč mají ta hovádky tady a dělají z jizby chlěv.

Jan Řehánek

Archiv autora článku

Ten děda na to: „Šak pan Ježíš se narodil ve chlěvě a je svatý“. Ale pan farář měl hned po ruce odpověď: „A to ho tam chcete nechat, v tom chlěvě, dodnes?“ A odešel.

Nekuřáky a nepijáky zval jedenkrát do roka na faru k pohoštění. Během jediného roku byl na Hrubé Lhotě v nesnadných podmínkách tíživé chudoby členů sboru zbudován dřevěný chrám sroubený ze silných smrkových klád. Ze dvou stran obklopený šindelem krytým podsínkem. Byl postaven v r. 1783.

V létě je chrám obklopený zelení věkovitých lip, jejichž mohutné koruny se rozprostírají z přilehlého hřbitova nad šindelovou střechu kostela. A těm, kteří se shromažďují ke slovu Božím v tomto chrámu, připomíná slovo Kristovo „Dům můj, dům modlitby“, černě vyznačené na bílém podkladu stropu této dřevěné katedrály, k čemu byla tato stavba před staletími posvěcením oddělena. Tak také svému dvacetiletému působení zde mezi těmi osmnácti kazateli od toleranční doby rozuměl i spisovatel Broučků, farář sboru Jan Karafiát.

Od roku 1876, kdy vyšlo první vydání Broučků, pořádal každoročně broučkový slet, jehož se účastnili mladí i staří. Svým farníkům radil: *Neku-pujte, co potřebujete, ale kupujte to, bez čeho se neobejdete.*

Na hotecké faře se mnohé již změnilo, jen na starém hřbitově tise šumí lípy, pod nimiž se autor Broučků procházel. Byl dobrotivý i vůči katolíkům. Nejednou rakvičku ozdobil svému dítěti jasně modrofialovými květy ze zahrádky Karafiátovy fary. A když jednou požádala babička, katolička, o vypátrání adresy jejího syna v americkém městě Baltimore, neváhal Jan Karafiát napsat do Annapolis guvernérů státu Maryland, a tak pomohl matce nalézt ztraceného syna.

Ve svých pamětech napsal:

Mně se na Valašsku líbilo, když jsem tam ponej-prve vkročil. Mně se na Valašsku líbilo, i když se mi tam mnohé věci nelíbily. Mně se na Valašsku líbilo, i když jsem po 20 letech rád odcházel. A když to píš, já se zalíbením na Valašsko vzpomínám. Dosud mně zní v duši zpěv valašských potůčků. Co já jsem se ho napslouchal. Pominul ti dnové, aby takových již více nebylo. Z milosti Boží může každý čekat časy mnohem krásnější a lepší.

Prorocký závěr o krásnějších a lepších časech se opravdu splnil. A kdyby farář Jan Karafiát dnes žil, nepoznal by valašský kraj ani jeho lid v jeho dnešním rozmachu.

Ale ani to jeho malé zrnko pokroku, které v dávné době v této kamenité půdě zaséval, nepřišlo nazmar. Žije v jeho díle, v Broučcích, které je vyznáním lásky k veškerému lidstvu tohoto světa.

Abyla zima. Ach to byla zima, zlá zima. Potoky zamrzly až na dno, ptáci padali z povětří – mrzlo, až to jiskřilo. Ach ti broučci pod jalovcem, jestli oni vydrží.

Jan Karafiát zemřel za kruté zimy 31. ledna 1929 a je pochován na vinohradském hřbitově, u jeho hrobu vykvetly tři chudobky. To broučci tise spí u našeho českého Andersena.

Vzpomínka na Emanuela Vencla

Daniel Drápala

Láska k rodnému kraji byla a je pro mnohé Valachy neviditelnou vnitřní silou, která je vede přes mnohé obtíže kupředu, aby přispěli dle svých sil a možností k povznesení a rozvoji tohoto koutu naší vlasti. Místo narození však nemusí být vždy tím určujícím – Emanuel Vencel, narozený v podhůří památné hory Říp, je toho zářným příkladem. Jak napsal Metoděj Jahn, „byl to šťastný osud, který jej zaval do bezkydských strání.“

Od podzimu 1897 až do posledních dnů byl život Emanuela Vencla natrvalo spjat s Rožnovem i celým Valašskem. V první polovině 20. století nalezneme v našem kraji jen málo obdobně činných lidí, jejichž aktivity by pronikly do tolika sfér společenského, hospodářského a kulturního života.

Valašská hospodářství se v době Venclova příchodu na Valašsko zmítala v bludném kruhu neefektivního hospodaření. Ne nadarmo se o Valašsku říkalo, že je to kraj, „kde je konec chleba a začátek kamení.“ Tradiční po generace děděné způsoby péče o půdu i dobytek byly jen pozvolna proměňovány nástupem moderních hospodářských inovací. Konzervativnost zdejších rolní-

ků a nedůvěra ke všemu novému však brzdily jakýkoli výraznější posun vpřed. Představitelé Hospodářského spolku okresu rožnovského i další prozíraví činovníci si proto uvědomovali, že chtějí-li přispět k opravdovému rozvoji zdejšího rolnického podnikání, musejí investovat do budoucnosti a věnovat patřičnou péči nastupující generaci mladých hospodářů. „... rolník dnešního dne má znáti více, než prostý orač a čeledín. Hospodářství naše, mnohými břemeny obtíženo, musí v naší pokročilé době zcela jinak, nežli dříve, nejen spravováno, ale i řízeno býti.“ Založením Zemské hospodářské školy (později přejmenované na Zemskou hospodářsko-lukařskou školu), která zahájila s 23 žáky svoji činnost 3. listopadu 1897, byl učiněn první krok k naplnění této vize.

Ředitelem nově vzniklé vzdělávací instituce se stal teprve třidvacetiletý Emanuel Vencel, jehož rodným krajem bylo staré sídelní území pod horou Říp. Narodil se 28. 4. 1874 v obci Velký Radošín v rodině drobného rolníka a krejčího. Vyšší hospodářskou školu absolvoval v Roudnici. Po maturitě v roce 1894 nastoupil nejprve do Paskova jako hospodářský úředník zdejšího velkostatků a již ve školním roce 1896–1897 vyučoval na odborné škole v Místku, kde obdržel také aprobaci učitele pro hospodářské školství. Odchod do Rožnova se posléze s odstupem let ukázal jako jedno z klíčových rozhodnutí Venclova života.

Již v první výroční zprávě školy za rok 1897–1898 Emanuel Vencel jasně definoval svou představu o poslání školy: „Hospodářská zimní škola v Rožnově p. R. má za účel syny rolníků, kteří odbyli národní školu, upevněním a rozšířením ve škole národní získaných vědomostí a udílením odborného vyučování – připravit k řádnému spravování selských hospodářství – a to nákladem co možná nejmenším a v době nejkratší.“ Sám se přitom ujal výuky široké škály předmětů: *Počty a měřičství – Pisemnosti hospodářské – Chemie – Nerostopis – Hospodářské rostlinoznalství – Pěstování rostlin a lukařství – Chov dobytka – Správověda – Hospodářská praxe – Rozmluvy.* V době letních prázdnin se navíc pravidelně vydával do vesnic v regionu s přednáškovou činností. Jen od ledna do června 1898 jich uskutečnil dvanáct.

Bytostný vztah k rolnickému stavu a půdě jej na novém působišti motivoval k celé řadě aktivit. A bylo to jistě i pochopení pro specifické problémy venkovských hospodářů, jímž si získával jejich důvěru a přízeň. Velmi dobře si uvědomoval, že pedagogická činnost musí mít i praktické dopady – stál tudíž mimo jiné u zrodu tzv. pastvinného hospodářství v Tylovicích, Pastvinářsko-luční a lesní jednoty i Zemské výzkumné stanice pícninářské a travinářské. Renomé rožnovské hospodářské školy oprávněně v první třetině 20. století přivádělo na Valašsko četné hosty a stážisty, kteří sem přijížděli seznámit se s výsledky zdejších činovníků.

Kvalifikovaný a lidský přístup i schopnost Emanuela Vencla vytvořit kolem sebe tvůrčí tým se staly ideální platformou pro naplňování mnoha smělých plánů. Ostatně četné úspěchy se dostavily i díky cílené spolupráci s absolventy, kteří se v jednotlivých vesnicích stávali emisary pokrokových myšlenek svých někdejších pedagogů. Ostatně jednou z podmínek přijetí do školy byl i příslib uchazeče, „že bude doma rodičům nápomocen při hospodářství, nebo že se ujme sám selské živnosti.“

Emanuel Vencel při návštěvě ministra M. Hodži ve Valašském muzeu v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm
Fotoarchiv rodiny Venclových

Důsledná podpora meliorací a spolupráce na distribuci kvalitních hnojiv mimo jiné přispívaly ke zkvalitnění horských pastvin a tím i pozvednutí upadajícího dobytčářství. Stejně tak pomoc při získávání osiva či strojního vybavení se stala cenným podnětem k modernizaci zdejšího rolnického podnikání. Snaha o co nejoptimálnější využití potenciálu zdejšího kraje vedla v roce 1927 k tomu, že se Vencel zasadil o podrobný průzkum půd v Rožnově a okolí. Náročnou akci se mu podařilo zajistit též po finanční stránce.

Nemalý podíl měl Emanuel Vencel také na lesní reformě uskutečněné v prvních letech svobodného Československa. Celkem 96 obcí si díky jeho nebyvalému nasazení mohlo rozdělit na osm tisíc hektarů lesních pozemků. Idea kvalitní a dostupné školské sítě jako jednoho ze základních předpokladů pro další rozvoj regionu vedla Vencla na počátku 20. století k aktivní podpoře při budování rožnovské měšťanské školy. Již jako poslanec a přední politický činitel regionu se v následujících letech zasadil o finanční příspěvky na budování škol v Zubří, Valašské Bystřici, Novém Hrozenkově, Hošťálkově, Velkých Karlovicích i na Horní Bečvě. Patřičnou péči ovšem i nadále věnoval instituci, jejímž vedením byl pověřen. Věděl, že adekvátním vzděláním by měli být nadáni nejen budoucí hospodáři, ale i ženy, které nemalou měrou vstupovaly do života rolnické usedlosti. Už v roce 1901 proto připravila škola první devítidenní hospodyňský kurz pro dívky. Jeho ohlas nakonec vedl v roce 1919 k založení Zemské hospodyňské školy.

Druhý pilíř budoucnosti a prosperity kraje spatřoval Emanuel Vencel zvláště v letech válečných, kdy vázlo zásobování a mnohé rodiny trádaly nedostatkem potravin. Nesčetněkrát využil svých kontaktů, aby se svými spolupracovníky zajistil mimořádné dodávky stovky kilogramů obilí a brambor. Účast v rekviziční komisi mu naopak umožňovala zmiřňovat vojenské rekvizice potravin a zvířat na jednotlivých hospodářstvích.

Emanuel Vencel měl blízko i k nově budovanému Valašskému muzeu v přírodě. V přípravě

organizačním výboru národopisných slavností Valašský rok 1925 stál v čele finanční komise, vedle toho byl místopředsedou výboru. Svých kontaktů využil ve prospěch muzea i v pozdějších letech. V roce 1928 se osobně zasadil o návštěvu muzea ministrem zemědělství Milanem Hodžou. Výsledek se záhy dostavil v podobě mimořádné subvence pro muzejní spolek potýkající se s trvalým nedostatkem finančních prostředků. Ve prospěch Valašského muzea se také vzdal původní myšlenky rolnického muzea v hospodářské škole. I za dalším finančním příspěvkem ministerstva zemědělství ve výši 100.000 na vybudování kopie velkokarlovického fojtství, kam měla být umístěna zemědělská expozice, musíme hledat Venclovu iniciativu.

Organizačtorské předpoklady, schopnost přesvědčit i svědomitost se odrážely v řadě dalších aktivit Emanuela Vencle – 35 let působil jako zastupitel města Rožnova pod Radhoštěm, činný byl ve školské radě, výboru Městské spořitelny. Do čela rožnovského Sokola byl zvolen v době, kdy spolku hrozila finanční krize a faktický zánik této tělocvičné organizace. Po letech intenzivní práce se stali rožnovští Sokoli předními členy Pálavského župy.

Vyvrcholením práce pro kraj a jeho prosperitu se stala druhá polovina 20. a 30. let, kdy Emanuel Vencel zastával poslanecký mandát v Národním shromáždění. Nabídky na kandidaturu mu byly několikrát nabízeny již za Rakouska-Uherska, vytrvale je ale odmítal. Naopak aktivně se zapojil do volební kampaně Tomáše Garigua Masaryka v roce 1907. Později, již během svého působení v parlamentu za agrární stranu, se stal účinným přímluvcem četných žadatelů z Valašska o finanční subvence v investiční oblasti. Za zásluhy o moravské zemědělství byl proto 12. 4. 1921 oceněn Moravským zemským zemědělským výborem titulem zemědělského rady. Ještě za života bylo Emanuelu Venclovi uděleno čestné občanství městy Rožnov pod Radhoštěm a Kopřivnice.

Úzká svázanost s myšlenkami nezávislosti českého národa byla také jednou z příčin Venclova skonu pouhých pět dní po tragické okupaci torza Československé republiky nacisty. 22. 3. 1939 se konal v Rožnově pod Radhoštěm za účasti významných hostů i stovek obyčejných lidí Venclovův pohřeb. Na poslední cestě jej – jak jinak – vyprovodil i známý symbol prvorepublikové agrární strany – *selská jízda*.

V roce 2002 byly připomenuty zásluhy Ema-

nuela Vencle odhalením pamětní desky na budově Střední zemědělské školy v Rožnově pod Radhoštěm. O pět let později byly u příležitosti 110. výročí založení Zemské hospodářské školy přeneseny ostatky Emanuela Vencle na Valašský Slavin Valašského muzea v přírodě. Autorem kamenného náhrobku s motivy orné půdy a rožnovských travin je akad. sochař Martin Gaja. Nedaleko od kopie karlovského fojtství si tak můžeme při procházce Dřevěným městečkem připomenout odkaz tohoto ve všech ohledech zajímavého muže slovy z jeho poslední vůle: „... vidím, že jsem nežil nadarmo. ... snažil jsem se svou prací povznést zemědělský stav k lepší budoucnosti.“

Manželé M. a F. Podešvovi

Foto M. Langer

Marie Podešvová 1901-1994

Marie Mikulcová

Dvě úmrtí spojená se zámek Kinských

Josef Kramář

Poslední soukromý majitel zámku Kinských ve Valašském Meziříčí - Krásně Ladislav Seilern, který jej vlastnil v letech 1913 – 1943, měl se svou manželkou Antonii z rodu Laudonů čtyři děti – tři dcery Marii Henrietu, Elizabeth, Terezii a jednoho syna Karla Maxe. Elizabeth, narozená 15. 1. 1920, zemřela 19. 8. 1977 a Terezie, narozená 4. 8. 1921, zemřela 30. 10. 1985. Před několika měsíci jsem se dozvěděl prostřednictvím kastelánky zámku v Miloticích u Kyjova paní Miroslavy Bočkové o úmrtí dalších dvou sourozenců Marie Henriety a Karla Maxe. Byli posledními, kteří mohli mít k zámku Kinských osobní vztah. Jejich domovem ale byly Milotice a do krásenského zámku pouze příležitostně zajížděli. Marie Henrieta se narodila 25. 1. 1918 a byla nejstarší ze sourozenců. Jako její dvě sestry zůstala bezdětná a v roce 1968 se provdala za Raoula von Normana. Závěr svého života prožila v Salzburgu. Tam jsme ji také navštívili v roce 1992 s Pavlem Dorčákem, když jsme sbírali materiály k dějinám zámku Kinských. Poskytla nám tehdy řadu zcela neznámých (a zároveň cenných) informací o příslušnících rodu Seilernů. Ty jsme pak uveřejnili v publikaci o historii zámku Kinských. Z návštěvy jejího bytu mně utkvěl v paměti velký obraz milotického zámku. Marie Henrieta (řečená Mariettka) zemřela 11. dubna 2008. Žádušní mše svatá byla sloužena v chrámu svatého Petra v Salzburgu. Při obřadu u rakve stála stráž milotické omladiny v krojích, jak si to paní Mariettka vždy přála. Mši pak milotický chrámový sbor a mužský sbor doprovázely písněmi z českého kancionálu. Na přání zesnulé byl také rozvinut milotický orelský prapor, neboť původně patřil její mamince Antonii Seilernové, a také proto, že na Milotice stále vzpomínala jako na svůj domov.

Karl Max Seilern se narodil 22. 9. 1923 v Miloticích a zemřel 3. 12. 2005 v městečku Schönaich v Německu. Pokračovateli rodu významně spojeného se šlechtickým sídlem ve Valašském Meziříčí – Krásně tak zůstávají jeho synové Ladislav, nar. 9. 3. 1960, a Peter, nar. 29. 11. 1962.

18. října 1994 se uzavřel životní osud spisovatelky Marie Podešvové, která se vřadila mezi nejvýznamnější osobnosti slovesného umění na Valašsku.

Narodila se 24. června 1901 v Praze. Mladá léta prožila v Brně. Absolvovala reálné gymnázium, v roce 1921 studovala na Institutu Maintenon v Paříži. Pod pseudonymem Marie Jansenová vytvořila ve dvacátých letech minulého století několik rolí v němém filmu. V roce 1926 se provdala za akademického malíře Františka Podešvu. O dvanáct let později s manželem přesídlila natrvalo do samoty na Soláni ve Velkých Karlovicích.

Drobné prózy, reportáže a dojmy z cest po cizině, později také překlady z ruštiny a francouzštiny začala publikovat od počátku třicátých let minulého století v časopisech a novinách: Salon, Rozkvět, Zora, Venkov, Lidové noviny, Literární noviny, Naše rodina, Tvorba aj.

Knižně debutovala v roce 1959 románem Poslední rok, který je z rodu pozdních prvotin a který předznamenal celou následující tvorbu autorky, pro niž bylo charakteristické hluboké porozumění pro život beskydských horalů a láskyplný vztah k přírodě a lidem.

Na Valašsku se Marie Podešvová setkávala s lidmi výjimečných povah a osudů nebo o nich slyšela vyprávět. Obdivovala v nich příklady obyčejného, prostého hrdinství, svobodomyslnosti a hrdosti i citové vřelosti těžce pracujících valašských dívek a žen. Z nich si brala předlohy ke svým literárním obrazům Valachů a Valašek, usilujících o dobro a spravedlnost, vykoupených sebezapřením a odříkáním.

Marie Podešvová se stala valašskou prozaičkou, vytvářející obraz ušlechtilého lidství a hledající životní hodnoty přesahující význam jednotlivce. Ve svém díle podala obraz Valašska poloviny dvacátého století.

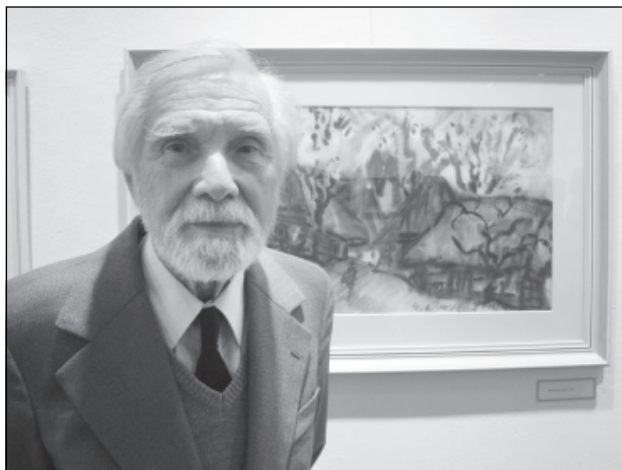
Mezi valašskými spisovateli představuje Marie Podešvová uměleckou osobnost, která navázala na vesnickou prózu předcházejících valašských autorů. Vnesla však do ní prvky filozofického myšlení a detailní pohled na osudy valašských žen. Stejně jako její manžel akademický malíř František Podešva ve výtvarném umění, vytvořila Marie Podešvová lidový valašský typ v umění slovesném.

Pietní akt uložení ostatků Emanuela Vencle na Valašský Slavin – 28. září 2007

Foto Ivan Bajec

NAŠI JUBILANTI

Miloš Šimurda na vsetínské výstavě 2008

Foto H. Jabůrková

Malíř Miloš Šimurda

Tomáš Mikulaščík

V letošním roce, v němž akademický malíř Miloš Šimurda oslavuje své osmdesáté páté narozeniny, zahájil své výstavní aktivity nerozsáhlou retrospektivou ve svém rodném městě, v novém muzeu ve Frenštátě pod Radhoštěm. Muzeum je v bývalé chlapecké škole, a tak se milou shodou okolností stalo, že se vernisáž (12. února 2009) konala ve třídě, do níž jako malý chlapec malíř před téměř osmi desítkami let chodil.

Miloš Šimurda se narodil 5. června 1924 ve Frenštátě pod Radhoštěm a strávil tu i dětství. Studoval na gymnáziu v Místku, středoškolská studia uzavřel maturitou na obchodní akademii ve Frenštátě v roce 1943. Roku 1950, tedy ve svých šestadvaceti letech, začal studovat malířství na Vysoké škole výtvarných umění v Bratislavě v ateliéru profesora Jána Mudrocha. Školu absolvoval v roce 1955.

V šedesátých letech si Miloš Šimurda vyzkoušel i roli pedagoga, především se však vzdělával dále sám – podnikl několik studijních cest po Evropě a zajímal se podrobněji zejména o italské nástěnné malířství. V letech 1972 – 1974 opět studoval, tentokrát na proslulé mozaikářské škole v Ravenně u profesora Giuseppe Sallettiho. Několikrát pobýval v Itálii, odkud přivezl hojnou námětovou i obrazovou žeu. Od roku 1989 je členem Mezinárodní asociace současných mozaikářů v Ravenně. Pravidelně také obesílá významné mezinárodní výstavy akvarelů: např. Trégastel ve Francii v r. 1993 nebo Triennale akvarelu v Lučenci, kde se zúčastnil od r. 1983 všech přehlídek. Vytvořil také nepřebornou řadu realizací do architektury, při nichž často využíval i znalosti nabyté na mozaikářské škole.

Miloš Šimurda žije a pracuje střídavě v Bratislavě a v Rožnově pod Radhoštěm. Valašsko

v podstatě nikdy neopustil – rožnovským občanem se stal roku 1948, do té doby žil ve Frenštátě. Studoval v Bratislavě, také si tam založil rodinu, cestoval i po světě, ale Valašsko mu zůstalo domovem a jeho tvorbě základní inspirací. Je regionálním umělcem v tom nejlepším slova smyslu – region respektuje a přitom dalekosáhle překračuje.

Od roku 1956 vystavuje, první samostatnou výstavu měl o dva roky později. Od té doby patří k bratislavské umělecké scéně a nezastupitelnou měrou se podílel na rozvoji (česko) slovenského výtvarného umění. Jeho dílo proboujávalo nový umělecký názor a stalo se společně s tvorbou jeho generačních uměleckých vrstevníků významným prvkem rozvoje evropského umění u nás. V šedesátých letech řešil zejména postavení barvy ve vztahu k obrazové ploše a prostoru, vytvářel asambláže a prostřednictvím zužování reality vytvářel figurativní abstrakce. [Ve společném výstavním projektu sedmi slovenských a moravských galerií „České a slovenské umění šedesátých let 20. století“ (červen 2008 – duben 2009) reprezentoval rozměrnou kompozici „Pád“ (1969) právě slovenské umění.] V nastoupené cestě pokračoval i v dalším desetiletí, kdy se ještě více soustředil na existenciální otázky a na postavení člověka ve světě, mezi lidmi i věcmi, v prostředí přirozeném i umělém. Jeho společensky orientovaná tvorba však nejen burcovala, ale i dráždila, jak se ukázalo v roce 1979, kdy byla jeho výstava v Bratislavě (po dílčím cenzurním zásahu) také záminkou k represím vůči autorovi i komisaři výstavy.

Souběžně s takto angažovaným uměleckým vyjadřováním je tu tiše plynoucí tvorba, jejímž základem je malířovo zakořenění v rodném kraji. Ještě před profesionálním školením, ale v době, kdy už věděl, že je malíř, chodil po Valašsku a zaznamenával krajinu i její rázovitě obyvatelé. I nyní, více než šest desetiletí poté, je osamělým chodcem v krajině, putuje městy, je mystickým poutníkem a hledá odpovědi na otázky, které kladli už starověcí filosofové i středověcí teologové, zamýšlí se nad etickými principy, které lidstvo znepokojují již několik tisíciletí.

Obecně lze říci, že umělecké názory Miloše Šimurdy jsou neseny dichotomií klasicismu a modernismu. Jedná se jen o zdánlivý kontrast. Umělec svá díla promýšlí a jejich prostřednictvím i medituje; je zakotven v antice, jak ve starověkém abstraktním filosofickém myšlení, tak i v křesťanské, zejména novozákonní tradici.

Akvarely z Valašska zachycují a respektují motiv, ale především vypovídají o atmosféře. Hovoří čistým malířským jazykem, a jakkoliv nemožno snést porovnání s přesností dokumentární fotografie, jsou vlastně úplnější a kompaktnější, naplněny jemnou mlhavou atmosférou, která

obepíná přesně promyšlenou kompozici, v níž překvapivě hraje důležitou roli linie a objem. Věkovitá, bolestně vykoupená harmonie člověka a přírody, zachycená na obrazech Miloše Šimurdy je nejen lapáním po dechu trochu idealizovaných minulých časů, ale především nabídkou k naději.

Ze stejného zdroje pramení i umělcova figurální tvorba, nepředstíraný zájem o člověka a jeho úděl, který se projevuje v kresbách, zachycujících okamžik, výraz tváře či gesto, letokruhy vrásek. Shodný postoj nacházíme i v rozměrných figurálních kompozicích, kterými reagoval na dobu a dráždil tím tehdejší mocné, kteří jeho sdělení kupodivu relativně dobře pochopili.

Na figurativní tvorbu navazují poněkud filozoficky abstrahované kompozice duchovní povahy, s biblickými, resp. náboženskými náměty. Zpravidla konkretizují vybraný novozákonní výrok, obvykle i s dílčí citací, jež bývá uváděna v italštině a jejíž písmo se stává součástí obrazového prostoru. (K nim se také řadí obrazové studie z Itálie, zejména z Benátek, které vycházejí z obdobného tvůrčího zdroje jako díla „valašská“.)

Umělcovy čistě abstraktní kompozice mají rovněž více pramenů, více podob i filosofických východisek. Mají organické tvary i strohou geometrickou podobu. V cyklu serigrafií převádí do barevné plochy původně jemný, nevysoký reliéf koláží z barevných papírů. Plasticitu nahrazuje pevná ohraničující linie. Inspirací pro ně je antická, přesněji klasická řecká filosofie a z filosofie vycházející matematika a geometrie, zejména Pythagorova mysticko-filosofická stanoviska a atomistická filosofie Demokritova. Vlastně jde o hledání pravdy, která je dvojitá a přece jednotná, o sobě i pro nás, objektivně nezávislá i subjektivně chápáná, v objemu i prázdnotě. Umělec se zamýšlí nad otázkami pravdy a pravdivosti a za východisko k úvahám mu posloužila antická filosofie. Nad jednotlivými výroky dlouho rozvažuje, konzultuje své úvahy s filosofem, a poté své chápání transponuje do výtvarné podoby. Spolu s Pythagorem vnímá matematiku jako filosofii, respektive převádí filosofii do matematických, či geometrických podob a v barevných tónech nachází vesmírnou harmonii. Do ní vstupuje logos v helénistickém pojetí pozdně antické filosofie v podobě světového rozumu, nad nímž se zamýšleli gnostikové a který nejlépe interpretoval vzdělaný a moudrý apoštol Jan.

Malíř Miloš Šimurda vždy s respektem přistupoval k minulosti, ale svobodně a s nadějí směřoval do budoucnosti. Je tomu tak i dnes, kdy jistě nemá potřebu sčítat úspěchy minulé, ač by na to měl plné právo, ale přijímá nové výzvy nepopsané obrazové plochy, které promýšlí, formuluje a předkládá všem, kteří jimi chtějí být osloveni.

K jeho pětáosmdesátým narozeninám mu redakce přeje nejen za své členy, ale i za všechny umělcovy příznivce kromě obvyklých, avšak upřímně myšlených přání všeho dobrého a požehnaného, také mnoho sil, protože je až do loňského roku slavil stejně jako jeho milovaná paní Anička. Její vlídná péče a laskavý humor, s nímž překonávala všechny těžkosti, jež jí život přinesl, bude scházet nejen manželovi a celé její rodině, ale i návštěvníkům ateliéru.

Inženýr Miroslav Zikmund devadesátníkem

Karel Pavlišťík

Není cílem těchto řádků sumarizace a hodnocení jubilantova díla. K tomu by bylo třeba více místa a více času. A vzhledem ke všemu, co vše se v roce devadesátin Miroslava Zikmunda s prezentací jeho díla odehrálo, není ani důvod. Jubilantovo pracovní nasazení, výsledky jeho publicistické tvorby i řada popularizačních aktivit svědčí o tom, že dílo, které by sumarizováno a hodnoceno mělo být, zdaleka není uzavřeno.

A mluvím-li o pracovním nasazení, pak právě to se stalo spolu s odbornou vybaveností a morální kvalitou výrazným inspiračním zdrojem pro soudobou generaci českých cestovatelů. To konec konců vyplynulo zcela jednoznačně z gratulačních vyznání, jež zazněla na setkání českých cestovatelských špiček, které den před oslavou oněch neuvěřitelných devadesátin, uspořádanou Klubem H+Z Zlín spolu se zlínským Muzeem jihovýchodní Moravy, zorganizovali ve zlínské Alternativě cestovatelé Petr Horký, Miroslav Náplava a Rudolf Švaříček. A nebyla to jen obdivná slova. Byl tu předložen i „hmamatelný důkaz“ v podobě monumentální publikace *Past na rovníku*, kterou k tisku připravil jubilant s Rudolfem Švaříčkem a jejíž šestitisícový náklad byl rozebrán tak rychle, že musel být ve stejné výši zopakován a rozšířil tak dosavadní, stále ohromující údaj o šesti a půl milionech výtisků dosud vydaných knih H+Z.

Proto také už víc jak deset let expozice S inženýry Hanzelkou a Zikmundem pěti světadílů instalovaná ve zlínském zámku staví jejich dílo před oči současníků jako živou výzvu k následování jejich mužné odvahy, cílevědomé práce, věrného přátelství a mladé touhy poznat svět.

Přání všeho dobrého inženýru Zikmundovi k devadesátinám budiž i poděkováním za životodárnou inspiraci a výrazem hluboké úcty.

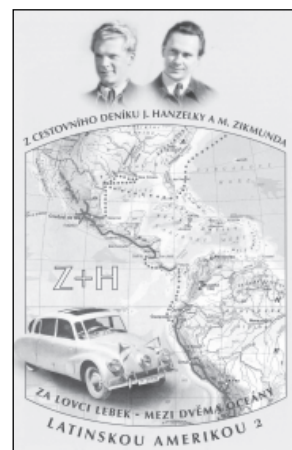
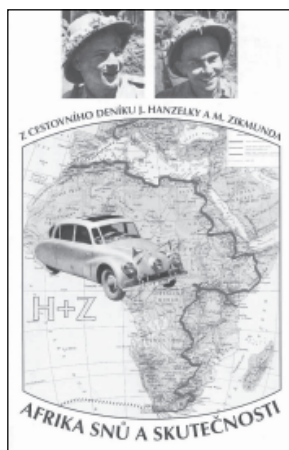
Autorem jubilejní známky V. Jurčák

Archiv autora článku

Z expozice ve zlínském zámku

Fotoarchiv MJV ve Zlíně

Křenovicích u Brna 2007 s kamarádkou Věrkou Potier

Archiv A. Zdražilové

Poctivé dílo plodí a korunuje výsledek

rozhovor s vedoucí folklorního souboru Malá Jasénka Ing. Alenou Zdražilovou

Hana Jabůrková

Pracovitost, trpělivost, zodpovědnost, cílevědomost, ale také neuvěřitelná skromnost, láska k tradičnímu lidovému umění a nadšení pro věc – to jsou vlastnosti, které přivedly paní Alenu Zdražilovou k práci s dětmi ve vsetínském souboru Malá Jasénka a které ji v tomto souboru drží od roku 1972 dodnes. V dubnu letošního roku se stala nositelkou Ceny města Vsetína za rok 2008 jako osobnost nominovaná na toto ocenění samotnými vsetínskými občany a institucemi města. „Za dlouhodobou a kvalitní práci v oblasti volnočasových aktivit dětí a mládeže“ obdržela už v roce 2006 ocenění od hejtmána Zlínského kraje L. Lukáše. Náročné dobrovolnické práci, která přináší dobré plody – úspěšný, celostátně uznávaný dětský soubor a šikovné, folklorně na celý život poznamenané tanečnice a muzikanty – věnuje A. Zdražilová veškerý svůj volný čas, elán a sílu.

Na její vlastní hodnocení svého přispění pro uchování valašských lidových tradic jsme se zeptali v následujícím rozhovoru.

Za dobu svého působení v souboru Malá Jasénka jste pracovala s několika generacemi dětí. Je vztah dnešních dětí k folkloru jiný než v době před sedmatřiceti lety?

Myslím si, že vztah dětí k folkloru je pořád stejný. Zpočátku je to zájem mnohých rodičů. Pokud ale děti vydrží, stává se jejich vztah k folkloru trvalým, což je naším cílem. Tím, že se jedná o kolektivní záležitost, vznikají u dětí kamarádské vztahy, které přetrvávají mnohdy až do dospělého věku. V dnešní době, kdy děti mají i jiné možnosti se ve svém volném čase realizovat, například sportem, počítačovými hrami, je potěšující, že zájem o folklor u dětí převládá. A navíc si vůbec nemůžeme stěžovat, že máme dětí málo.

S jak starými dětmi ve svém souboru pracujete?

Soubor máme rozdělen na přípravku, kde jsou děti od 4 let, je jich kolem 20 a vede je

Andrejka Frňková, která je učí prvním tanečním krůčkům. Pak je soubor jako takový, kde jsou ccerky a ogaři, kteří prošli touto přípravkou a postupně podle zvládnutí jednotlivých tanců jsou zařazováni do taneční složky souboru. Stálá skupina účinkujících je v rozmezí od 5 do 15 let. Soubor nemáme rozdělen na malé a velké, jak je obvyklé u jiných souborů, ale pracujeme se všemi dětmi dohromady. Je to sice náročnější než pracovat s dětmi pouze určité věkové kategorie, ale na druhou stranu to má velkou odezvu u diváků, ale i u porot.

Kdo je vaším zřizovatelem a jaká je z jeho strany finanční a morální podpora?

Jsme občanské sdružení, takže si finanční prostředky zajišťujeme formou grantů, přes sponzory, členskými příspěvky. Velkou oporu máme ve vedení města Vsetína, které nám přispívá určitou částkou na členy, což asi není obvyklé u jiných souborů v republice.

Kdo Vám nejvíce pomáhá ve Vaší dobrovolnické činnosti? Komu jmenovitě patří Vaše díky?

Tak nejvíce mi samozřejmě pomáhá rodina, manžel Petr a mé děti. Bez nich bych tento koníček, který je velmi náročný na čas, nemohla dělat. Jsem moc ráda, že i oni tomuto koníčku podlehlí a folkloru se věnují jak tancem, tak i hrou na hudební nástroj. Kdo mi dále pomáhá, jsou i mí rodiče, kteří mi pořád fandí a mají radost z každého mého úspěchu. Práce ve vedení souboru není jenom na mně, ale je věcí kolektivní. Při této práci mi pomáhal, co se týká muziky, Zdeněk Kašpar, v choreografii Zdeněk Platzer, kterých si nesmírně vážím. Dále jsou to Hela Galetková organizační a garderobiérka Blanka Huťová, které беру již jako členy své rodiny. V mé práci mi pomáhala celá řada v uvozovkách „dětí“, které prošly Malou Jasénkou. Vzpomenu jen na některé: Alenka Jandorová, Pavel Ress, Roman Martínek, Katka Najmanová, Radek Hlubík a v současné době Andrejka Frňková, Pavla Hlavenková a Rostě Navrátil. Mým prvním tanečním krokům mě učila Irenka Martínková, která mi i dnes pomáhá se zpěváckou, a společně vedeme Jasenčanky. Dále jsou to muzikanti, bez kterých by to naše tancování určitě nešlo, s jejich primáši Vlastíkem Křížem, Honzou Vaculínem a Markétkou Oborskou. A na koho nesmím zapomenout, je moje dlouhodobá kamarádka Věrka Potier, která mě do folkloru vtáhla, a jejím odchodem do zahraničí jsem vedení Malé Jasénky po ní převzala.

Které období bylo pro práci s dětským souborem nejpříznivější?

Pro mě asi v době, kdy jsem byla v souboru s celou svou rodinou. S Radimem, Hankou a Ondrou, ale i synovcem Davidem, neteří Monikou, Janou, Ivetkou, a u mých začátků i s mojí nejmladší sestrou Evkou. Manžel trénoval ogary, já ccerky a pak jsme to všechno dávali dohromady.

Vzpomenete se na největší úspěch souboru pod Vaším vedením?

Začátky Alenky Zdražilové ve „velké“ Jasénce

Archiv A. Zdražilové

Z nácviku Malé Jasénky

Foto M. Ošťádal

Za ty roky byla těch úspěchů celá řada, ale velkým úspěchem byla loňská účast souboru na Mezinárodním folklorním festivalu ve Strážnici, kde jsme obdrželi od hodnotící poroty cenu „Laureát festivalu“ za tvůrčí přístup a působivou interpretaci dětského folkloru. Dalšími úspěchy jsou pro mě naši zpěváci, kteří se dostali až do národního kola celostátní soutěže dětských zpěváků lidových písní ve Velkých Losinách.

Ale jinak beru za úspěch a za odměnu potlesk diváků i osobní poděkování v zákulisí, a to bez ohledu na to, zda je to někde v malé vesničce v České republice či někde v zahraničí na festivalu, tak to mě hřeje u srdíčka.

Překvapili Vás někdy něčím Vaši svěřeníci?

Těch překvapení je určitě celá řada. Třeba když skončí s tancováním a přijdou vám s kyticí poděkovat. Nebo když mi jedni tanečníci dávali dárek zabalený ve velké krabici a pak v krabici menší a menší a až v maličké krabičce jsem našla krásné zlaté náušnice. Nebo cerečka mi cestou do valachu natrhala kytičku fialek. Nebo učíte tanečníka nějaký tanec, mu to pořád nejde a už nevíte, jak mu to máte vysvětlit, a pak uplyne nějaký čas a on to zvládne. Nebo jako dospělý je potkáte na chodníku a oni se k vám hlásí s úsměvem na tváři. Nebo pustíte rádio a tam se ozve krásný zpěv Pavla Ptáčka, nebo zapnete televizi a na obrazovce se objeví Roman Vojtek.

(Mám radost i z toho, že vedoucí souboru Jasénka jsou Eva Lambertová a Martin Bělíček, organizační Martin Šedlbauer taky odchovanci Malé Jasénky. Nebo že má dcera Hanka si v letošním roce dokončila v Praze Školu folklorních tradic. A určitě je toho daleko více.)

Podle prostoru, který věnujete Malé Jasénce ve svém volném čase, se snad už ani nedá mluvit o koníčku. Nebýváte ze všeho někdy unavená?

Je to pořád můj koníček, který zabírá prakticky veškerý můj volný čas. Za ty roky se mi to dělá určitě snadněji, než když jsem začínala. Více se zaměřuji na zkoušky, které mám jinak pojaté, proto mám kolem sebe lidi, kteří mi pomáhají.

A toto společné dílo pak plodí výsledek. K tomuto koníčku jsem se ale vždycky snažila přistupovat zodpovědně, a potom, když něco nevyjde, nesu bytí i malý neúspěch velmi těžce a ptám se sama sebe, kde jsem udělala chybu.

Manželé Alena a Petr Zdražilovi

Mistostarosta JUDr. Lubomír Gajdušek blahopřeje Ing. Aleně Zdražilové 26. 4. 2009 ve vsetínském zámku k udělení Ceny města Vsetína.

Foto J. Žůrek

Musím zaklepat, že mě zatím netrápí žádné nemoci. Když se mi daří, jsou výsledky, úspěch, tak mě to žene dál, a tím ani nepocituji nějakou únavu.

Co Vás vedlo k založení ženského pěveckého sboru Jasénanky v r. 2001?

Když jsme byli s Malou Jasénkou na festivalu v Estonsku, tak tam vystupovala celá řada ženských souborů a vystupovaly s takovým nadšením a elánem, ať jim bylo 30 či 60 let. A protože vím, že dětský soubor nebudu moci vést donekonečna, že přijde doba, kdy se s ním budu muset rozloučit, a abych z toho folkloru nevypadla, tak jsem si řekla, to by bylo na důchod. Obešla jsem si bývalé členky Jasénky a šla to prezentovat panu Kašparovi. Tomu se nápad líbil. Již na první zkoušku přišel s texty písní s housličkami a již si pro nás vymyslel název podle jedné bylinky a krásné písničky „Rozmarýnek“.

Co plánujete ve své práci do nejbližších let?

Práce s dětmi je nekonečná, jakmile je něco naučíte, zjistíte, že už jsou dospělí, a odchází ze souboru. Příštím rokem má Malá Jasénka 55. výročí, takže se začneme pomalu připravovat na tuto velkou událost, kde chceme přijít i s nějakým novým pásmem. Chtěla bych dát dohromady novou dětskou cimbállovku, vedení pro ni již máme, což je velmi důležité.

Přemýšlíte někdy o výchově svého případného nástupce?

To přemýšlím pořád. Když těm v uvozovkách „dětem“, kteří mi pomáhají, říkám, že by to mohli převzít za mne, tak mi řeknou, že jim se to líbí tak, jak je to nyní. Ovšem já i oni víme, že přijde doba, kdy to po mně někdo bude muset převzít.

Děkuji za rozhovor a přeji Vám hodně zdraví, elánu a podobně nadšených kolegů pro výchovu příštích lidových zpěváků a tanečníků.

30. října 2009 si připomeneme **40 let od tragické smrti** bývalého ředitele a historika Vlastivědného ústavu ve Vsetíně **RNDr. Bohumila Peroutky**. (Ve funkci ředitele okresního muzea působil od 1. 1. 1962 do 31. 3. 1967.) Tragické okolnosti jeho dobrovolného odchodu ze života – pokus o sebeupálení na nádvoří vsetínského zámku v politicky rozjitřené době let 1968 – 1969, byly již mnohokrát v regionálním tisku zveřejněny. (Rovněž ve „Zpravodaji OVM Vsetín“, 1991, str. 65 – 66, příspěvek E. Urbachové s výběrovou bibliografií jeho prací a ve „Valašsku, vlastivědné revui“, č. 3, 1999/2, str. 40, příspěvek R. Kočíka.)

Muzeum regionu Valašsko ve Vsetíně vlastní ve svých sbírkách část pozůstalosti RNDr. B. Peroutky (6. 8. 1926 v Bratislavě – 30. 10. 1969 ve Vsetíně). Obsahuje různorodé písemnosti, nejčastěji vlastní studijní materiál, jako jsou rukopisné poznámky, poznámkové bloky a sešity, výpisy, opisy dokumentů, ale i výstřižky z novin, publikované články a recenze, připravované projevy, bibliografie a mapky; dále i korespondenci a osobní doklady.

Zvláštní místo mezi těmito dobovými dokumenty zaujímá **dopis na rozloučenou**, který napsal B. Peroutka zřejmě bezprostředně před svým nezvratným rozhodnutím ukončit svůj život a který zanechal na svém psacím stole v opuštěné pracovně vsetínského muzea. Z těžko čitelného a hodně proškrtaného rukopisu psaného tužkou na průklepový papír je cítit rozechvění pisatele, který hledá ty nejhodnější slova k sebevyjádření. A zvidavá čtenář se musí i po těch uplynulých čtyřech desetiletích ptát, jaká to vládla společenská atmosféra a jaký to byl politický tlak, co dokázal zlomit vnitřní sílu morálně silného a čestného jedince, který žil ve jménu své milované práce...

„Loučím se se světem a se životem, který jsem žil celkem bezúčelně, na prázdno. Nedovedl jsem ani pracovat, ani správně se zachovat. Chtěl jsem být titanem, který by zvládl všechno na světě, považoval jsem se za neomylného, zatímco jsem se dovedl soustředit pouze na detaily.

Mrzí mne, že jsem promeškal všechny příležitosti, které jsem v životě měl, možná, že by mne žena dovedla změnit k lepšímu. Miloval jsem sl. T. Š., marně jsem doufal v její přízeň, vím, že

mne nemohla chtít pro mé povahové vlastnosti a i když mi to řekla, nevěřil jsem, stále jsem doufal v obrat. Přeji jí v dalším životě vše dobré.

Žil jsem ve svém vysněném světě, v němž jsem byl nejvyšším pánem, a skutečný život mně unikl. Nedovedl jsem to, co jsem si spíš velice důkladně promýšlel, převést do praxe. Bedlivě jsem byl věrný idejím, které jsem si vytkl.

Článek „Tradice 28. října“ jsem dal do Nového Valašska sám ve snaze se blýsknout svou „odvahou“. Prosím, aby členové redakce Nového Valašska mi odpustili nepříjemnosti, které jsem jim tím způsobil. Zároveň prosím všechny své spolupracovníky ve Vlastivědném ústavu, své nadřízené, všechny své přátele a známé a celou svou rodinu, aby mně odpustili křivdy, které jsem jim způsobil opouštím tento svět, ty lidi a, které jsem měl rád.

Končím hru, kterou jsem hrál,, doufám však, že aspoň v některých okamžicích byly mé postoje opravdové a vyšly z mého nitra. Proto prosím všechny, kteří budou tyto řádky číst, aby alespoň těmto mým světlým chvilčkám věnovali tichou vzpomínku.

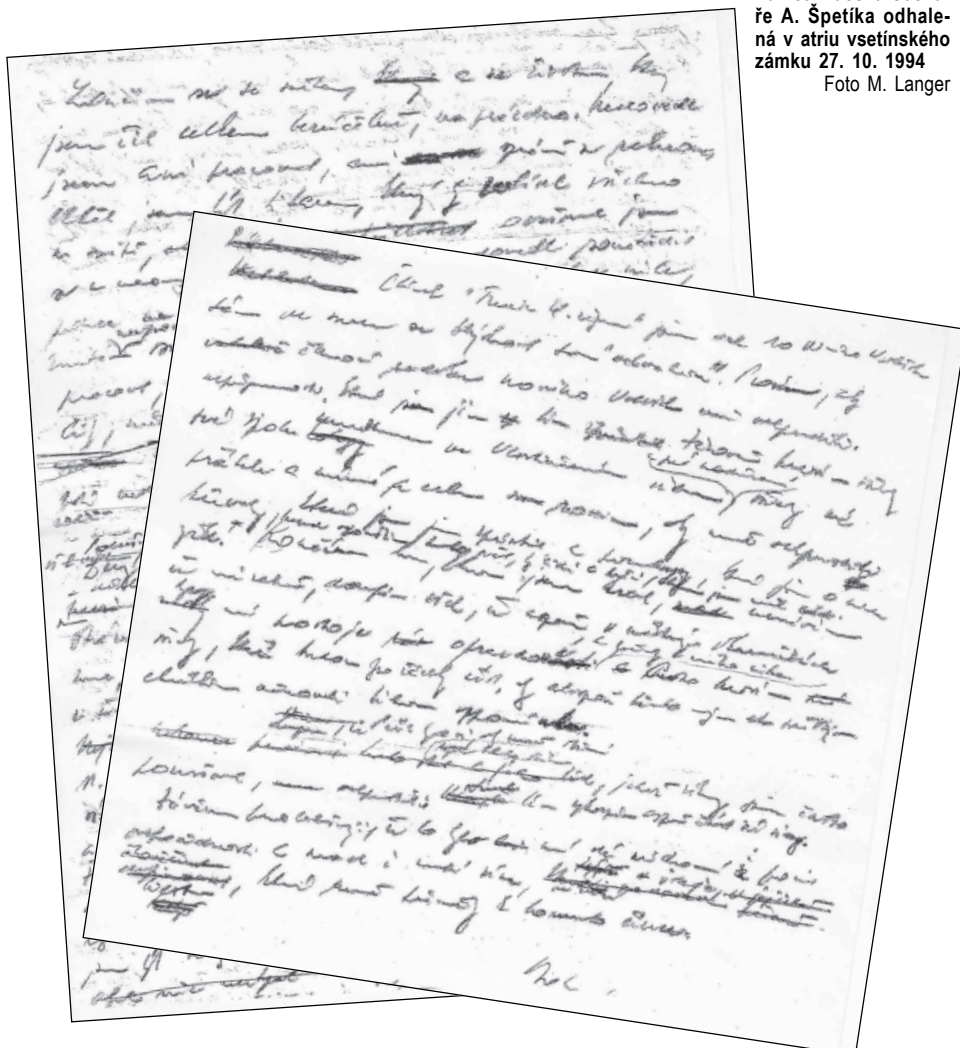
Závěrem prohlašuji, že to bylo mé svědomí i pocit odpovědnosti a snad i víra v ideje, které mě přiměly k tomuto činu.“

vybrala Hana Jabůrková

Pamětní deska sochaře A. Špetíka odhalená v atriu vsetínského zámku 27. 10. 1994

Foto M. Langer

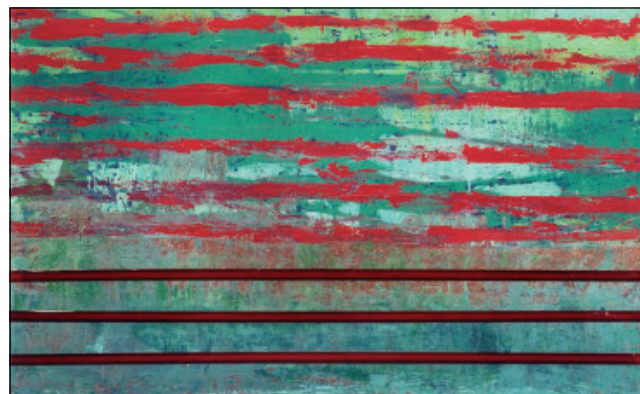
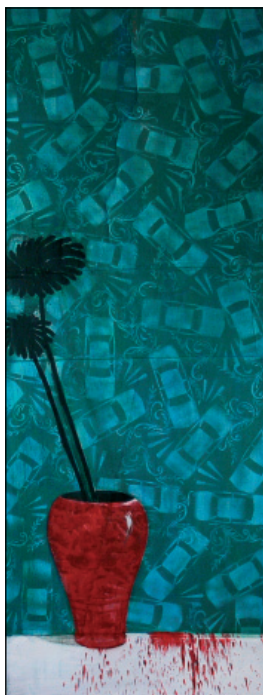
MŮJ SARKOFÁG, 2001, krabičky od cigaret, pivní tácky a zátky, dřevěná konstrukce

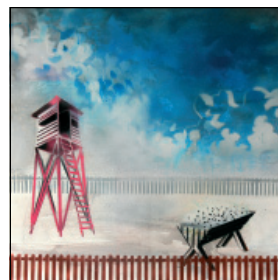
PROMĚNY JARA, 2008, akryl a sprej na plátně

BUĎ FIT - pohlednice, 2008, sprej na papíře

TAM, KDE TO NEZNÁM, 2000, akryl, sprej a asambláž na sololitu

ZÁTIŠÍ (z projektu Agitka), 2008, akryl a sprej na kartónu

ZIMNÍ ZAHRADA, 2009, akryl a sprej na plátně

Malíčka, autorka instalací a objektů **MgA. Marcela Podzemná** se narodila 17. srpna 1977 ve Vsetíně, vyrůstala v Podlesí ve Valašském Meziříčí. Své výtvarné vzdělání započala na SUPŠ v Ostravě - Porubě (1991-1995, obor užitá malba), ve studiu malby pokračovala v letech 1995-2002 na VŠUP v Praze v ateliéru prof. Pavla Nešlehy. V průběhu studia strávila jeden semestr na l'École Supérieure des Beaux - Arts ve francouzské Marseille; účastnila se školních sympozií v Panenském Týnci a v Plasech u Plzně. Po absolutoriu zůstala v Praze, kde se kromě vlastní výtvarné tvorby věnovala i navrhování interiérů, šperků, pracovala v restaurátorské dílně... Nyní maluje divadelní kulisy pro pražská divadla. Samostatně vystavuje od roku 1999, kromě řady výstav v České republice vystavovala i v Německu a Japonsku, zúčastnila se např. i úspěšného výstavního projektu Hrubý domácí produkt v Galerii hlavního města Prahy. V loňském roce získala v rámci prvního ročníku výtvarné přehlídky Bienále Valmez 2008 nejvyšší ocenění - Cenu Rudolfa Schlattauera, která jí byla udělena za malby z projektu Agitka.

V poslední době plníš galerie napříč celou ČR projektem Agitka. Součástí projektu jsou různé tiskoviny, originální pohledy, ale především malby stříkané přes šablony sprejem na plátno či karton. Pro co (nebo proti čemu) agituješ?

Celý koncept projektu Agitka mě napadl asi před dvěma lety. Byla to vlastně reakce na tradiční nezájem veřejnosti o současné umění a přiměly mě k tomu i vlastní zkušenosti, kdy na vernisáž přijde jen okruh vašich nejbližších, několik skalních fanoušků umění, pojídačů jednohubek a příležitostně i kritiků. Cílem této akce byla přeměna galerijního prostoru v jakési informační centrum či krámk, kde jsem prezentovala své originální tiskoviny společně s tematicky souvisejícími malbami. Návštěvníci se mohli přehrabovat v mých materiálech, bavit se, vybírat a také si jednotlivá díla zakoupit za drobný obnos nebo je dostali zadarmo. Lidé se najednou stali součástí výstav a to mě na celé akci bavilo asi nejvíce. Abych se však vrátila k otázce - Agitace uměním a pro umění, to je asi heslo celého projektu a také vzkaz, že umění nemusí být tak nepřístupné, jak se někdy tváří.

Různé přemalované pohledy, asambláže či objekty, ze kterých srší humor (někdy i černý nebo jízlivý), se ve Tvé tvorbě objevují už dlouho. Přijde mi, že se u toho náramně bavíš...

Tak, teď ji uhodila hřebík na hlavičku! Ano, zvláště u tvorby menších artefaktů, objektů a pohlednic se velmi bavím, ba někdy se i přímo chechtám. Zpracovávám vlastně své momentální nápady, postřehy, kombinuji nekombinovatelné, měním významy věcí, transformuji je v něco jiného. Vlastně jsou to pořád reakce na současný nebo i minulý stav věcí. Často používám nalezené materiály, mými dobrými spolupracovníky jsou barevné izolepy, samolepky a lakové fixy. Samotný materiál se mnohdy stává nositelem významů a je počátkem nových nápadů. Určitě jsou tyto mé práce více uvolněné, odlehčené a proto i více vtipné, než některé z mých obrazů. Vychází to však ze samé podstaty věcí - obraz přece jen déle promýšlím než pohlednici formátu A6. Někdy z těch nápadů vznikne téma na obraz, jindy pohlednice pobaví kamarády a známé.

Vyrůstala jsi - řečeno s trochou nadsázky - „na samotě u lesa“. Ted' už víc než desetiletí žiješ a tvoříš ve velkoměstě. Odráží se to v Tvé tvorbě? Zpočátku jsi často vycházela z krajiny...

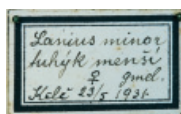
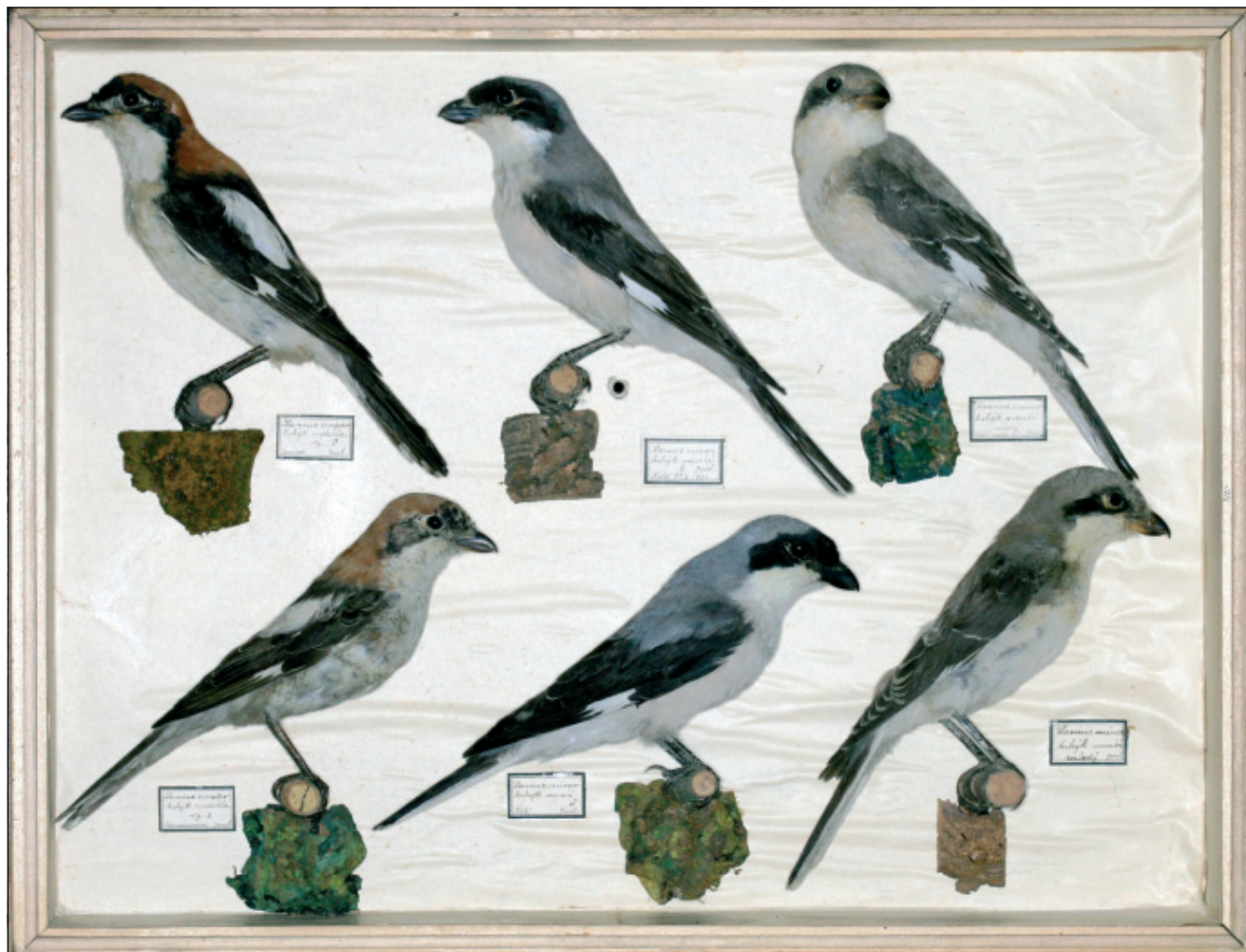
Příznám se, že už v dětství jsem měla touhu žít ve městě a určitá anonymita velkoměsta mi naprosto vyhovuje. V mé práci se jistě dají vystopovat vlivy tohoto prostředí, ale nemyslím si, že by to mělo být směrodatné. Víím, že to, že jsem prožila dětství, jak Ty píšeš, „na samotě u lesa“, mám v sobě najisto zakódované. Připouštím, že příklon ke krajíně pociťuji stále více. Jedná se především o krajinu současnou, vlastně o veškerý prostor kolem nás, měnící se nám před očima každým dnem. Zajímá mě krajina jako vizitka našeho aktuálního životního stylu v paralelním vztahu s minulostí. Není to jen nekontrolovatelný ďábelský dech hektického stavebního bujení, nablýskaného škváru, který si říká architektura, je to především velmi rychle postupující zánik původních krajinných celků, který mě děsí. A uprostřed tohoto dění stojí člověk, jednak jako hybná síla toho všeho, ale zároveň i jako oběť svého vlastního konání. Abych zčásti odlehčila tyto katastrofické vize, s potěšením a s patrným ironickým podtextem zpracovávám téma našich nejbližších oáz - tedy téma zahrad, zahrádek a tradičního českého zahrádkářského kutilství.

Marcelo, moc Ti děkuji za rozhovor a přeji Tobě i Tvé tvorbě, ať i nadále vzkvátá (jako ty české zahrádky).

V ATELIÉRU

Foto Jan Mahr

ŤUHÝK MENŠÍ (*Lanius minor*) a **ŤUHÝK RUDOHlavý** (*Lanius senator*). (V jedné z krabic Hradilovy sbírky je vlevo nahoře samec ťuhýka rudohlavého, pod ním samice, ve středu nahoře samice ťuhýka menšího, pod ní samec, vpravo pak mladí jedinci ťuhýka menšího. Detail popisného štítku z jednoho preparátu.)

Také ve sbírkách obratlovců našeho muzea, konkrétně ptáků (*Aves*), se nacházejí mnohé druhy dříve běžné nebo pravidelně hnízdící - nyní již u nás vyhynulé nebo na pokraji vyhuby. Nejvýznamnějším a jediným uceleným fondem je v tomto smyslu v našich depozitářích Hradilova sbírka ptáků.

Jedním z ptačích druhů na pokraji vyhuby je i **ťuhýk menší**, který ještě koncem 19. století hnízdil běžně v Čechách i na Moravě a nejspíše také na Valašsku. Jeho hnízdním prostředím byly především nižší polohy s rozptýlenými keři a stromy. Ve fondu Hradilovy sbírky se nacházejí čtyři ptáci, dva dospělí jedinci od Kelče z hnízdního období (konec května 1931 - jsou tedy důkazem o hnízdním výskytu druhu na území našeho regionu) a dva mladí ptáci. Znatelný úbytek výskytu druhu nastal od 50. let 20. století s postupující přeměnou zemědělské krajiny na jednotvárné velké lány polí bez zeleně a s používáním intenzivní chemizace. Jeho hnízdní výskyt v okrese Vsetín byl zaznamenán ještě v 70. a 80. letech 20. století v oblasti štěrkoven u Choryně. Poslední známý výskyt byl donedávna až z roku 1985 od Hustopečí nad Bečvou. Kupodivu na staré lokalitě v Hustopečích jsem pozoroval sám tento druh po více jak dvaceti letech koncem června 2008.

Vzácnější byl i v 19. století jeho příbuzný, **ťuhýk rudohlavý**. Vyskytoval se v podobném prostředí jako předešlý druh. Jedinci uchováni v Hradilově sbírce byli uloveni koncem dubna, což je ještě tahové období. Není tedy jisté, že tento ťuhýk někdy na Valašsku nebo v okolí Hustopečí nad Bečvou hnízdil.

V posledním Atlasu hnízdního rozšíření ptáků v České republice v letech 2001-03 (Šťastný, Bejček, Hudec, 2005) ani jeden z těchto druhů již není uveden - nejsou tedy klasifikovány na území státu jako hnízdící.

Hradilova sbírka ptáků je sbírkou vytvořenou soukromým rolníkem Ferdinandem Hradilem (1870-1960) z Kelče u Valašského Meziříčí. Ptáky nalezené, donesené nebo vlastnoručně ulovené si sám preparoval, cizokrajné druhy kupoval, případně vyměňoval za naše druhy. V roce 1963 byla sbírka odkoupena tehdejší Okresní muzeem ve Valašském Meziříčí. Z původních 477 kusů sbírky bylo do muzejních sbírek získáno 377 preparátů ptáků od 209 ptačích druhů spolu se skořápkami ptačích vajec. Menší část sbírky přednostně odkoupilo Slezské zemské muzeum v Opavě (většinou cizokrajné druhy z Asie, Středomoří a severní Afriky), část sbírky byla pravděpodobně rozprodána nebo byla rozptýlena mezi příbuznými sběrateli. Kromě dokladů z okolí Kelče je významně zastoupena i oblast Pobeskydí, protože v mládí pan Hradil žil v obci Fryčovice u svého bratra, který zde byl farářem.

Tato sbírka ptáků se oproti jiným sbírkám vyznačuje jednou zvláštností a tou je instalace preparátů do zasklených krabic po vzoru entomologických sbírek. Sběratel si vedl i svůj deník, kde jsou zaznamenány kromě preparovaných a odkoupených ptáků rovněž údaje o uhynulých nebo zastřelených ptácích, jejichž preparace se nezdařila, nebo těch, které preparoval na zakázku pro jiné.

Pro ornitology a muzejníky je sbírka pana Hradila včetně jeho deníku cenným dokladovým materiálem o spektru vyskytujících se ptačích druhů ve sledovaných regionech.

Karel Pavelka